

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ
МИНИСТРЛІГІ
«АЛІКНАН ВОКЕІКНАН UNIVERSITY» ББМ**

**КҮМІСБЕКОВ С.К., САБИТОВ С.М.
ҚУАНБАЕВА Г.З., АЙДАРОВА А.А.
БАЙГУНДИНОВ Е.Н.**

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ІШКІ ІСТЕР
ОРГАНДАРЫНЫҢ ӘКІМШІЛІК ТӘЖІРИБЕСІ**

Электронды оқу құралы

**ZHARDEM SEMEY
2023**

УДК 351.75
ББК 67.401.213
Қ 18

Электронды оқу құралы «Alikhan Bokeikhan University» білім беру мекемесі

Ғылыми кеңесімен ұсынылды.

19.09.2023 ж. №1 хаттама

Рецензенттер:

- ҚР ІІМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы әкімшілік-құқықтық пәндер кафедрасының бастығы, философия докторы (PhD) полиция полковнигі **Салкебаев Талғат Смагулович**

- Абай облысы ПД Семей қ.ІІБ Әуезов ПБ ЖПҚБ бастығы полиция подполковнигі **Толемуханов Ернұр Тоқтарұлы**

Қ 18

Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдарының әкімшілік тәжірибесі (электронды оқу құралы). Авторлар ұжымы: Күмісбеков С.К., Сабитов С.М., Қуанбаева Г.З., Айдарова А.А., Байгундинов Е.Н. «Alikhan Bokeikhan University» білім беру мекемесі Заң факультеті. Абай облысы Семей қаласы. Семей: «Zhardem» республикалық баспа компаниясы. – 2023 жыл. – 120 бет.

ISBN 978-601-80081-4-6

Электронды оқу құралы мемлекеттік білім беру стандарттарының талаптарына сәйкес жасалған. Теориялық материалмен қатар, студенттерді өз бетінше дайындауға арналған нұсқаулықта әр тақырып бойынша өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар, сондай-ақ үй тапсырмасына немесе эссеге арналған тақырыптар, емтихан сұрақтары келтірілген.

Студенттерге, магистранттарға, докторанттарға, тәжірибешілерге, ҚР Ішкі істер органдарының әкімшілік тәжірибесін зерттейтін және қызықтыратын қызметкерлерге арналған.

ISBN 978-601-80081-4-6

УДК 351.75
ББК 67.401.213

© Күмісбеков С.К., Сабитов С.М., Қуанбаева Г.З.
Айдарова А.А., Байгундинов Е.Н.
© «Alikhan Bokeikhan University» ББМ. 2023 ж.

Мазмұны

Қысқартулар мен белгілер	4
Анықтамалар.....	5
КІРІСПЕ	7
1-тарау. Құқық қорғау органдарының құрылу тарихы	11
1.2 ҚР ішкі істер органдарының әкімшілік қызметінің түсінігі, пәні, мақсаты мен міндеттері.....	13
1.3 Құқық қорғау қызметінің қағидалары	18
1.4 ПО әкімшілік қызметінің субъектісі.....	22
1.5 Сервистік полиция әкімшілік және қылмыстық құқық бұзушылықты қамтамасыз ету мен алдын алудың жаңа моделі ретінде. ҚР ПО әкімшілік тәжірибесін іске асырудың құқықтық функциялары модельдері мен нысандары.....	32
2- тарау. Ішкі істер органдарының әкімшілік практикасы.....	43
2.1. Учаскелік полиция инспекторларының қызметі.....	43
2.2 Ювеналды полиция қызметі.....	55
2.3. Патрульдік полиция қызметі.....	64
2.4 Табиғатты қорғау полиция қызметі.....	71
2.5 Әкімшілік полиция қызметі (жол-техникалық инспекция қызметі, азаматтық және қызметтік қару айналымын бақылау қызметі).....	84
2.6 Көші-қон қызметі.....	90
2.7 ПО қызметкерлерінің психологиялық аспектілері	93
Қорытынды	98
Тақырыптар бойынша тест тапсырмалары.....	99
Қосымша Тест тапсырмалары	108
Пайдалаған әдебиеттер тізімі.....	119

Қысқартулар мен белгілер

ҚР – Қазақстан Республикасы
ІІО – Ішкі істер органдары
ІІМ – Ішкі істер министрлігі

БББ – Білім беру бағдарламасы
ҰҚК – Ұлттық қауіпсіздік комитеті
ЖКО – Жол-көлік оқиғасы

ҚР ӘҚБтК – Қазақстан Республикасы әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі

АҚШ – Америка Құрама Штаттары

КТІ УПИ - Кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторы

ҚПК – Қылмыстық-процестік кодексі

ҚПДО – Қалалық психикалық денсаулық орталығы
ЖПҚ – Жергілікті полиция қызметі

КММ- Коммуналдық мемлекеттік мекеме
ЖОББМ – Жалпы орта білім беру мектебі
ҚҚ – Қылмыстық құқық

ПП- Патрульдік полиция
ҰҰ – Ұлттық ұлан

ЖЖҚ – Жол жүрісі қағидалары

Анықтамалар

Әкімшілік құқық бұзушылық- әкімшілік жауаптылық көзделген, жеке тұлғаның құқыққа қарсы, кінәлі (қасақана немесе абайсызда жасаған) әрекеті не әрекетсіздігі немесе заңды тұлғаның құқыққа қарсы әрекеті не әрекетсіздігі.

Әкімшілік құқық бұзушылықты қасақана жасау - егер әкімшілік құқық бұзушылық жасаған жеке тұлға өзінің әрекетінің (әрекетсіздігінің) құқыққа қарсы сипатын сезінсе, оның зиянды салдарын алдын ала білсе және осы салдардың туындауын қаласа немесе оған саналы түрде жол берсе не оларға немқұрайлы қараса, әкімшілік құқық бұзушылық қасақана жасалды деп танылады.

Әкімшілік құқық бұзушылықты абайсызда жасау - егер әкімшілік құқық бұзушылық жасаған жеке тұлға өз әрекетінің (әрекетсіздігінің) зиянды салдарының туындау мүмкіндігін алдын ала білсе, бірақ жеткілікті негізсіз олардың алдын алуға болады деп ұшқары ойласа не тиісті назар салған және көре білген жағдайда, олардың алдын алуға тиіс және солай ете алатын болса да осындай салдардың туындау мүмкіндігін алдын ала білмесе, әкімшілік құқық бұзушылық абайсызда жасалды деп танылады.

Әкімшілік жаза - заңмен уәкілеттік берілген судья, органдар (лауазымды адамдар) әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін қолданатын мемлекеттік мәжбүрлеу шарасы болып табылады.

Әкімшілік айыппұл – әкімшілік құқық бұзушылық үшін салынатын, әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғалған кезде қолданыста болған заңға сәйкес белгіленетін айлық есептік көрсеткіштің белгілі бір мөлшеріне сәйкес келетін мөлшерде ақша өндіріп алу.

Баянат – қызметкер қызмет әрекеті процесінде тікелей немесе уәкілетті басшыларға өтініш жасаған кезде ерекше нысандағы жазбаша баяндау.

Құқық қорғау органы – адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының, жеке және заңды тұлғалардың, мемлекеттің заңды мүдделерінің сақталуы мен қорғалуын қамтамасыз ететін, өз құзыретіне сәйкес қылмыстылыққа және өзге де құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимыл жөніндегі мемлекеттің саясатын іске асыратын, заңдылықты қамтамасыз ету мен қоғамдық тәртіпті қолдау, құқық бұзушылықтарды анықтау, алдын алу, жолын кесу,

тергеу, қылмыстық істер бойынша сот шешімдерін атқару жөнінде арнаулы өкілеттіктер берілген мемлекеттік орган.

Құқық қорғау органының қызметкері – құқық қорғау органдары жұмыскерлерінің арасынан арнаулы атақ немесе сыныптық шен берілген Қазақстан Республикасының азаматы.

Тәртіптік теріс қылық – қызметкердің өзіне жүктелген міндеттерді құқыққа қайшы, кінәлі атқармауы немесе тиісінше атқармауы, лауазымдық өкілеттіктерін асыра пайдалануы, қызметтік және еңбек тәртібін бұзуы, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік қызметшілерінің ар-намыс кодексін (Мемлекеттік қызметшілердің қызмет әдебі қағидаларын) не ар-намыс кодекстерін (құқық қорғау органдарында қолданыстағы қызмет әдебі қағидаларын) бұзуы, сол сияқты құқық қорғау қызметінде болуға байланысты белгіленген шектеулерді сақтамауы.

Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары – адамның және азаматтың өмірін, денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын, қоғамның және мемлекеттің мүдделерін құқыққа қарсы қолсұғушылықтан қорғауға, қоғамдық тәртіпті сақтауға және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге арналған құқық қорғау органы.

КІРІСПЕ

Мемлекеттің саяси және әлеуметтік-экономикалық дамуының әр сатысында қоғамдық тәртіп пен қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде құқық қорғау органдарының алдына бірқатар міндеттер қойылады. Жаңа бастамалар полиция қызметін жетілдіруді талап етеді. Осыған байланысты ішкі істер органдары қызметінің құқықтық және ұйымдастырушылық-тактикалық негіздерін жетілдіру бойынша үнемі жұмыс істеу қажет.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаев халыққа жолдауында азаматтардың мүдделерін қорғаудың маңыздылығын атап өтті. «Әлеуметтік-экономикалық дамудың бірде-бір аспектісі заңның үстемдігі мен азаматтарымыздың қауіпсіздігін қамтамасыз етпей сәтті жүзеге асырыла алмайды [1]. «Әділ мемлекет» құру тұжырымдамасына сәйкес азаматтардың мәселелері тыңдалып, мемлекет оларға объективті түрде жауап беруі керек. Бұл тұжырымдаманы жүзеге асыруда құқық қорғау және сот жүйесі ерекше рөл атқарады және осы саланы реформалау қажет. Президент өз жолдауында жергілікті полиция қызметін «полиция қадамдық қолжетімділікте» қағидаты бойынша реформалауға баса назар аударады. Учаскелік инспектордың мәртебесін заң жүзінде арттыру, оған тиімді жұмыс істеу үшін барлық мүмкіндіктерді беру қажет. Ол азаматтар үшін беделді, танымал, қолжетімді болуы керек және олардың құқықтарын белсенді түрде қорғауы қажет. Құқық қорғау органдарының қызметкерлерін адамдармен ашық қарым-қатынас жасауға үйрету маңызды. Бұл бағыт оқыту және кадрларды іріктеу жүйесінде басым болуы тиіс» [1].

Басқару субъектілері ретінде әкімшілік қызметті ішкі істер органдары жүзеге асырады. Ішкі істер органдарымен шешілетін міндеттердің алуан түрлілігі мен көлемі бойынша әкімшілік қызмет ерекше орынға ие. Ішкі істер органдары әкімшілік-атқарушылық функцияларды орындайды, олардың қызметі әкімшілік құқық нормаларына сәйкес реттеледі.

Елде болып жатқан табиғи және техногендік құбылыстар әлеуметтік тұрақсыздықты тудырады, осыған байланысты полиция қызметкерлері төтенше жағдайлар, жаппай тәртіпсіздіктер, әлеуметтік толқулар және т. б. кезінде қоғамдық тәртіп пен қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін тактикалық құралдар мен әдістерді қолдануы тиіс.

Азаматтық қоғам институттарының әлеуметтік белсенділігінің артуына, сондай-ақ құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуге тікелей мүдделі азаматтардың көбеюіне байланысты ішкі істер органдары өздерінің әлеуетін құқық қорғау мақсатында пайдалануы тиіс. Қылмысқа қарсы күрес және азаматтардың құқықтарын қорғау қоғамдық қолдаумен жүзеге асырылады, сондықтан полиция мәселелерді шешуде және өз міндеттерін орындауда қоғаммен тығыз жұмыс істеуі керек. Әкімшілік қызметті жүзеге асыру барысында полиция осы бағыттағы өз жұмысының нысандары мен әдістерін үнемі жетілдіре отырып, азаматтарды қоғамдық тәртіпті сақтау бойынша іс-шараларға қатыстыру керек.

Ішкі істер органдарының сыртқы әкімшілік қызметі басқа ішкі істер органдарымен тығыз байланысқан және олар өзара байланысты және бірін-бірі толықтырады. Бұл әрбір қызметкер үшін ішкі істер органдарының әкімшілік қызметінің негізгі бағыттарын білу маңыздылығын білдіреді.

Ішкі істер органдарының әкімшілік қызметі тиімді болуы үшін ішкі істер саласында ішкі істер органдарын материалдық-техникалық қамтамасыз етумен, нормативтік құқықтық актілерді дайындаумен, сондай-ақ ішкі істер органдарының жеке құрамы арасында заңдылық пен тәртіпті қамтамасыз етумен байланысты ішкі ұйымдастырушылық-ұйғарымдық іс-шаралар жүзеге асырылады.

Бұл оқу құралы осы қызмет түрін зерттеуге арналған, оның мақсаты «Ішкі істер органдарының әкімшілік қызметі» ұғымын ашу болып табылады.

«ҚР ішкі істер органдарының әкімшілік тәжірибесі» оқу құралы аталған міндеттерге сәйкес болып табылады. Ол ішкі істер министрлігі аппараты қызметінің неғұрлым ауқымды және маңызды нысандарының бірі - атқарушылық-ұйғарымдық (әкімшілік) мәселелерді қамтиды.

Оқу құралында тәжірибелік маңызы бар мәселелер: Қазақстан Республикасында қоғамдық тәртіпті сақтау негіздері, оны ұйымдастыру қағидалары, ішкі істер министрлігі аппаратының жекелеген түрлері мен қызметтерінің міндеттері және құқықтық жағдайы, оның қызметкерлерінің құқықтық мәртебесі, сондай-ақ полицияның әкімшілік қызметінің жекелеген түрлерінің ерекшеліктері, учаскелік полиция инспекторларының қызметі ұсынылған.

Ішкі істер органдарының әкімшілік қызметі – бұл ішкі істер органдарының азаматтардың жеке қауіпсіздігін қамтамасыз ету, қылмысқа қарсы күрес, қоғамдық тәртіпті сақтау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы міндеттері мен функцияларын ұйымдастыруға және тәжірибелік іске асыруға бағытталған атқарушылық-ұйғарымдық қызмет.

Әкімшілік қызмет өзінің мазмұны бойынша ішкі істер департаменті қызметінің ішкі және сыртқы салаларын қамтуы мүмкін.

Ішкі қызмет барлық бөлімшелер мен қызметтердің нақты жұмысын, ішкі істер департаментінің барлық қызметкерлерінің үйлесімді жұмысын қамтамасыз етуге бағытталған.

Сыртқы әкімшілік қызмет – бұл ұйым ішіндегі қатынастардан тыс және мемлекеттік және қоғамдық ұйымдарға, олардың өкілетті тұлғаларына, сондай-ақ азаматтарға тиесілі басқарушылық функцияларын орындау.

Қоғамдық тәртіпті сақтауға және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге байланысты іс-шаралардың барлығы дерлік сыртқыәкімшілік-құқықтық сипатта болады.

Жұмыстың мақсаты ішкі істер департаментінің әкімшілік тәжірибесін және оны құқықтық реттеуді зерттеу болып табылады. Жұмыстың пәні ПД әкімшілік тәжірибесі болып табылады. Жұмыс объектісі ішкі істер департаментінің әкімшілік тәжірибесі және оны құқықтық реттеу болып табылады.

Жұмыстың мақсатына сүйене отырып, келесі міндеттер шешіледі:

- ішкі істер департаментінің әкімшілік тәжірибесінің ерекшеліктерін қарастыру;
- ішкі істер департаментінің әкімшілік тәжірибесін жетілдіру және оны құқықтық реттеу жолдарын зерттеу.

Әкімшілік қызмет – бұл көпсалалы полиция қызметі, оған қоғамдық тәртіпті сақтау, жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету, рұқсат беру жүйесін енгізу, әкімшілік бақылау, учаскелік полиция өкілдерінің қызметі, кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алу қызметі, арнайы полиция мекемелері және т. б. кіреді. Қазақстан Республикасының құқықтық тұжырымдамасында «Азаматтардың қауіпсіздігі мен тыныштығы, қылмыстың жай-күйі және елдегі криминогендік жағдайдың деңгейі олардың қызметінің тиімділігіне байланысты, сондықтан

ішкі істер органдарын жетілдіру процесі олардың қылмыстық көріністерге тез және барабар әрекет етуіне және құқық бұзушылықтарды алдын алуға бағытталуы тиіс», - делінген [2].

100 нақты қадам Ұлт Жоспарына сәйкес, жергілікті атқарушы органдар мен жергілікті қоғамдастыққа есеп беретін жергілікті полиция қызметін құру қоғамдық тәртіпті сақтауға, тұрмыстық қылмысқа қарсы күреске, жол-патрульдік қызметке, ұсақ құқық бұзушылықтарға төзбеушілікке кепіл болады» [3].

Әкімшілік-құқықтық құралдар жеке, мемлекеттік және өзге де меншік нысандарын қорғауда, шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ адамдардың Қазақстанда болу ережелерінің сақталуын бақылауды қамтамасыз етуде кеңінен қолданылады.

Осы оқу құралын дайындау кезінде ішкі істер органдарының қоғамдық тәртіпті сақтау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі қызметінің әртүрлі аспектілерін көрсететін Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілері пайдаланылды. Оқу құралының теориялық негізін мемлекеттік басқару теориясы, конституциялық құқық, әкімшілік құқық, ішкі істер органдарындағы басқарудың негізгі ережелері құрайды.

1-тарау. Құқық қорғау органдарының құрылу тарихы

1.1 ҚР құқық қорғау органдарының құрылуы және дамуы

Тәуелсіздік жылдарында елдің экономикалық және саяси өмірі айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Шет елдердің көпшілігі Қазақстанның түрлі салалардағы жетістіктерін мойындады. Мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттырумен қатар Қазақстан Республикасының құқықтық жүйесі де нығайтылуда. Құқық қорғау органдары азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғаудағы маңызды буын бола отырып, терең өзгерістерге ұшырады. Адам құқықтары мен бостандықтарын, азаматтардың арнамысы мен қадір-қасиетін, демократия мен теңдікті құрметтеу қағидаттарына негізделген нормативтік база құрылды. Тәуелсіздіктің 10 жылында құқық қорғау қызметінде жаңа қызметтер мен бөлімшелер құрылып, қызметкерлердің әлеуметтік мәртебесі нығайды.

Құқық қорғау жүйесінің маңызды салаларының бірі – полиция. 1992 жылғы 23 маусымда «Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы» заң қабылданды, ол елдің ішкі істер органдарының функцияларын айқындайтын алғашқы нормативтік құжат болды. Президенттің 1998 жылғы 9 желтоқсандағы №307 Жарлығымен қоғамдық тәртіпті қорғау органдарының бірыңғай жүйесін құру мақсатында 1998 жылы қазақстандық милиция полиция болып өзгертілді. Қазақстан Республикасы Ішкі Істер Министрлігінің басшылығы қылмысқа қарсы күрес және құқық бұзушылықтардың алдын алу бойынша бірқатар шаралар қабылдады, азаматтарды қылмыстық агрессиядан қорғауды қамтамасыз ететін әрбір кезеңнің басымдықтары айқындалды.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың тапсырмасы бойынша 2014 жылғы 23 сәуірдегі «Ішкі істер органдары туралы» жаңа заң қабылданды, ол ішкі істер органдарының қызметкерлеріне берілетін тұрғын үйді жалға алуға арналған төлемдерді, шені үшін, қызмет еткен жылдары үшін төленетін үстемеақыны алып тастады.

90-жылдардың аяғында Ішкі Істер Министрлігі өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету, қылмыстық сот төрелігі статистикасын қалыптастыру, сот сараптамаларын жүргізу, экономикалық қылмыстарға қарсы күрес, қылмыстық-атқару жүйесі, құжаттау және халық санағы сияқты басқа да іс-шараларды

жүзеге асырды.

Кейіннен Ішкі Істер Министрлігі көлік құралдарын мемлекеттік техникалық байқау мен бақылаудың, күзет қызметінің (аса маңызды стратегиялық объектілерді күзетуді қоспағанда) спецификалық емес функцияларынан босатылды.

2016 жылы Ішкі Істер Министрлігінің аумақтық ішкі істер органдарында ұйымдастырушылық-штаттық өзгерістер болды. Ішкі істер министрлігі тек қалалар мен облыстардың әкімдері есеп беретін және басқаратын жергілікті полиция қызметін құру арқылы бөлінді. Жол-патрульдік полиция, кәмелетке толмағандар істері жөніндегі бөлімшелер, әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі бөлімшелер, табиғатты қорғау полициясы, қабылдау және арнайы қабылдау бөлмелері парламент мүшелерінің құрамында қызметке қабылданды. Өкінішке орай, бұл реформалардың нәтижелері кейбір жағдайларда жағымсыз факторларға әкелді. Тәжірибе көрсеткендей, дара басшылық пен табандылық қағидалары бұзылды.

2019 жылдың басынан бастап Ішкі істер министрлігі Тұңғыш Президентіміздің тапсырмаларына сәйкес ішкі істер органдарын жаңғыртуға кірісті.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев «Сындарлы қоғамдық диалог - Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты 2019 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында полицияны реформалау бойынша нақты міндеттер қойды. Бұл миссиялардың мақсаты халық үшін заманауи, технологиялық, сенімді ішкі істер органдарының жүйесін құру болып табылады [4].

Ішкі істер министрлігін жаңғыртудың жол картасы әзірленді. Мемлекет басшысының 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: әрекет ету уақыты» атты үндеуінде ішкі істер органдарын жаңғыртудың екінші кезеңінің міндеттері көрсетілген.

Біріншіден, ішкі істер министрлігін желілік емес функциялардан босату бойынша жұмысты жалғастыру қажет.

Тиісті тәсілдер мен ұсыныстарды Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Құқық қорғау және сот жүйелерін реформалау жөніндегі комиссия енгізді.

Екіншіден, жергілікті полиция қызметін қолданыстағы модельге ауыстыру, сондай-ақ оларды «кезең-кезеңімен пайдалануды» қамтамасыз ету.

Реформалардың екінші кезеңін шешу үшін ішкі істер органдарын дамытудың 2022-2024 жылдарға арналған жол картасын әзірлеу қажет.

Полицияны жаңғырту және дамыту үнемі жүзеге асырылады: тәртіп сақшылары өз біліктіліктерін арттырады, тәжірибе алмасады, тренингтерге қатысады, білім мен жаңа технологияларды меңгереді.

1.2 ҚР ішкі істер органдарының әкімшілік қызметінің түсінігі, пәні, мақсаты мен міндеттері

Ішкі істер органдарының әкімшілік қызметінің нысаналы бағыты қылмысқа қарсы күрестің әкімшілік-құқықтық нысандарын іс жүзінде енгізу және ұйымдастыру және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету болып табылады.

Курстың мазмұны Қазақстан Республикасының Конституциясымен, Қазақстан Республикасы Президентінің заңдары және жарғыларымен, басқа да нормативтік құқықтық актілермен, әкімшілік құқық және мемлекеттік-құқықтық ғылымдардың жетістіктерімен, Қазақстан Республикасы Ішкі Істер Министрлігінің бұйрықтары және ережелерімен, ішкі істер органдарында жұмыс тәжірибесімен байланысты.

Заң әдебиеттерінде әрбір функция мемлекет қызметінің ажырамас бөлігі болып табылатыны және тиісті мемлекеттік орган объективті түрде көздеуі тиіс екендігі атап өтіледі [5].

В.М. Сырых құқық қорғау қызметін белгілі бір дәрежеде барлық мемлекеттік органдар жүзеге асырады деп мәлімдейді [6].

Р.В. Шагиева және Б.В. Шагиев және де басқа да ғалымдар мемлекеттің құқық қорғау функциясының тәуелсіздігі туралы айтады. Ғалымдардың пікірінше, құқық қорғау қызметі мемлекет қызметінің тұрақты бағыттарының бірі ретінде азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын, меншіктің барлық нысандарын, құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуді, қылмысқа қарсы күресті және елді қорғауды біріктіреді.

Қазақстан заңнамасын, атап айтқанда, Ішкі істер органдарын талдау адам мен азаматтың өмірін, денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын құқыққа қарсы қол сұғушылықтардан қорғау барлық құқық қорғау органдары үшін құқық қолданудың ортақ міндеті болып табылатынын көрсетеді. Сонымен қатар, бұл

функция бүкіл мемлекетке тиесілі.

Барлық мемлекеттік органдар мен жария-құқықтық құрылымдардың қызметі белгілі бір дәрежеде құқық қорғау қызметін жүзеге асыруға бағытталған. Сонымен бірге, қазіргі демократиялық мемлекеттің конституциялық-құқықтық сипатына байланысты бұл органдар өздерінің құқықтық табиғатына қарамастан, бұл функцияны мемлекет атынан және оның тапсырмасы бойынша орындайды.

2011 жылғы 6 қаңтардағы құқық қорғау қызметі туралы Заңға сәйкес құқық қорғау қызметі құқық қорғау органдарының лауазымдарындағы мемлекеттік қызметтің ерекше түрі [7].

Құқық тәртібін қамтамасыз етуді құқық қорғау органдарының қызметкерлері жүзеге асырады. Құқық қорғау органы - адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының, жеке және заңды тұлғалардың, мемлекеттің заңды мүдделерінің сақталуы мен қорғалуын қамтамасыз ететін, өз құзыретіне сәйкес қылмыстылыққа және өзге де құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимыл жөніндегі мемлекеттің саясатын іске асыратын, заңдылықты қамтамасыз ету мен қоғамдық тәртіпті қолдау, құқық бұзушылықтарды анықтау, алдын алу, жолын кесу, тергеу, қылмыстық істер бойынша сот шешімдерін атқару жөнінде арнаулы өкілеттіктер берілген мемлекеттік орган [7].

Құқық қорғау органдарына: өз қызметін Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес жүзеге асыратын прокуратура, ішкі істер органдары, сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет және экономикалық тергеу қызметі жатады.

Кесте 1

Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары адамның және азаматтың өмірін, денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін құқыққа қарсы қол сұғушылықтардан қорғауға, қоғамдық тәртіпті сақтауға және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге арналған құқық қорғау органы болып табылады.

Ішкі істер органдары атқарушы билік органдары болғандықтан, олардың қызметі қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге, қылмыспен күресуге, үкіметтің қоғамдық тәртіпті сақтауға бағытталған шешімдері мен қаулыларын орындауға бағытталған. Ішкі істер органдарының атқарушы билігінің қызметі негізінен өз функцияларын орындау үшін мемлекет тарапынан қажетті өкілеттіктерге бөленген. Ішкі істер департаменті мен оның лауазымды адамдары құқық бұзушылықтар үшін әкімшілік жауаптылыққа тартуға, қоғамдық тәртіпті және оның қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі шараларды азаматтар мен заңды тұлғалардың мүлтіксіз сақтауына немесе оларды осы тәртіпті бұзуды тоқтатуға мәжбүрлеуге, сондай-ақ құқық бұзушылықтарды алдын алуға және жолын кесуге бағытталған ықпал ету шараларын қабылдауға құқылы. Сонымен бірге ол өз құзыретіне кіретін басқа мәселелерді шешуге қатысады.

Әкімшілік қызмет мемлекеттік биліктің сипатына ие. Бұл ерекшелік оның мемлекет атынан әрекет етуінде және мемлекет берген өкілеттіктерді пайдалануында. Әкімшілік полиция қызметкерлері қылмысқа қарсы күресте немесе қоғамдық тәртіпті сақтауға байланысты қызметтік міндеттерді орындау кезінде билік өкілдері ретінде әрекет етеді.

Ішкі істер органдарының әкімшілік қызметі қоғамдық тәртіпті сақтауға қатысатын басқа қоғамдық ұйымдардың қызметінен ерекшеленеді. Өйткені ол Үкіметтің өкілеттігі шеңберінде жүзеге асырылады. Қоғамдық ұйымдардың мұндай өкілеттіктері жоқ. Әкімшілік қызметтің мемлекеттік билігі туралы айтатын болсақ, оның қызметі мемлекеттік билік жарғыларын орындаумен шектелмейтінін есте ұстаған жөн. Қоғамдық тәртіпті сақтауға бағытталған процестерде билікті реттеу әдісі бұйрықтарды орындау, насихаттау және басқа да қоғамдық жұмыстар арқылы жүзеге асырылады.

Ішкі істер органдарының әкімшілік қызметі – бұл ішкі істер саласындағы мемлекеттің функцияларын тікелей, күнделікті және

тәжірибелік жүзеге асыруға бағытталған ұйымдастырылған әкімшілік-басқару қызметі. Ішкі істер органдарының әкімшілік қызметін бағыттаудың маңыздылығына қарамастан, осы қызмет түрінде қылмыс және әкімшілік құқық бұзушылықтармен күресу, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мәселелері басты орын алады. Ішкі істер саласындағы әкімшілік қызметтің аталған бағытының функцияларын ұйымдастырылған полиция қызметтері мен бөлімшелері жүзеге асырады, олар қойылған міндеттерді үнемі және үздіксіз орындайды, ол үшін қазіргі мемлекеттің полиция құрылымы құрылған.

Пән ішкі істер органдарының әкімшілік қызметінің түсінігін, белгілері мен мазмұнын, ішкі істер органдарының әкімшілік практикасын зерттейді.

Мақсаты: құқық бұзушылықтардың алдын алу жүйесін, оның ішінде отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында жетілдіруге, азаматтардың өмірі мен денсаулығының қауіпсіздік деңгейін арттыруға, олардың қоғамда жайлы болуын қамтамасыз етуге, құқық бұзушылықтарға «нөлдік төзімділік» жағдайын тудыруға, жергілікті атқарушы органдармен өзара іс-қимылды жақсартуға ықпал етеді.

Негізгі мақсатқа жету үшін келесі міндеттерді орындау қажет:

Қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында ішкі істер органдары мынадай міндеттерді орындайды:

- құқық бұзушылықтың алдын алу;
- қоғамдық тәртіп;
- қылмысқа қарсы күрес;
- қылмыстық жазалар мен әкімшілік жазаларды орындау;
- төтенше жағдайлардың алдын алу және жою, өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету, азаматтық қорғауды ұйымдастыру.

Кесте 2

Ішкі істер органдарының бірыңғай жүйесі полициядан, қылмыстық-атқару жүйесінен, әскери-тергеу органдарынан, Қазақстан Республикасының Ұлттық ұланынан, азаматтық қорғау органдарынан тұрады.

Ерекшеліктері:

- әкімшілік және қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу бойынша профилактикалық іс-шаралар;
- жергілікті полиция қызметінің қызметін қадағалау мен үйлестіруді жүзеге асырады;
- лицензиялар мен рұқсаттар береді;
- Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының құзыретіне кіретін мәселелер бойынша лицензиялау және рұқсат беру саласындағы заңнаманың сақталуын мемлекеттік бақылайды;
- лицензиаттардың біліктілік талаптарына сәйкестігін қоса алғанда, олардың қызметін бақылайды;
- күзет сигнализациясын қолданумен, құрастырумен, баптаумен және қызмет көрсетумен айналысатын субъектілер, сондай-ақ жеке оқу ұйымында басшы және ассистент лауазымдарын атқаратын және өз біліктілігін арттыратын адамдар үшін мамандандырылған оқу орталықтарының қызметіне мемлекеттік бақылауды қамтамасыз етеді;

- ұлттық компанияларға күзет ұйымдарын құру құқығын береді;
- жеке тұлғаларды және мемлекеттік қорғалуға жататын объектілерді күзетуді ұйымдастырады;
- мемлекеттік күзетке жататын объектілерде рұқсатнамалық тәртіпнаманы қамтамасыз ету кезінде адамдарды, олардың заттарын, көлік құралдарын тексеруді ұйымдастырады;
- күзет қызметі субъектілерінен 2000 жылғы 19 қазандағы «Күзет қызметі туралы» Қазақстан Республикасы Заңының талаптарын орындау туралы ақпарат сұратады;
- ішкі істер органдарында есепте тұрған адамдардың мінез-құлқын бақылайды;
- күдіктілердің, айыпталушылардың және сотталғандардың күзеті мен айдауылын қадағалауды жүзеге асырады;
- халықаралық келісімдерге сәйкес мемлекет күзететін объектілердің қауіпсіздігін қамтамасыз етеді;
- азаматтық және қызметтік қару саласында жұмыс істейтін жеке және заңды тұлғалардың қызметіне және олардың патрондармен, азаматтық пиротехникалық заттармен және оларды пайдалана отырып жасалған бұйымдармен жұмыс істеуіне мемлекеттік бақылауды жүзеге асырады.

1.3 Құқық қорғау қызметінің қағидалары

Ішкі істер органдарының қызметі Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік қызмет қағидаттарына және құқық қорғау қызметінің ерекше қағидаттарына сәйкес жүзеге асырылады:

1. Заңдылық - бұл төтенше жағдайларда құқықтық тәртіп пен қоғамдық тәртіпті реттеушісі ретінде барлық мемлекеттік органдардың заңдарды нақты орындауы. Заңдардың міндетті түрде орындалуы елдегі заңдардың жұмыс істеуінің ажырамас атрибуты болып табылады. Заңдылықты қамтамасыз ету— бұл нормативтік құжаттарды нақты орындау, дұрыс қолдану және мүлтіксіз сақтау, мемлекеттің мүдделері мен азаматтардың құқықтарын қорғау, бұзылған құқықтарды қалпына келтіру, егер олар бұзылған болса және кінәлілерді қудалау. Қазақстан Республикасы азаматтарының құқықтарын білу үшін қоғам мүшелерін әлеуметтік ұйымның бірыңғай жүйесіне қосу қажет. Елдің үстемдігі саяси

тұрақтылықпен және этносаралық келісіммен сипатталады.

2. Патриотизм – бұл моральдық-саяси қағида, әлеуметтік сезім, оның мазмұны, Отанға деген сүйіспеншілік және оны өзінің жеке мүдделеріне бағындыруға дайын болу. Патриотизм өз Отанының жетістіктері мен мәдениеті үшін мақтаныш сезімін, оның сипаты мен мәдени ерекшеліктерін сақтауға деген ұмтылысты, сондай-ақ өзін халықтың басқа өкілдерімен сәйкестендіруді, өз мүдделерін елдің мүдделеріне бағындыруға дайын болуды, Отан мен өз халқының мүдделерін қорғауға деген ұмтылысты білдіреді.

Германияның тәжірибесі ерекше назар аударуға тұрарлық, онда саяси өмірді демократияландыру және елдер арасындағы интеграция процестерін тереңдету нәтижесінде патриотизм ұғымы қайта қаралды, ал оның тәрбиесі азаматтықалыптастырумен алмастырылды – қазіргі заманда құқықтық тәртіпті сақтаушыларды әлеуметтендіруге бағытталған полиция қызметкерінің жеке тұлғасының жаңабіріктіргіш қасиеттерін қалыптастырды [5].

3. Мемлекеттік биліктің заң шығарушы, атқарушы және сот тармақтарына бөлінуіне қарамастан, мемлекеттік қызмет жүйесінің бірлігі - оларға құқық қорғау органдары жүктеген міндеттерді орындау - жария-құқықтық сипатта болады. Сонымен қатар бұл міндеттеме тұтастай алғанда барлығының конституциялық міндеті болып табылады. Бұл әрекеттердің барлығының бір бағыты бар – қылмыстар мен басқа да құқық бұзушылықтардың алдын алуға, бұзылған құқықты қалпына келтіруге, құқық бұзушылық жасаған адамның заңды жауапкершілігін жүзеге асыруға қызмет ету. Бұл құжаттар жеке адамның құқықтарын қорғауға, азаматтар мен қоғамның мүдделерін қорғауға бағытталған.

4. Құқық қорғау органдары қызметкерлерінің, атап айтқанда ішкі істер органдары қызметкерлерінің басты ерекшеліктерінің бірі - азаматтардың құқықтары, бостандықтары мен заңды мүдделерінің мемлекеттік мүдделерден басым болуы, құқық бұзушылық жасаған адамдардың құқықтары мен бостандықтарын шектеуі. Ішкі істер органдарының қызметкерлері адамның құқықтары мен бостандықтарын шектеуге қатысты өз құзыреті шегінде Конституцияда және заңдарда белгіленген шектен шықпауы тиіс. Атап айтқанда, ішкі істер органдарының бөлімшелері адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау саласында ол қылмыспен күресуге, халық пен жеке адамның қауіпсіздігін

қамтамасыз етуге, сондай-ақ оның мүлкі мен басқа да құқықтарын қылмыстық қол сұғушылықтардан қорғауға міндетті.

5. Мемлекеттік органдардың қызметіндегі жеделдік, нәтижелілік, ашықтық-ішкі істер органдарының басқару қызметінің тиімділігі ішкі істер органдарының бүкіл жүйесін реттеу үшін бастапқы ережелер, талаптар, қызмет нормалары болып табылатын қатаң белгіленген, ғылыми негізделген, өзара байланысты принциптер негізінде ғана қамтамасыз етілуі мүмкін. басқару. Оларға сүйене отырып, басқару субъектілері басқарушылық қызметтің белгілі бір түрлерінің барлық элементтерінде (жүйенің бөлімшелерінде) қажетті интеграциясын, олардың өзара келісімділігін және қойылған мақсаттарды іске асыруға жалпы бағытталуын қамтамасыз етеді.

6. Азаматтар мемлекеттік қызметке тең қол жеткізе алады. Азаматтардың мемлекеттік қызметке тең қол жеткізу қағидаты Қазақстан Республикасының әрбір азаматы негізсіз, шектеусіз және кемсітусіз тең шарттарда мемлекеттік қызметке қабылданатынын білдіреді. Бұл бірінші кезекте мемлекеттік қызметке кірудің конкурстық рәсімімен қамтамасыз етіледі. Азаматтардың мемлекеттік қызметке тең қолжетімділігі мемлекеттік қызмет лауазымдарына қойылатын біліктілік талаптарына сәйкес жүзеге асырылуға тиіс;

7. Азаматтардың мемлекеттік қызметке ерікті түрде түсу қағидаты. Кәсіби қызмет ерікті негізде жүзеге асырылуы тиіс. Жұмысқа қабылдау кезінде дискрециялық өкілеттіктерді растау үшін мемлекеттік қызметке міндетті түрде түсуді болдырмайтын жеке өтініштен бастап құжаттарды қабылдаудың осындай рәсімі белгіленді;

8. Меритократия - бұл мемлекеттік қызметшінің жеке еңбегі мен жетістіктерін тану, оның қабілеттері мен кәсіби дайындығына сәйкес жоғарылауы. Меритократия қағидаты және осы қағидат бойынша мемлекеттік қызмет кадрларын қалыптастыру көздерін анықтау неғұрлым жалпы және жаһандық мәселенің ажырамас бөлігі болып табылады.

9. Өз құзыреті шегінде жоғары тұрған мемлекеттік органдар мен лауазымды адамдар қабылдаған шешімдерді төмен тұрған мемлекеттік органдардың мемлекеттік қызметшілері мен төмен тұрған мемлекеттік органдардың мемлекеттік қызметшілері үшін міндетті түрде орындау жатады. Бұл қағида мемлекеттік

органдардың бағыныстылығын көрсетеді және бүкіл мемлекеттік қызметті бірыңғай орталықтандырылған мекемеге біріктіреді.

10. Мемлекеттік қызметшілердің қадағалауы және жауапкершілігі. Бұл принцип бойынша басқару жүйесі бақылаудың тік формасы тұрғысынан қарастырылады, онда төменгі деңгей жоғарғы деңгеймен басқарылады, оғанбағынады және есеп береді.

11. Мемлекеттік қызметшінің өз қызметтік міндеттерін орындамағаны немесе тиісінше орындамағаны және лауазымдық өкілеттіктерін асыра пайдаланғаны үшін дербес жауапкершілік. Бұл қағида мемлекеттік басқарудың демократиялығын дәлелдейді. Бұл елдегі электрондық үкімет түріндегі неғұрлым тиімді ақпараттық технологиялардың; электрондық үкіметтің барлық мемлекеттік органдардың, соның ішінде өңірлік деңгейдегі веб-сайттардың арқасында мүмкін болды, бұл халықтың мемлекеттік қызметтерге қолжетімділігін кеңейтті.

12. Этика - әр іс-әрекеттің белгілі бір ережелері мен моральдық нормалары бар. Кәсіби этика еңбек қызметіндегі қоғамдық қатынастарды реттейді. Басқаша айтқанда, кәсіби этика - бұл адамның кәсіби борышқа деген көзқарасын анықтайтын белгілі бір моральдық нормалар.

13. Құқық бұзушылықтарға төзбеушілік - елдегі қылмыс деңгейін төмендету және қоғамдық қауіпсіздікті арттыру тұрғысынан. Бұл қағида кішігірім, бірақ ең көп таралған құқық бұзушылықтарға қатысты.

14. Қоғамдық пікір мен жарнамалық хабарламаларды, мемлекеттік құпияны құрайтын қызметті немесе заңмен қорғалатын кез келген басқа құпияны қоспағанда.

15. Мемлекеттік қызметшілерді құқықтық және әлеуметтік қорғау-бұл қағида Мемлекеттік қызметшілерді құқықтық және әлеуметтік қорғауды қамтамасыз етеді және жалпы конституциялық кепілдіктерді қамтамасыз етеді.

16. Жалақы - мемлекеттік қызметшінің жалақысы белгіленген деңгейден төмен емес нормаларға сәйкес екенін білдіреді. Төлем санатқа байланысты жүзеге асырылады. Белгілі бір жеңілдіктерге кепілдік беретін жұмыс тәжірибесі де ескеріледі.

17. Мемлекеттік қызметшілерді қызметтік міндеттерін үлгілі орындағаны, үздік мемлекеттік қызметі, аса маңызды және күрделі міндеттерді орындағаны үшін көтермелеу. Қазақстан Республикасында мемлекеттік қызметшілер нарығы мен

материалдық сыйақы жоғары уәждемелік әсер етеді;

18. Мемлекеттік қызметшілерді оқытудың үздіксіздігі және қажетті өкілеттіктерді дамыту. Бұл қағида жоғары кәсіби деңгейі және кәсіпкерлік ойлау түрі бар басқару корпусын қалыптастыруға бағытталған. Қызметтік функциялар мен құзыреттерді тиімді орындау үшін кәсіби деңгей және біліктілікті арттыру мемлекеттік қызметшілердің басты міндеттерінің бірі болып табылады. Мемлекеттік қызметшілерді даярлаудың негізгі функционалдық қағидаты білім беру ұйымы қағидатын айқындайды, атап айтқанда, мансап пен білім берудің ажырамас байланысы, оның біліктілік талаптарына сәйкестігі, барлығына ашықтық, жүйелілік, жүйелілік, сабақтастық және оқытудың жетекші сипаты.

19. Мемлекеттік қызметшілерді даярлаудың, қайта даярлаудың және олардың біліктілігін арттырудың практикалық бағыты. Осы мемлекеттік қызметшілерді даярлау, қайта даярлау және олардың біліктілігін арттыру қағидалары «Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы» Қазақстан Республикасының заңына сәйкес әзірленді және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру бағдарламаларына даярлау, мемлекеттік қызметшілерді білім беру ұйымдарында қосымша білім беру бағдарламалары бойынша қайта даярлау және олардың біліктілігін арттыру тәртібін айқындайды.

1.4 ПО әкімшілік қызметінің субъектісі

Әкімшілік қызметті жүзеге асыратын әрбір құрылымдық полиция бөлімшесінің өз құзыреті мен өз мәртебесі бар. Осыған байланысты азаматтардың, әсіресе ішкі істер саласында жүзеге асырылатын азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету мәселелерінде полиция алдына қойылған міндеттерді шешу үшін құқықтық құралдарды дұрыс таңдауға мүмкіндік беретін белгілі бір бағыты бар.

Мұның бәрі бізге жалпы полицияның, оның ішінде полиция қызметкерінің арнайы әкімшілік-құқықтық мәртебесі туралы айтуға мүмкіндік береді. Сондықтан жалпы ішкі істер саласындағы құқықтық қатынастардың субъектісі туралы зерттеу қажеттілігі туындайды. Мұндай бағыт бізге полицияның әкімшілік қызметі субъектілерінің мәртебесін егжей-тегжейлі ашуға, сондай-ақ оны азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету

саласында іске асырудың бірқатар проблемаларын қозғауға көмектеседі [8].

Азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету субъектісі ретінде полицияның мәртебесін қарастырмас бұрын, біз «құқық субъектісінің мәртебесі» және «құқық субъектісінің құқықтық жағдайы» деген ұғымдарды анықтап алуымыз керек. Бұл жоғарыда аталған санаттардың бірдей этимологиясымен байланысты.

Алайда белгіленген дефинициялардың ұқсас мағынасына қарамастан, полицияның құқықтық жағдайының мазмұны жеткілікті негізде анықталған. Біздің ойымызша, О.С. Рогачеваның «құқықтық мәртебе - бұл категория тек көп қырлы ғана емес, сонымен қатар көп элементті, бұл оны талдауда белгілі бір қиындықтар туғызады» пікірі өте дұрыс [9].

Полиция біртұтас ұйымдық ретінде ішкі істер органдарының жүйесіне кіреді. Күнделікті және үздіксіз режимде азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету жөніндегі қызметті жүзеге асырады деп айтуға болады.

Полиция азаматтармен және кейбір жағдайларда шаруашылық жүргізуші субъектілермен қарым-қатынаста атқарушы орган болып табылады, сондықтан полиция қызметкері мен азамат арасында туындайтын құқықтық қатынастар императивті сипатқа ие. Атап айтқанда, полиция қызметкері әкімшілік мәжбүрлеу шараларын қолданған кезде құқықтық қатынастардың сипаты орын алады.

Полиция атқарушы биліктің субъектісі ретінде өзін әртүрлі құқықтық аспектілерде көрсетеді. Полицияның негізгі құқықтық жағдайларының бірі, жоғарыда айтылғандай, оның әкімшілік-құқықтық мәртебесі болып табылады. Полиция әкімшілік құқықтың ұйымдастырушы субъектісі болғанына қарамастан, оған ішінара тиісті құқық саласының жеке субъектісінің әкімшілік-құқықтық мәртебесінің кейбір элементтері тән. Полицияда әкімшілік құқық субъектісінің барлық қажетті белгілері бар. Бұл тезис теориялық ережелерге негізделген және қажетті құқықтық негізге ие. Дәстүр бойынша, құқық субъектісі құқық қабілеттілігі мен әрекет қабілеттілігі сияқты қасиеттерге ие. Полиция әкімшілік құқық субъектісі ретінде аталған барлық компоненттерді біріктіре алады.

Полицияның әкімшілік-құқықтық мәртебесінің элементтеріне полицияның құқықтары мен міндеттерін жатқызуға болады. Біз ойымызша бұл тұжырым оның мәртебесін ашып көрсетеді. Алайда

қазіргі кезеңде полицияның әкімшілік құқық субъектісі ретіндегі мәртебесі соншалықты мұқият зерттелмегенін атап өткен жөн. Осыған байланысты полиция өз қызметін атқару да, әсіресе аумақтық деңгейлерінде белгілі бір проблемалар бар екені анық.

Мұндай анықтама полицияның әкімшілік-құқықтық мәртебесінің мазмұнын қоғамдық және азаматтық-құқықтық жауапкершілігі тұрғысынан да толық ашып көрсетеді. Әсіресе азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын бұзғаны үшін полицияның жауапкершілігіне қатысты өзекті болып табылады.

Жоғарыда келтірілген көзқарастардың кейбіреуімен келісуге әбден болады. Сонымен бірге полицияның әкімшілік-құқықтық мәртебесінің элементі ретіндегі функцияларын оларды іске асыру саласы мен нысандарына, оның ішінде біздің зерттеу тақырыбымызға сәйкес келетін азаматтардың мінез-құлқына әсер ету әдістеріне көңіл бөлу керектігін атап өткіміз келеді.

Қаралып отырған саладағы полицияның әкімшілік қызметі субъектісінің мәртебесі туралы айта келе, осы бағыттағы негізгі субъектілердің бірі Қазақстан Республикасының ІІМ болып табылатынын атап өту қажет. Құқық қорғау қызметіндегі әкімшілік құқықтық қатынастардың пайда болуына қарамастан, полицияның азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етумен ғана қызметі шектелмейді.

Полиция қызметінде көптеген реттеуші әкімшілік құқықтық қатынастар қалыптасуда. Атап айтқанда, олар мүліктік қауіпсіздікті қамтамасыз ету, полицияның басқа билік және басқару органдарымен, сондай-ақ азаматтық қоғам институттарымен өзара іс-қимылы саласында мемлекеттік қызметтер көрсету кезінде туындайды.

Учаскелік полиция инспекторлары, кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларын және полицияның өзге де құрылымдық бөлімшелерінің қызметкерлері жүзеге асыратын әкімшілік-профилактикалық жұмысы азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету кепілі болып табылады. Әрине бұл қызметті ұйымдастыруда көптеген проблемалар бар. Олар көбінесе бекітілген аумақтардағы тиісті қызметкерлер санының жетіспеушілігінен байқалады. Профилактикалық жұмыс полиция қызметінің барлық бағыттарында көрініс табады. Оның ішінде әкімшілік құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимылдады жүргізуде

ерекше маңызды болып келеді. Полицияның бұл бағыттағы жұмысы өте өзекті, өйткені полицияның әкімшілік-юрисдикциялық қызметін ұйымдастыру мен жүзеге асырудағы олқылықтар белгілі бір органның қызмет көрсету аумағында жасалған қылмыстардың санын атікелей әсер етеді.

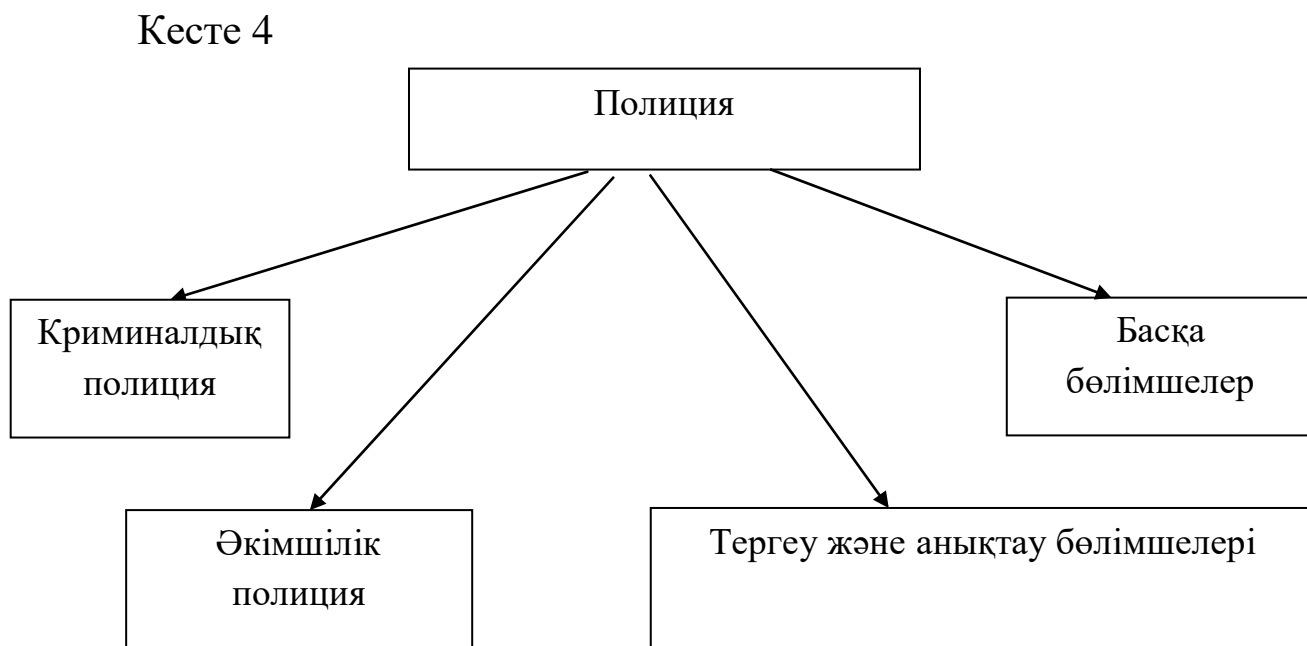
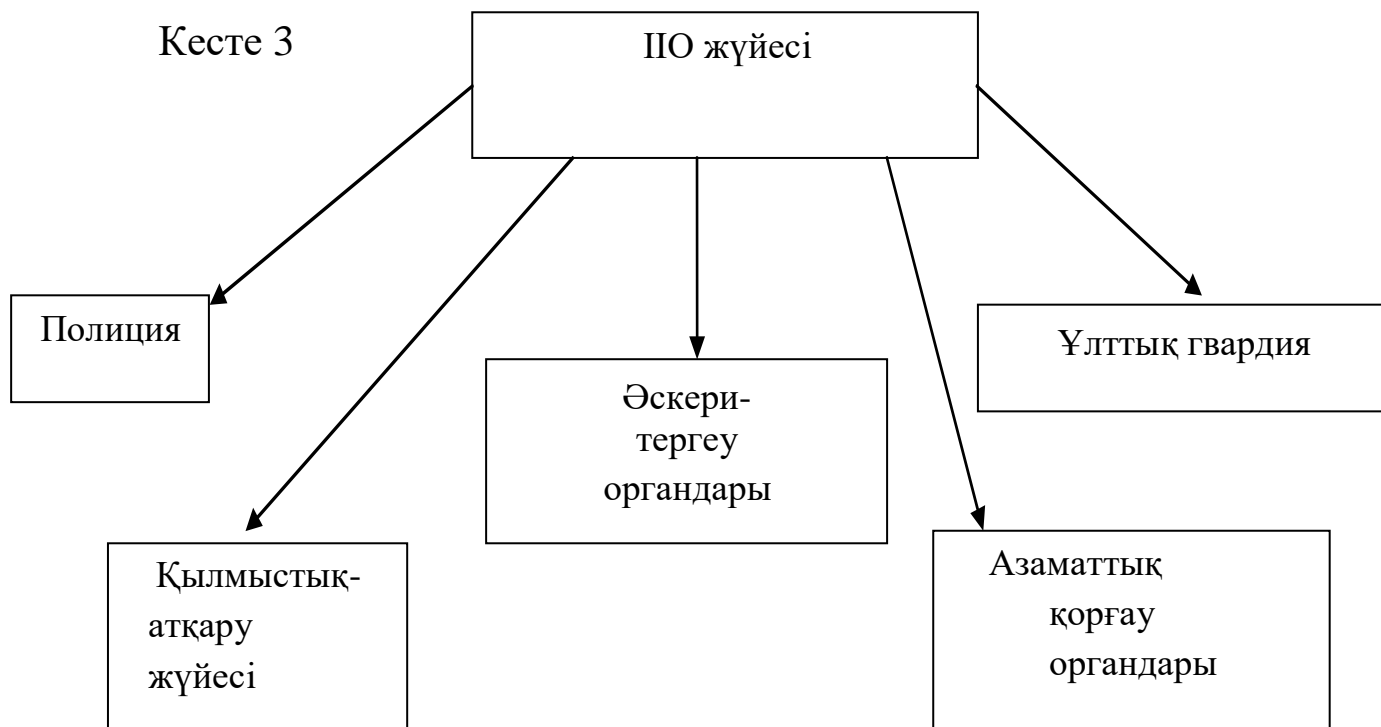
Азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету субъектісі ретінде полиция мәртебесінің мәні құқықтық қатынастарда көріс табады. Құқықтық қатынас азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету саласындағы полиция қызметінің динамикасын айқындайды. Басқаша айтқанда, тиісті құқықтық қатынастар туындамай, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету мүмкін емес деп айтуға болады.

Полиция азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етумен байланысты көптеген әкімшілік құқықтық қатынастардың субъектісі болып табылады. Сондықтан бұл қатынастарды реттеу сапасы біз қарастырып отырған саладағы полиция жұмысының тиімділігіне әсер етеді деп айтуға болады. Полиция мәжбүрлеу субъектісі ретінде әрекет ететін маңызды қатынастардың бірі-әкімшілік-юрисдикциялық қатынастар болып табылады.

Бұл құқықтық қатынастар азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету мәселелерінде полицияның мәртебесін толық ашады. Бұл осы қатынастар барысында белгілі бір даулар әкімшілік мәжбүрлеу шараларын қолдану арқылы шешіледі. Дәл осындай қатынастарда азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудің объективті қажеттілігі туындайды. Айта кетейік, полиция әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнаманы іске асыруда жеткілікті кең құзыретке ие. Сондай-ақ әкімшілік юрисдикцияның басқа субъектілерінің тиісті өкілеттіктерін жүзеге асыруы үшін қажетті жағдайлар жасау саласында өте маңызды өкілеттіктерге иелік етеді.

Ішкі істер органдарының бірыңғай жүйесін полиция, қылмыстық-атқару жүйесі, әскери-тергеу органдары, Қазақстан Республикасының Ұлттық Ұланы, азаматтық қорғау органдары құрайды.

Өз кезегінде полицияны криминалдық полиция, әкімшілік полиция, тергеу, анықтау бөлімшелері және басқа бөлімшелер құрайды.

Функциялары:

- қылмыстарды ескертуге, жолын кесуге, анықтауға және ашуға, сондай-ақ қылмыскерлерді іздестіруге бағытталған жедел-іздестіру қызметін жүзеге асыру;
- заңнамада белгіленген тәртіппен жедел-іздестіру іс-шараларын, қылмыс жасаған адамдарды ұстау бойынша операцияларды, сондай-ақ өзге құқық қорғау және арнайы мемлекеттік органдардың оларды жүргізуіне және жүзеге асыруына жәрдемдесуді ұйымдастыру және өткізу;

- қылмыс жасаған, тергеуден, анықтаудан және соттан жасырынған, қылмыстық жазаны атқарудан, әскери қызметтен жалтарып жүрген, хабарсыз кеткен адамдарды және өзге де адамдарды іздестіруді, танылмаған мәйіттерді сәйкестендіруді ұйымдастыру және жүзеге асыру;

- жедел-іздестіру және арнайы іс-шаралардың жүргізілуін, оның ішінде оларды жүргізу құқығына ие ішкі істер органдарының бөліністері мен қызметкерлерін бақылауды жүзеге асыру;

- бағынысты ішкі істер органдары мен бөліністерінің қызметін бақылауды жүзеге асыру;

- ішкі істер органдары жүргізетін өңіраралық және мемлекетаралық сипаттағы қылмыстардың ашылуын ұйымдастыру;

- қылмыстарды ашу, қылмыскерлер мен олардың байланыстарын анықтау үшін ақпараттық-аналитикалық жүйелерді қалыптастыру және пайдалану;

- арнайы есептерді қалыптастыру және жүргізу;

- ішкі істер органдарының есебінде тұрған адамдардың жүріс-тұрысын жедел бақылауды ұйымдастыру және жүзеге асыру;

- криминалдық полиция және ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрес бөліністерінің қызметі саласындағы құқықтық нормативтік актілердің жобаларын әзірлеу;

- құқық бұзушылықтар мен қылмыстардың алдын алуды жетілдіруге бағытталған шараларды әзірлеу;

- қылмысқа қарсы күрес саласында мемлекеттік бағдарламаны орындау;

- өз құзыреті шегінде Қазақстан Республикасының конституциялық құрылымын қорғауға бағытталған жедел-іздестіру іс-шараларын өткізу;

- жаппай тәртіпсіздіктің жолын кесуге қатысу.

Әкімшілік полиция - ішкі істер министрлігінің негізгі бағыттарының бірі. Әкімшілік полиция жергілікті полиция қызметінен, азаматтық және қызметтік қару айналымын бақылау бөлімшелерінен, көші-қон полициясынан, айдауыл қызметінен, арнайы мекемелерден және қоғамдық тәртіпті сақтауды жүзеге асыратын өзге де бөлімшелерден тұрады.

Функциялары:

- әкімшілік және қылмыстық құқық бұзушылықтарды

ескерту бойынша профилактикалық жұмысты жүзеге асырады;

- жергілікті полиция қызметінің жұмысын бақылауды және үйлестіруді жүзеге асырады;

- заңнамаға сәйкес лицензиялар мен рұқсаттар беруді жүзеге асырады;

- ішкі істер органдарының құзыретіне жататын мәселелер бойынша лицензиялау және рұқсаттар беру саласында Қазақстан Республикасы заңнамасының сақталуын мемлекеттік бақылауды жүзеге асырады;

- лицензиаттардың қызметіне, оның ішінде олардың қойылатын біліктілік талаптарға сәйкес келуін бақылауды жүзеге асырады;

- күзет қызметімен, күзет сигнализациясы құралдарын монтаждаумен, ретке келтірумен және оларға техникалық қызмет көрсетумен айналысатын субъектілерді және жеке күзет ұйымында басшы және күзетші лауазымдарын атқаратын қызметкерлерді даярлау және олардың біліктілігін арттыру жөніндегі мамандандырылған оқу орталықтарының қызметін мемлекеттік бақылауды ұйымдастырады;

- ұлттық компаниялардың күзет ұйымдарын құру құқығын келісуді жүзеге асырады;

- мемлекеттік күзетуге жататын жеке тұлғалар мен объектілерді күзетуді ұйымдастырады;

- мемлекеттік күзетілуі тиіс объектілерде өткізу режимін қамтамасыз ету кезінде адамдарды, олардың заттарын, көлік құралдарын тексеріп қарауды ұйымдастырады;

- күзет қызметі субъектілерінен олардың «Күзет қызметі туралы» 2000 жылғы 19 қазандағы Қазақстан Республикасының Заңында көзделген талаптарды орындауы туралы ақпаратты сұратады;

- ішкі істер органдарында есепте тұрған адамдардың мінез-құлқын бақылауды жүзеге асырады;

- күдіктілер мен айыпталушыларды, сотталғандарды күзетуді және айдауылдауды бақылауды жүзеге асырады;

- күзету халықаралық шарттарға сәйкес мемлекетке жүктелген объектілердің қауіпсіздігін қамтамасыз етеді;

- азаматтық және қызметтік қару мен оның патрондарының, азаматтық пиротехникалық заттар мен оларды қолданылып жасалған бұйымдардың айналымы саласында

айналысатын жеке және заңды тұлғалардың қызметін мемлекеттік бақылауды жүзеге асырады.

Тергеу ішкі істер органдарындағы қылмыстарды тергеуді, анықтауды және ашуды қамтамасыз ететін және тергеу, анықтау және әскери-тергеу бөлімшелерін үйлестіруді жүзеге асыратын орган болып табылады.

Функциялары:

- ішкі істер органдарының қылмыстарды жан-жақты, толық және объективті тергеуді қамтамасыз ету мақсатында тергеу, анықтау бөлімшелеріне және әскери-тергеу бөлімшелеріне ұйымдық-әдіснамалық басшылық жасау және аймақтық бақылау;
- тергеу, анықтау бөлімшелерінің және әскери-тергеу бөлімшелерінің қызметін ақпараттық-талдамалық қамтамасыз ету;
- қылмыс жасаған адамдарды уақтылы әшкерелеу және қылмыстық жауапкершілікке тарту, жасалған қылмыстар үшін жазаның тағайындауды қамтамасыз ету;
- әскери қылмыстардың алдын алу, анықтау, жолын кесу және ашу;
- қылмыстық істерді тергеу барысында азаматтардың, ұйымдар мен мемлекеттің құқықтары мен заңды мүдделерін қылмыстық қолсұғушылықтардан қорғау;
- қылмыстық іс жүргізу саласындағы халықаралық ынтымақтастық;
- ішкі істер органдарының практикасына қылмыстарды анықтау, ашу және тергеудің оң отандық және шетелдік тәжірибесін зерделеу және енгізу.

Қолданыстағы заңнамасына сәйкес анықтау органдарына жатады:

- 1 ішкі істер органдары;
- 2 ұлттық қауіпсіздік органдары;
- 3 сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет;
- 4 экономикалық тергеу қызметі;
- 5 Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде, Қазақстан Республикасының басқа да әскерлері мен әскери құралымдарында шақыру немесе келісімшарт бойынша әскери қызметін өткеріп жүрген әскери қызметшілер, әскери жиындардан өту кезінде запаста тұрған азаматтар, әскери бөлімдердің, құрамалардың, мекемелердің азаматтық персонал адамдары өз қызметтік міндеттерін орындауына байланысты немесе осы

бөлімдер, құрамалар және мекемелер орналасқан жерде жасаған барлық қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша – әскери полиция органдары;

6 арнаулы мемлекеттік органдардың әскери қызметшілері мен қызметкерлері жасаған барлық қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша – Ұлттық қауіпсіздік комитетінің әскери полиция органдары;

7 азаматтық қорғау саласындағы уәкілетті органның азаматтық қорғаныстың басқару органдары мен әскери бөлімдерінің әскери қызметшілері жасаған барлық қылмыстық құқық бұзушылық туралы істер бойынша да – Қарулы Күштердің әскери полиция органдары;

8 Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасы туралы заңнаманы бұзу, сондай-ақ Қазақстан Республикасының континенттік қайраңында жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша – шекаралық қызмет органдары;

9 Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде, Қазақстан Республикасының басқа да әскерлері мен әскери құралымдарында шақыру немесе келісімшарт бойынша әскери қызметін өткеріп жүрген, өздеріне бағынысты әскери қызметшілер, сондай-ақ әскери жиындардан өту кезінде запаста тұрған азаматтар жасаған барлық қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша, әскери бөлімдердің, құрамалардың, мекемелердің азаматтық персонал адамдары өз қызметтік міндеттерін орындауына байланысты немесе осы бөлімдер, құрамалар және мекемелер орналасқан жерде жасаған қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша – әскери полиция органы болмаған жағдайда, әскери бөлімдердің, құрамалардың командирлері, әскери мекемелер мен гарнизондардың бастықтары;

10 Өздерінің қызметкерлері болу елдерінде жасаған қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша – Қазақстан Республикасы дипломатиялық өкілдіктерінің, консулдық мекемелерінің және өкілетті өкілдіктерінің басшылары;

11 Күзетілетін іс-шаралар өткізілетін аймақта жасалған және тізбесі заңда белгіленген күзетілетін адамдарға тікелей қарсы бағытталған қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша Қазақстан Республикасының Мемлекеттік күзет қызметі;

12 Өртке байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар

туралы істер бойынша – мемлекеттік өртке қарсы қызмет органдары.

Осы тізімнен анықтауды әртүрлі органдар жүзеге асыратынын және әр органның негізгі функцияларымен байланысты екенін көруге болады.

Енді шетелдік полицияның тәжірибесіне тоқтала кетейік. Ұлыбританияның ішкі істер министрлігі-елдегі ең көне орталық ведомстволардың бірі.

ІМ жүйесіндегі ең ірі департамент Полиция департаменті болып табылады. Полиция департаментінің негізгі бөлімшелеріне мыналар жатады:

- 1) полиция инспектораты;
- 2) полицияны зерттеу қызметінің тобы;
- 3) полицияның ғылыми даму бөлімшесі;
- 4) полицияны басқару және дамыту тобы;
- 5) ұлттық полиция есептеу орталығы;
- 6) байланыс дирекциясы;
- 7) жабдықтау және көлік бөлімшесі;
- 8) азаматтық қорғаныс колледжі мен мектебі.

Полиция ұйымы. Ұлыбританияның негізгі полиция бөлімдері жалпы полицияға жатады, сонымен бірге Ұлыбританиядағы жалпы полиция бөлімдерімен қатар бірқатар мамандандырылған полиция күштері жұмыс істейді.

Жалпы полиция - бұл округтер мен қалалық елді мекендердің полициясы, сонымен қатар Лондон қаласының Митрополиттік полициясы мен полициясы кіреді.

Англия мен Уэльстің жалпы полициясы. Англия мен Уэльстегі полиция округтік полициядан, қалалық полициядан, біріккен полициядан (Біріккен отрядтар), метрополия полициясынан (митрополит полициясы), Лондон Сити полициясынан тұрады. Үлкен полиция бөлімшелері дивизиондар мен кіші бөлімдерге бөлінеді, олардың әрқайсысында өз офицерлері бар. Кішігірім полиция бөлімшелері біртұтас бөлімше ретінде жұмыс істейді.

Астаналық полициясы (Скотланд-Ярд) - бұл елдің ең ірі және атақты полиция жасағы. Скотланд-Ярд «шотландия соты» дегенді білдіреді. Бұл атау шындыққа жанаспайды. Скотланд-Ярд полициясы XIX ғасырда Лондон полициясының алғашқы ғимараты орналасқан үй мен ауданның атымен атала бастады.

Германияда қоғамдық қауіпсіздік пен тәртіпті сақтау

міндеттерін орындау (ішкі қауіпсіздік - мемлекеттің негізгі міндеті) тиісті жер және федерация органдарына жүктелген: полиция, арнайы қызметтер, федералды шекара күзеті, кеден қызметі.

Жалпы Германия полициясына федералды полиция департаменттері (қызметтері) және федералды штат полициясы кіреді.

Федералдық полиция күштерінің құрылымына (Bundespolizei) юрисдикциясы мемлекеттің бүкіл аумағына таралатын келесі органдар кіреді:

- 1 қылмыстық істер жөніндегі федералдық ведомство;
- 2 Федералды шекара күзеті;
- 3 Конституцияны қорғау жөніндегі федералды ведомство;
- 4 Федералды барлау қызметі;
- 5 Бундесвер қауіпсіздік қызметі;
- 6 Федералды Көлік департаментінің теміржол полициясы;
- 7 Федералды Көлік департаментінің әуе полициясы;
- 8 Федералды пошта, радио және телеграф министрлігінің поштаполициясы қызметі;
- 9 Федералдық Қаржы министрлігінің кедендік іздестіру қызметі;
- 10 арнаулы қызметтердің қызметін үйлестіру жөніндегі уәкіл.

Германия полициясының міндеттеріне қылмысқа қарсы күрес қана емес, сонымен қатар профилактикалық сипаттағы және заңның құқық бұзушылықтың алдын алуға бағытталған халыққа әлеуметтік қызметкөрсету шаралары кіреді.

1.5 Сервистік полиция әкімшілік және қылмыстық құқық бұзушылықты қамтамасыз ету мен алдын алудың жаңа моделі ретінде. ҚР ІО әкімшілік тәжірибесін іске асырудың құқықтық функциялары модельдері мен нысандары

Полицияның сервистік моделі - бұл полицияның, алдын алу субъектілерінің (әкімдік, полиция, прокуратура, денсаулық сақтау, білім беру, әділет, антикор, әлеуметтік қорғау, мәдениет және спорт, БАҚ) және халықтың қауіпсіздігімен билік органдарына деген сенім деңгейін арттыру мақсатында қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелерін шешу жөніндегі бірлескен қызметі.

Қызмет көрсету моделін дамытуда үш негізгі вектор

анықталды:

Біріншісі-азаматтардың полицияға қол жетімділігі, оны барынша жеңілдетуге бағытталған тармағы.

Бұл учаскелік пункттерді, мобильді бекеттерді оңтайлы орналастыруды, оларды материалдық-техникалық қамтамасыз ету, жеделдігін арттыруды, сондай-ақ цифрлық технологиялармен қамтамасыз ету.

Екіншісі - учаскелік полиция инспекторларына шешуші рөл берілген ықтимал қатерлерді уақтылы жою арқылы құқық бұзушылықтардың алдын алу.

Полицияның күнделікті жұмысында басты мақсат қылмыспен күресуге бағытталған. Демек, жұмысының негізгі мақсаты құқық бұзушылықтарға шұғыл әрекет ету болып табылады.

Негізгі нысандар қылмыс пен құқық бұзушы болып табылады, ал индикативті көрсеткіштер-айыппұлдар, қамауға алу және айыптау түріндегі жазалау шараларының саны [16].

Сервистік модельде басты мақсат қауіпсіздік сезімін қамтамасыз ету және құқық бұзушылықтардың алдын алу болып табылады.

Жедел жұмыс стилі болған оқиғаларға ден қою шараларынан басқа қауіпсіздік мәселелерін алдын-ала шешуді де қамтиды.

Азаматтар мен қауымдастықтар басты назарға алынады, ал тиімділік көрсеткіштері-қауіпсіздік сезімі, полицияға деген сенім, қауымдастықтардың өмір сүру сапасы, қылмыстың сандық көрсеткіштерімен бірге.

Мемлекет басшысы өз Жолдауында учаскелік полиция инспекторларына нәтижелі жұмыс істеу үшін барлық мүмкіндіктерді беруді тапсырды.

Учаскелік инспектор азаматтар үшін танымал, қол жетімді, беделді, олардың құқықтарын белсенді қорғауы керек.

Учаскелік полиция инспекторы - бұл құқық бұзушылықтың алдын алудың жалпы жүйесінің негізгі буыны, ал ауылдық жерлерде ол құқық қорғау органдарының жалғыз өкілі болып табылады.

Осыған байланысты Мемлекет басшысы учаскелік полиция инспекторларының мәртебесін көтеруді тапсырды, осылайша олар азаматтар үшін танымал, қолжетімді, беделді болып, олардың құқықтарын белсенді қорғайды.

Осы мақсатта олардың өкілеттіктерін кеңейтетін заңнамалық

нормалар қабылданды, қазіргі заманғы нысанды киім-кешек бекітілді, әлеуметтік және материалдық-техникалық қамтамасыз етуді жақсарту бойынша шаралар қабылдануда.

Жалпы қазіргі уақытта учаскелік инспекторларға қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласында кең ауқымды міндеттер жүктелген.

Олар қылмыстық және әкімшілік іс жүргізуді жүзеге асырады (қылмыстық теріс қылықтардың 12 құрамы бойынша және әкімшілік құқық бұзушылықтардың 228 түрі бойынша, оның ішінде 51 құрамы бойынша жаза қолданумен) жазаның жекелеген түрлерінің орындалуы қамтамасыз етіледі (әкімшілік, пробацациялық бақылаудағы адамдардың мінез-құлқын қадағалау, бақылау және т.б.).

Олардың қызмет саласы азаматтардың құқықтарын қорғау, қоршаған ортаны қорғау, аумақтарды абаттандыру, көші-қон, қоғамдық және жол қауіпсіздігі мәселелерін қозғайды.

Сонымен қатар ауылдық жерлерде учаскелік инспектор, әсіресе шалғай өңірлерде биліктің жалғыз өкілі болып табылады.

Осыған байланысты учаскелік полиция инспекторлары үшін негізгі міндет бекітілген әкімшілік учаскедегі құқық бұзушылықтарды алдын алу болуға тиіс.

Үшіншісі - халықпен тығыз серіктестік, өйткені қауіпсіздік мәселелері жергілікті маңызға ие оларды тиімді шешу тек жергілікті қоғамдастықтың белсенді көмегімен мүмкін болады.

Сервистік полицияда жұмысты бағалау-құқық бұзушылықтарды анықтау емес, жолын кесу, көмек көрсетуге дайын болу және қауіпсіздік мәселелерін бірлесіп шешу үшін халықпен сенімді қарым-қатынас орнату.

Полиция мен оның қызметкерлері туралы халықтың жеке әсерлері негізінен тікелей байланыстардан тұрады.

Қызмет көрсету моделімен полиция қызметкерінің басталуы керек диалогы:

«Мен сізге қалай көмектесе аламын?». Бұл фраза одан әрі қарым-қатынас дәрежесін түбегейлі өзгертеді және сенімді қарым-қатынас орнатуға көмектеседі.

ПО-ның қоғамдық тәртіпті қорғау, жол қозғалысын мемлекеттік бақылау және қадағалау және оның қауіпсіздігін қамтамасыз ету, азаматтық және қызметтік қару мен оның оқ-дәрілерінің айналымын мемлекеттік бақылау жөніндегі шаралар

кешенін жүзеге асыру жөніндегі құзыреті, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізу әкімшілік полиция қызметкерлеріне жүктелген.

Полиция қызметкерінің өкілеттіктерінің бірі әкімшілік құқық бұзушылықтарды анықтау және жолын кесу, анықталған әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуді жүзеге асыру болып табылады [7].

Күнделікті тәжірибеде әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді жергілікті полиция қызметінің, көші-қон қызметінің, әкімшілік полицияның қызметкерлері жүргізеді.

Жергілікті полиция қызметіне мыналар кіреді:

- учаскелік полиция инспекторлары;
- кәмелетке толмағандар істері жөніндегі инспекторы (ювеналдыполиция);
- патрульдік полиция қызметінің инспекторлары.

Әкімшілік полиция құрамына:

- лицензиялық-рұқсат беру жүйесінің қызметкерлері;
- жол-техникалық инспекциясының қызметкерлері.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексте әкімшілік жауаптылық көзделген жеке тұлғаның құқыққа қарсы, кінәлі (қасақана немесе абайсызда) әрекеті не әрекетсіздігі немесе заңды тұлғаның құқыққа қарсы әрекеті не әрекетсіздігі әкімшілік құқық бұзушылық деп танылады [11].

Әкімшілік құқық бұзушылық белгілері. Әкімшілік жауапкершілік. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінің Ерекше бөлігінде көзделген құқық бұзушылық құрамының барлық белгілерін қамтитын іс-әрекет жасау әкімшілік жауаптылықтың негізі болып табылады [11].

Әкімшілік құқық бұзушылық жасау фактісі бойынша әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасалады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғауға себептер:

1 Уәкілетті лауазымды адамның әкімшілік құқық бұзушылық жасау фактісін тікелей анықтауы;

2 Құқық қорғау органдарынан, сондай-ақ басқа да мемлекеттік органдардан, жергілікті өзін-өзі басқару органдарынан келіп түскен материалдар;

3 Жеке және заңды тұлғалардың хабарламалары немесе өтініштері, сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдарындағы

хабарламалар;

4 Арнайы автоматтандырылған өлшеу құралдарының, сондай-ақ сертификатталған арнайы бақылау-өлшеу техникалық құралдары мен байқау аспаптарының, оның ішінде автоматты режимде жұмыс істейтіндердің және автомобиль көлігі және жол жүрісі қауіпсіздігі саласында жол жағдайын фото -, бейнетүсірілім, көлік құралының қозғалыс жылдамдығы мен бағытын, басқа қатысушылардың іс- қимылдарын айқындау арқылы әкімшілік құқық бұзушылықтың жасалуын тіркейтін көрсеткіштері жол қозғалысы;

5 Бақылау-өлшеу аппаратурасының және (немесе) радиотехникалық бақылау құралдарының көрсеткіштері.

Іс бойынша іс жүргізуді болдырмайтын мән-жайлар болмаған кезде әкімшілік құқық бұзушылық белгілерін көрсететін жеткілікті деректердің болуы әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғау үшін негіз болып табылады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізудің міндеттері:

1 Әрбір істің мән-жайларын уақтылы, жан-жақты, толық және объективті анықтау, оны кодекске сәйкес шешу;

2 Өндіріске қатысушылардың құқықтары мен міндеттерін іске асыруды қамтамасыз ету;

3 Әкімшілік құқық бұзушылықтар жасауға ықпал еткен себептермен жағдайларды анықтау;

4 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулының, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманың орындалуын қамтамасыз ету.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс ӘҚБтК баптың 785-бабында көзделген әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуді қамтамасыз ету шараларын қолдану туралы бірінші хаттама жасалған, әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасалған немесе прокурор әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғау туралы қаулы шығарған, сондай-ақ судья (сот) қатысушы тарапынан сотқа құрметтемеушілік көрсету фактісін анықтау туралы жариялаған кезден бастап қозғалған болып есептеледі.

Егер әкімшілік құқық бұзушылық автоматты режимде жұмыс істейтін сертификатталған арнайы бақылау-өлшеу техникалық құралдарымен тіркелген жағдайда, әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс айыппұл төлеу қажеттілігі туралы нұсқама жіберілген

сәттен бастап қозғалған болып есептеледі [11].

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама (ұғым).

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманы осы Кодекстің 807-бабында көзделген жағдайларды қоспағанда, оған уәкілетті лауазымды адам жазбаша нысанда жасайды. Жазбаша нысанмен қатар әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманың электрондық нысаны да пайдаланылуы мүмкін.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамада:

- 1 хаттаманың жасалған күні мен орны;
- 2 хаттама жасаған адамның лауазымы, тегі және аты-жөні;
- 3 өзіне қатысты іс қозғалған адам туралы мәліметтер (жеке тұлғалар үшін – тегі, аты, әкесінің аты (ол болған кезде), туған күні, тұрғылықты жері, жеке басын куәландыратын құжаттың атауы мен деректемелері, сәйкестендіру нөмірі, жұмыс орны, телефонның, факстың, ұялы байланыстың абоненттік нөмірі және (немесе) электрондық мекен-жайы (егер бар болса); заңды тұлғалар үшін – заңды тұлғаның атауы, орналасқан жері, мемлекеттік тіркеу (қайта тіркеу) нөмірі мен күні, сәйкестендіру нөмірі мен банк деректемелері, абоненттік телефон, факс, ұялы байланыс нөмірі және (немесе) электрондық мекенжайы (егер олар бар болса);
- 4 әкімшілік құқық бұзушылықтың жасалған орны, уақыты және мәні.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасау кезінде іс жүргізу тілі айқындалады. Өзіне қатысты іс қозғалған адамға, сондай-ақ іс бойынша іс жүргізудің басқа да қатысушыларына олардың ӘҚБТК көзделген құқықтары мен міндеттері түсіндіріледі, бұл туралы хаттамада белгі қойылады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасау кезінде өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізіліп жатқан кәмелетке толмаған адамның қорғаушысына немесе заңды өкіліне олардың соттылығы бойынша істі мамандандырылған әкімшілік сотқа, ал тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктің аумағында мамандандырылған әкімшілік сот болмаған кезде аудандық (қалалық) сотқа беру туралы өтінішхатпен жүгіну құқығы түсіндіріледі.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамаға оны жасаған адам және оған қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізіліп жатқан адам (адамның өкілі) қол қояды. Жәбірленушілер мен куәгерлер болған кезде, сондай-ақ куәгерлер

қатысқан жағдайларда хаттамаға осы адамдар да қол қояды.

Өзіне қатысты іс қозғалған хабар берілген адам болмаған немесе келмеген жағдайда әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамаға оны жасаған адам оған қатысты іс қозғалған адамның жоқ немесе келмегені туралы белгі қойып қол қояды.

Өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғалған адам әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша хаттаманы қолхатпен қабылдаудан бас тартқан жағдайда, хаттамада оны жасағанадам тиісті жазба жүргізеді.

Өзіне қатысты іс қозғалған жеке тұлғаға немесе заңды тұлғаның өкіліне әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамамен танысу мүмкіндігі берілуге тиіс. Аталған адамдар хаттаманың мазмұны бойынша түсініктемелер мен ескертулер беруге, сондай-ақ хаттамаға қоса берілетін оған қол қоюдан өз бас тартуының себептерін баяндауға құқылы. Бұл адамдар әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамаға қол қоюдан бас тартқан жағдайда, онда тиісті жазба жасалады. Өзіне қатысты іс қозғалған адамның хаттамаға қол қою фактісі осы адамның хаттамамен танысқаны туралы куәландырады және оның әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін кінәсін мойындау болып табылмайды.

Өзіне қатысты іс қозғалған жеке тұлғаға немесе заңды тұлғаның өкіліне, сондай-ақ жәбірленушіге әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманың көшірмесі ол болмаған жағдайда хаттама жасалғаннан кейін қолхатпен дереу тапсырылады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама әкімшілік құқық бұзушылық жасау фактісі анықталғаннан кейін дереу жасалады. Егер әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша шешім қабылдау соттың құзыретіне кіретін болса, онда әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасалған кезден бастап үш тәулік ішінде сотқа қарау үшін жіберіледі.

Әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адам анықталмаған жағдайда, әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адам анықталғаннан кейін үш тәулік ішінде сотқа жіберіледі.

Жасалғаны үшін жауапкершілік шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасынан тысқары жерлерге әкімшілік қамауға алуға, әкімшілік шығарып жіберуге әкеп соғуы мүмкін. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасалғаннан кейін судьяға дереу жіберіледі [11].

1. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізу

басталмайды, басталған іс мынадай мән-жайлардың кем дегенде біреуі болған кезде тоқтатылуға жатады:

1. әкімшілік құқық бұзушылық оқиғасының болмауы;
2. әкімшілік құқық бұзушылық құрамының болмауы;
3. әкімшілік жауаптылықты белгілейтін заңның немесе оның жекелеген ережелерінің күшін жою;

4. егер әкімшілік жауаптылықты белгілейтін заң немесе оның жекелеген ережелері немесе іс-әрекеттің әкімшілік құқық бұзушылық ретінде саралануы тәуелді болатын осы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істе қолдануға жататын өзге де нормативтік құқықтық актіні Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі Конституциялық емес деп таныған болса;

5. әкімшілік жауапкершілікке тартудың ескіру мерзімдерінің өтуі;

6. әкімшілік жауаптылыққа тартылатын адамға қатысты сол факті бойынша судьяның, органның (лауазымды адамның) әкімшілік жаза қолдану туралы қаулысының не әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі тоқтату туралы күші жойылмаған қаулының болуы, сондай-ақ сол факті бойынша адамды күдікті деп тану туралы қаулының болуы;

7. іс бойынша іс жүргізу жүргізіліп жатқан жеке тұлғаның қайтыс болуы, заңды тұлғаның таратылуы;

8. салық төлеушінің Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мерзімде салық есептілігі нысандарын электрондық түрде табыс ету жөніндегі салық міндеттемесін орындамауына әкеп соққан салықтардың және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің түсімдерін қамтамасыз ету саласында басшылықты жүзеге асыратын;

Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мерзімде мұнай өнімдерінің жекелеген түрлерінің айналымы бойынша декларацияларды, сондай-ақ ілеспе жүкқұжаттарды электрондық түрде беру жөніндегі міндеттемелерді орындамауға әкеп соққан мұнай өнімдерінің айналымы саласында;

Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мерзімде Этил спирті мен алкоголь өнімін өндіру және оның айналымы жөніндегі декларацияларды, сондай-ақ этил спирті мен алкоголь өніміне ілеспе жүкқұжаттарды электрондық түрде беру

жөніндегі міндеттемелерді орындамауға әкеп соққан этил спирті мен алкоголь өнімін өндіру және оның айналымы саласында;

темекі бұйымдарының қалдықтары және (немесе) айналымы туралы декларацияларды, мониторингті жүзеге асыру үшін қажетті мәліметтерді, сондай-ақ темекі бұйымдарына ілеспе жүкқұжаттарды Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мерзімде электрондық түрде ұсыну жөніндегі міндеттемелерді орындамауға әкеп соққан темекі бұйымдарын өндіру және олардың айналымы саласында;

Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мерзімде биоотын айналымы бойынша декларацияларды, сондай-ақ ілеспе жүкқұжаттарды электрондық түрде ұсыну жөніндегі міндеттемелерді орындамауға әкеп соққан биоотын айналымы саласында;

8-1. Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мерзімдерде және тәртіппен электрондық нысанда кедендік декларациялауға байланысты кедендік операцияларды жасау жөніндегі міндеттерді орындамауға әкеп соққан кеден дела саласындағы уәкілетті орган растаған электрондық нысанда декларациялау жөніндегі ақпараттық жүйенің жұмысында қателер туындаған жағдайда;

9. Қазақстан Республикасының салық, кеден заңнамасында көзделген өзге де жағдайлар;

10. ҚР ӘҚБтК 897-бабында белгіленген тәртіппен әкімшілік айыппұл төленгенін растайтын құжаттың болуы;

11. Әкімшілік жауаптылыққа тартылатын адам адам саудасына байланысты қылмыс туралы қылмыстық іс бойынша заңда белгіленген тәртіппен жәбірленуші деп танылса;

12. ҚР ӘҚБтК-нің 64-бабында көзделген тәртіппен тараптардың татуласуына байланысты.

2. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізу осы баптың бірінші бөлігінің 1) және 2) тармақшаларында көзделген негіздер бойынша, әкімшілік құқық бұзушылық оқиғасының немесе әкімшілік құқық бұзушылық құрамының жоқтығы дәлелденген кезде де, егер қосымша дәлелдемелер жинау үшін барлық мүмкіндіктер таусылған болса, сондай-ақ зиян келтіру заңды болып табылатын жағдайларда олардың бар екендігі дәлелденбеген кезде де тоқтатылады немесе бұл әрекет ҚР ӘҚБтК 5-тарауына сәйкес әкімшілік жауапкершілікті алып тастайтын

жағдайларда жасалды.

Қазақстан Республикасының ұлттық даму жоспары 2025 жылға дейін қауіпсіз және құқықтық қоғам құру үшін құқық қорғау органдарының азаматтармен өзара іс-қимылының сервистік моделіне көшумен полиция қызметі институтын дамытудың негізгі басымдықтары белгіленді.

Сервистік полиция - бұл полицияның идеологиясы мен ұйымдастырушылық стратегиясы азаматтарға сапалы полиция қызметтерін көрсетуге және қоғаммен серіктестікте қауіпсіздік мәселелерін шешуге бағытталған полиция қызметіне көзқарас. Бұл құқықтық тәртіп саласындағы проблемаларды бірлесіп анықтау және шешу үшін мемлекеттік институттардың азаматтармен тұрақты серіктестігі болып табылатын қоғамның қауіпсіздік моделінің элементтерінің бірі.

Ұлыбритания дәстүрліден полицияның қызмет көрсету моделіне көшкен алғашқы елдердің бірі (1983-1998). Мұнда бұл жұмыс

«қауіпсіздік серіктестігі» арқылы жүзеге асырылады, оған әртүрлі мемлекеттік органдардың өкілдері мен жұртшылық кіреді.

Елде 350-ден астам осындай серіктестіктер және олардың міндеттері бар белгілі бір аумақтың проблемаларына байланысты өзгереді.

20 жыл бойы әріптестік жергілікті проблемаларды шешуде, мемлекеттік аппараттың, атап айтқанда полицияның жұмысына халықтың сенімін арттыруда, ресурстарды ұтымды пайдалануда, сондай-ақ халық үшін неғұрлым қолайлы өмір сүру жағдайларын жасауда өзінің жоғары тиімділігін көрсетті.

Қазақстан Республикасында шетелдік тәжірибеден басқа, жұртшылықтың, отандық сарапшылардың ұсыныстары тұрақты негізде зерделенеді, сондай-ақ полиция қызметкерлерінің өздері.

Бұл талдамалық жұмыс Қазақстандық полицияның сервистік моделін дамытудың негізгі тәсілдерін әзірлеуге мүмкіндік берді және халықаралық тәжірибе көрсеткендей реформалау пилоттық жобаларды жүргізуден басталуы тиіс.

Қазақстан Республикасының аумағында полицияның сервистік моделін енгізу жөніндегі алғашқы пилоттық жоба елордада іске асырылды (2020 жылғы желтоқсаннан 2022 жылғы наурызға дейін), ол клиентке және проблемалық бағдарланған тәсіл тұжырымдамасы контекстінде ішкі жұмыс процестерін басқарудың

тиімді жүйесін құруға бағытталған.

Жобаның мақсаты - полицияны азаматтарға олардың жеке және ұжымдық қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша құқық қорғау қызметтерін көрсететін негізгі органға айналдыру.

Жоба аясында жергілікті полиция қызметінің учаскелік инспекторлары мен патрульдік полицейлерінің жұмысында жаңа тәсілдер сыналды. Сервистік модельдің барлық элементтерін іске асыру әлеуетін бағалау үшін жергілікті полиция қызметі мен учаскелік полиция инспекторларының жұмыс процестеріне егжей-тегжейлі талдау жүргізілді.

Екінші жоба Қарағанды қаласында (2019 жылғы қарашадан бастап) қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелері бойынша іске асырылуда. Оның негізгі мақсаты - құқық бұзушылықтың алдын алудың барлық субъектілерін және жергілікті қоғамдастықты қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету процесіне тарту тетіктері мен нысандарын айқындау арқылы құқық бұзушылықтың алдын алудың тұтас жүйесін құру.

Қазіргі уақытта елде сервистік модельді енгізу үшін құқықтық және ұйымдастырушылық негіз бар. «Құқық бұзушылықтардың алдын алу туралы» заңға сәйкес әкімдіктер жанынан орталық, өңірлік және аудандық деңгейлерде құқық бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі ведомствоаралық комиссиялар құрылды, олар құқық бұзушылықтардың алдын алу субъектілерінің тиімді өзара іс- қимылын және үйлестіруін қамтамасыз етуге арналған.

Полицияның сервистік моделінің жобасын енгізу бойынша жұмыс еліміздің барлық өңірлерінде жүзеге асырылады.

2- тарау. Ішкі істер органдарының әкімшілік практикасы

2.1. Учаскелік полиция инспекторларының қызметі

Учаскелік инспектор Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес өзіне жүктелген міндеттерді орындайтын, бекітілген әкімшілік учаскедегі аумақтық ішкі істер органының өкілі болып табылады.

Учаскелік инспектордың көмекшісі – өз құзыреті шегінде өзіне жүктелген міндеттерді учаскелік инспектордың тікелей басшылығымен орындайтын аумақтық ішкі істер органының өкілі, оған қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша процестік шешімдерді өз бетінше қабылдауды қоспағанда, учаскелік инспектордың құқықтары мен міндеттері толық көлемде беріледі.

Учаскелік полиция пункті бекітілген әкімшілік учаскеде қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын учаскелік инспекторлар мен олардың көмекшілерінің, кәмелетке толмағандар істері жөніндегі учаскелік инспекторлардың, ПО-ның басқа да қызметтерінің және азаматтардың қызметін ұйымдастыруға, сондай-ақ азаматтарды қабылдауды, құқық бұзушылар мен профилактикаланатын адамдарды жеткізуді жүзеге асыруға арналған ПО-ның ресми үй-жайы (ғимараты) болып табылады.

Учаскелік инспектор мен оның көмекшілерінің міндеттері:

1) рецидивтік, алкогольдік, тұрмыстық құқық бұзушылықтардың профилактикасын, оларға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауды жүзеге асырады;

2) адам мен азаматтың құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін құқыққа қарсы қол сұғушылықтардан қорғауды қамтамасыз етеді;

3) ішкі істер органдарында профилактикалық есепте тұрған адамдарға қатысты құқық бұзушылықтардың жеке профилактикасын жүргізеді;

4) әкімшілік учаскеде маңызды ақпарат жинауды жүзеге асырады және оны ПО-ның мүдделі бөлімшелеріне, сондай-ақ басқа да мемлекеттік органдарға береді;

5) қылмыстық теріс қылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды белгілейді, оларды жоюға бағытталған шараларды қабылдайды;

6) құқыққа қарсы қол сұғушылықтардан, оқиғалар мен жазатайым оқиғалардан зардап шеккен, сондай-ақ олардың өмірі

мен денсаулығына қауіпті жағдай төнгенде жеке тұлғаларға көмек көрсетеді;

7) қоғамдық орындарда адамның қадір-қасиетін және қоғамдық имандылықты қорлайтын масаң күйде жүрген адамдарды медициналық ұйымдарға немесе ішкі істер органдарына жеткізеді;

8) құқық бұзушылықтарды анықтайды және жолын кеседі;

9) заңнамада белгіленген құзыреті шегінде әкімшілік іс жүргізуді және сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асырады;

10) болған оқиғаны немесе дайындалып жатқан қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық туралы арыздарды немесе хабарламаларды қабылдайды, тіркейді және қарайды, қабылданған шешім туралы өтініш берушіні заңнамада белгіленген тәртіппен хабардар етеді;

11) қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамдарды ұстайды;

12) жеке және заңды тұлғалардан Қазақстан Республикасының заңнамасын сақтауды, құқыққа қайшы әрекеттерді тоқтатуды, ал бұл талаптарды орындалмаған жағдайда тиісті мәжбүрлеу шараларын қолдануды талап етеді;

13) жеке тұлғалардан олардың жеке басын куәландыратын құжаттарды, сондай-ақ орындалуын бақылау ПО-ға жүктелген, оның ішінде жеке тұлғалардың көші-қон заңнамасын сақтауы бойынша белгіленген қағидалардың сақталуын тексеру үшін қажетті басқа да құжаттарды тексереді;

14) іс жүргізудегі материалдар мен істер бойынша жеке тұлғаларды және заңды тұлғалардың өкілдерін ПО-ға шақырады, олардан түсініктемелер мен айғақтар, құжаттар, олардың көшірмелерін алады, ал келмеген кезде белгіленген тәртіппен күштеп әкелуге жібереді;

5) жеке және заңды тұлғаларға орындау үшін міндетті нұсқамалар, қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою туралы ұсынымдар енгізеді;

16) қоғамдық, топтық немесе жеке мүдделер мен наразылықтарды білдірудің заңсыз нысандарының жолын кеседі;

17) адамдарды психо-белсенді затты пайдалану фактісін және мас болу жай-күйін анықтау мәніне куәландыруды жүргізеді, ал мүмкін болмаған жағдайда-куәландыру үшін медициналық мекемелерге жеткізеді;

18) көліктің кез келген түрін (дипломатиялық иммунитеті бар шет мемлекеттер өкілдіктері мен халықаралық ұйымдардың көлік құралдарынан басқа) қылмыстық құқық бұзушылық жасады деп күдіктелген адамдарды қудалау, оқиға болған жерге, төтенше немесе соғыс жағдайының қолданылу кезеңінде, қарулы қақтығыс жағдайында, төтенше жағдайларды жою кезінде келу, сондай-ақ адамдарды жеткізу үшін пайдаланады; егер медициналық ұйымдарға шұғыл медициналық көмекке мұқтаждамдардың өміріне немесе денсаулығына нақты қауіп төндіруі мүмкін болса, Қазақстан Республикасының Үкіметі айқындайтын тәртіппен меншік иелеріне келтірілген жағдайда материалдық залалды өтей отырып көліктің кез келген түрін пайдаланады;

19) әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін жеке тұлғаларды ПО-ға жеткізеді;

20) өз құзыреті шегінде азаматтық қару иелерінің өздеріне тиесілі қару мен оның патрондарын сақтау жөніндегі белгіленген талаптарды сақтауын бақылау мәселесі бойынша азаматтық және қызметтік қару айналымын бақылау жөніндегі бөлімшемен өзара іс-қимылды жүзеге асырады.

Құжатқа сәйкес, лауазымға тағайындалған сәттен бастап бір ай ішінде учаскелік инспектор өзінің әкімшілік учаскесіндегі пәтерлерді (аулаларды) тексеруге және алынған ақпаратты әкімшілік учаскесінің электрондық паспортына енгізуге тиіс.

Учаскелік полиция инспекторы мен оның көмекшісінің жұмыс уақытының ұзақтығы ҚР Ішкі істер органдарында қызмет өткеру туралы ережеге сәйкес белгіленеді, бірақ еңбек заңнамасында белгіленген сегіз сағаттан аспайды.

Қажет болған жағдайда олар белгіленген уақыттан тыс, сондай-ақ түнгі, демалыс және мереке күндері қызметтік міндеттерін орындауға тартылуы мүмкін.

Учаскелік полиция инспекторының міндеттеріне жатады:

- рецидивтік, тұрмыстық, алкоголь қылмысы құқық бұзушылықтарының профилактикасын, оларға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауды жүзеге асырады;

- ішкі істер органдарында профилактикалық есепте тұрған адамдарға қатысты құқық бұзушылықтардың жеке профилактикасын жүргізеді;

- сеніп тапсырылған әкімшілік учаскеде оның ерекшеліктерімен танысу, халықпен сенімді қарым-қатынас

орнату, азаматтарға көмек көрсету және құқыққа қарсы әрекеттердің жолын кесу арқылы қауіпсіздік пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз етеді;

- әкімшілік іс жүргізуді жүзеге асырады;
- денсаулық сақтау органдарына, ұйымдар мен кәсіпорындарға сұрау салулар іс жүргізудегі әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша сараптама тағайындау туралы қаулыға қол қояды және оны жолдайды;

- құқыққа қарсы қол сұғушылықтардан, оқиғалардан және жазатайым оқиғалардан зардап шеккен, сондай-ақ дәрменсіз не өмірі мен денсаулығына қауіпті өзге де күйдегі жеке тұлғаларға көмек көрсетеді;

- полицияның кешенді күштерінің жасақшаларымен өзара іс-қимыл жасайды.

Қажет болған жағдайда олармен аулаларды, үйлердің кіреберістерін, сондай-ақ қоғамға қарсы өмір салтын жүргізетін адамдардың пайда болуы мүмкін басқа да орындарды аралайды.

Сонымен қатар учаскелік полиция инспекторы:

- құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтайды, оларды жоюға бағытталған шараларды қабылдайды.

- жеке және заңды тұлғаларға құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою туралы орындалуы міндетті нұсқамалар, ұсынымдар енгізеді;

- заңдарда белгіленген тәртіппен адамдарды алкоголь тұтынудың тұлғасынан куәландыруды жүргізеді;

- азаматтық және қызметтік қару мен оның патрондарының айналымы қағидаларына сәйкес азаматтық қару иелерінің өздеріне тиесілі қару мен оның патрондарын сақтау жөнінде белгіленген талаптарды сақтауын бақылау мәселесі бойынша азаматтық және қызметтік қару айналымын бақылау бөлімшесімен өзара іс-қимыл жасайды. Жедел-профилактикалық іс-шараларды жүргізу кезеңінде полиция органдары жүргізетін тексерулерді қоспағанда, жеке пайдалануында атыс қаруы бар адамдардың тұрғылықты жері бойынша, сондай-ақ азаматтық және қызметтік қару айналымын бақылау бөлімшесі қызметкерінің тапсырмасы бойынша сатып алуға, сақтауға және алып жүруге рұқсат алуға үміткер адамдарды жылына кемінде бір рет тексеруді жүзеге асырады;

- ПО қызметкерлерінің қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылықтар жасау фактілерін және іс-әрекеттерін тіркеу үшін техникалық құралдарды пайдаланады;

- жергілікті халықты қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысуға тартады;

- тоқсанына кемінде бір рет халықпен есептік кездесулер өткізеді.

Учаскелік полиция инспекторының жұмысы үш критерий бойынша бағаланатын болады:

* халықтың сенім деңгейі (халықпен есептік кездесу қорытындысы бойынша бағалау, азаматтардың өтініштерін қарау);

* қауіпсіздік (профилактикалық есепте тұрған адамдардың құқық бұзушылықтар, оның ішінде отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында жасаған құқық бұзушылықтар динамикасы);

* жұмыс тиімділігі (қызметтік тәртіп пен заңдылықты сақтау).

Учаскелік инспектордың қызметте көп уақыт (бес жұмыс күнінен артық) болмауы (бос тұруы, демалыста болуы, сырқаты, іссапарда болуы) кезеңінде әкімшілік учаскеге қалалық, аудандық орган бастығының (оның міндетін атқаратын адамның) бұйрығына сәйкес іргелес әкімшілік учаскенің учаскелік инспекторы қызмет көрсетеді.

Учаскелік қызметпен қатар әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі мамандандырылған бөлімше жүзеге асырады. Әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі бөлімшелердің қызметі заңдылық, азаматтардың теңдігі, жариялылық, сондай-ақ адамның конституциялық құқықтары мен бостандықтарын сақтау қағидаттарына сәйкес құрылады. Қызметтің негізгі қағидаты ПО-дан көмек сұраған әрбір әйелге консультациялық және құқықтық көмек көрсету болып табылады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманы учаскелік полиция инспекторы жасайтын соттар қарайтын әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер:

73, 73-1, 73-2, 80-1 баптар (екінші, төртінші және бесінші

бөліктері), 85, 100, 149, 150, 154, 156-1 баптар (екінші және үшінші бөліктер), 160 бап (екінші бөлік), 190 бап (екінші, үшінші және төртінші бөліктер), 200, 282 баптар (үшінші және төртінші бөліктер), 416, 423, 423-1, 427, 433 баптар (екінші бөлік), 434, 435,

436, 438 баптар (үшінші бөлік), 440 бап (үшінші бөлік), 443 бап (екінші бөлік), 444 бап (бірінші бөлік), 445 бап (бірінші және он бірінші бөліктер), 446, 449 баптар (екінші және үшінші бөліктер), 450 бап (екінші бөлік), 453, 461, 462, 463, 476, 477, 478, 479, 480 баптар (екінші бөлік), 481, 488, 489 баптар (екінші, үшінші, төртінші бөліктер), 490 бап (бірінші және үшінші бөліктер) [11].

Мысалы:

14.04.2022 жылы сағат 17.15-те 1977 жылы туған «К» азаматтан «Восточный» 1112 саяжай алабында бірге тұратын 1976 жылы туылған жұбайы «В» деген азамат мас күйінде болып үйде жанжал туғызғаны және оның атына балағат сөздер айтқаны туралы хабарлама келіп түскен.

Бұл әрекетт ҚР ӘҚБтК-нің 73-бабы бойынша саралануы тиіс.

73-бап. Отбасы-тұрмыстық қатынастар аясындағы құқыққа қарсы әрекеттер

1. Құқық бұзушымен отбасы-тұрмыстық қатынастардағы адамдарға сыйламаушылық көрсетіліп, былапыт сөйлеу, қорлап тиісу, кемсіту, үй тұрмысындағы заттарды бүлдіру және олардың тыныштығын бұзатын, жеке тұрғын үйде, пәтерде немесе өзге де тұрғынжайда жасалған басқа да әрекеттер, егер бұл әрекеттерде қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болмаса, – ескерту жасауға не бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғады.

2. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекеттер – он тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғады.

3. Осы баптың екінші бөлігінде көзделген, осы Кодекстің 50-бабының екінші бөлігіне сәйкес әкімшілік қамаққа алу қолданылмайтын адамдар жасаған әрекеттер – бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

Ескертпе. Осы Кодекстің мақсаты үшін отбасы-тұрмыстық қатынастар деп ерлі-зайыптылар, бұрынғы ерлі-зайыптылар, бірге тұратын немесе бірге тұрған адамдар, жақын туыстар, ортақ баласы (балалары) бар адамдар арасындағы қатынастар түсініледі [11].

Отбасылық жанжал фактісі туралы хабарлама алған кезде оны тіркеу жүзеге асырылады. Осыдан кейін учаскелік полиция инспекторы өзіне қатысты құқыққа қайшы әрекеттер жасалып не жасалып жатқан адамға баруды жүзеге асырады. Бұдан әрі келесі іс- шаралар жүргізіледі:

Жәбірленушіге сауалнама жүргізіледі (жазбаша өтініш, жазбаша түсініктеме қабылдау); біз бұл жағдайда «К» аз. жауап аламыз. Түсіндірмеде құқық бұзушының іс-әрекеттерін саралауға әсер ететін мынадай негізгі фактілер көрсетіледі: жәбірленуші қайда тұрады, кіммен тұрады, қай уақыттан бастап, қандай қарым-қатынаста және қай уақыттан бастап жәбірленуші құқық бұзушымен тұрады (заңды ерлі-зайыптылар болып табыла ма, не азаматтық некеде тұра ма), ортақ балалары бар ма (оның ішінде кәмелетке толмағандар), қандай түрдегі құқыққа қайшы мінез-құлық көрсетті (қорлайтын балағат сөздер, дене жарақатын салу және т.б.), бұрын мұндай құқыққа қайшы әрекеттер орын алған ба, жәбірленуші осындай фактілер бойынша полиция қызметкерлеріне жүгінген бе, немесе құқық бұзушының ІО-да есепте тұрғаны анықталады, осы құқық бұзушылықтың куәгерлері бар ма (егер бар болса, олардың сауалнамалық мәліметтерін көрсетіңіз, мүмкін болса тұрғылықты мекен-жайларын анықтау).

Құқық бұзушының жеке басын анықтау (жеке басын куәландыратын құжаттардың болуы);

Жасалған құқық бұзушылық куәгерлерінен (куәгерлерден) сауалнама;

Құқық бұзушыны алкогольдік, есірткілік және өзге де масандықтың бар-жоғына медициналық куәландыруға жеткізу.

Бұдан әрі полиция бөлімінде жауап алынып, қорғау нұсқамасын шығару жүзеге асырылады.

Іске қатысты материалды жинау (мінездемелер, тиісті сұраулар салу);

ҚР ӘҚБтК 73-бабы бойынша әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама толтыру.

Егер жәбірленуші адам «отбасылық жанжал» жасаған адамды әкімшілік жауапкершілікке тартудан үзілді-кесілді бас тартса және бұл туралы одан тиісті жазбаша өтініш келіп түссе, онда осы факт бойынша жиналған материал ІО-да сақталатын номенклатуралық іске жіберіледі.

Бұл жағдайда әкімшілік материал мыналарды қамтиды:

1. Жәбірленушінің «отбасылық жанжал» фактісі бойынша арызы.
2. Өтініш берушінің түсіндірмесі.
3. Құқық бұзушының түсіндірмесі.
4. Куәгерлердің түсіндірмелері (мүмкін көрші тұратын

көршілер немесе үйде құқық бұзушылық жасаған кезде болған адамдар).

5. Мас болу жөніндегі медициналық куәландыру қорытындысы.

6. Учаскелік полиция инспекторының құқық бұзушыға қатысты мінездемесі.

7. Әкімшілік жауапкершілікке тарту туралы мәліметтер.

8. «Наркология» Психикалық денсаулық орталығынан анықтамалар (диспансерлік есепте тұрма).

9. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама (қоса беріліп отырған процестік құжаттар).

Мысалы:

25.03.2022 жылы сағат 13.05-те Семей қ., Глинка к-сі, 588 мекен-жайындағы кіре берісте мас күйінде белгісіз ер адам жатқаны туралы «В» азаматшасынан хабарлама келі түсті. Полиция келген соң оның Семей қаласы, Лебаев көшесі, 348 мекен-жайында тұратын «А» деген азамат екені анықталды. Медициналық куәландыру нәтижелері бойынша «А» деген азаматтың «орташа ауырлықтағы» мас күйінде болғаны анықталды. Бұрын қоғамдық орында алкогольдік ішімдіктерді ішкені үшін, сондай-ақ қоғамдық орында мас күйінде пайда болғаны үшін әкімшілік жауапкершілікке тартылмаған.

Осылайша бұл құқық бұзушылық әрекет ҚР ӘҚБтК-нің 440-бабы 1-бөлігі бойынша сараланады.

440-бап. «Алкогольдік ішімдіктерді ішу немесе қоғамдық орындарға масаң күйде келу»

1. Жергілікті атқарушы орган алкогольдік ішімдіктерді құйып сатуға рұқсат еткен сауда және қоғамдық тамақтандыру ұйымдарынан басқа, көшелерде және басқа да қоғамдық орындарда алкогольдік ішімдіктерді ішу немесе қоғамдық орындарға адамның қадір-қасиетін және қоғамдық имандылықты қорлайтын масаң күйде келу –

бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

2. Он сегіз жасқа толмаған адамдардың қоғамдық орындарға масаң күйде келуі, сол сияқты олардың алкогольдік ішімдіктерді ішуі –

ата-анасына немесе оларды алмастыратын адамдарға бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

3. Осы баптың бірінші және екінші бөліктерінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасаған әрекеттер –

он айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға алып келеді [11].

Қоғамдық орында алкогольдік ішімдіктерді ішу немесе қоғамдық орында мас күйінде пайда болу фактісі туралы хабарлама алған кезде оны тіркеу жүзеге асырылады. Одан кейін учаскелік полиция инспекторы әкімшілік құқық бұзушылық жасалған жерге баруды жүзеге асырады. Бұдан әрі келесі іс-шаралар жүргізіледі:

Құқыққа қайшы әрекет жасаған адам анықталады. Бұл жағдайда алкогольдік ішімдіктерді тікелей тұтыну немесе қоғамдық жерде мас болу фактісін анықтау қажет.

Алкогольдік ішімдіктерді ішу фактісі анықталған жағдайда:

Құқық бұзушының жеке басы (жеке басын куәландыратын құжаттардың болуы) анықталады;

Құқық бұзушыдан жауап алынады, куәгерлерден жауап алынады және құқық бұзушыны алкогольдік ішімдікті тұтыну мәніне медициналық куәландыруға жіберу жүзеге асырылады. Құқық бұзушының түсіндірмесінде келесі фактілер міндетті түрде көрсетіледі: алкогольдік сусын ішу фактісі болды ма, қандай мөлшерде, қай жерде, қай уақытта және кіммен.

Құқық бұзушыны алкогольдік, есірткілік және өзге де масаңдықтың бар-жоғына медициналық куәландыруға жеткізу.

Бұдан әрі полиция бөлімінде іске қатысты материалды жинау жүзеге асырылады (мінездемелер, тиісті сұраулар);

ҚР ӘҚБтК 440-бабы бойынша әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама толтырылады.

Құқық бұзушы қоғамдық жерде алкогольдік сусын ішу фактісін мойындауы мүмкін (яғни, осы құқық бұзушылық жасағаны үшін өзін кінәлі деп таниды) және медициналық куәландырудан өтуден бас тарта алады. Мұндай жағдайда әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама ішу фактісі бойынша жасалады.

Адам қоғамдық жерде мас күйінде пайда болған жағдайда және адамның қадір-қасиеті мен қоғамдық имандалықты қорлайтын күйде болу міндетті белгі болып табылады. Мас болу дәрежесі кем дегенде «орташа» болуы керек. Мысалы: мас күйіндегі адам көшеде, үйдің кіреберісінде, қоғамдық көлікте немесе көшеде

лас киіммен жүруі, яғни өзінің іс-әрекетімен және сыртқы түрімен айналасындағылардың адами қадір-қасиеті мен қоғамдық имандалықты қорлайды.

Бұл жағдайда әкімшілік материал мыналарды қамтиды:

1. Жасалған құқық бұзушылық фактісі туралы лауазымды тұлғаның баянаты.
2. Куәгерлерді түсініктемесі.
3. Құқық бұзушының түсініктемесі.
4. Мас болу жөніндегі медициналық куәландыру қорытындысы.
5. Әкімшілік жауапкершілікке тарту туралы мәліметтер.
6. «Наркология» психикалық денсаулық орталығынан анықтамалар (диспансерлік есепте тұрма).
7. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама (қоса беріліп отырған процестік құжаттар).

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы ХАТТАМА

« ____ » _____ 20 ____ ж. ____ сағ. ____ мин. _____

(Хаттама толтырылған орын)

Хаттаманы жасаған адамның лауазымы, тегі, аты, әкесінің аты _____

Өзіне қатысты іс қозғалған тұлға туралы мәліметтер:

Жеке тұлғалар үшін:

Фамилиясы Аты _____

Әкесінің аты _____

Азаматтығы: _____

Туған жылы, айы, күні: _____

Тұрғылықты жері _____

Жеке басын куәландыратын құжат: _____

(құжат атауы, сериясы, нөмірі, берілген күні)

ЖСН № _____

Жұмыс орны: _____

Заңды тұлғалар үшін:

Атауы: _____

Орналасқан жері: _____

Заңды тұлғаны мемлекеттік тіркеу нөмірі, күні:
_____ ББСН № _____

Транспорт құралының маркасы: _____

ГРНЗ _____

Бұрын жасалған әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы мәліметтер
немесе _____ СОТТЫЛЫҒЫ:

Іс бойынша қарастырылатын тілді анықтау: _____

Әкімшілік құқық бұзушылық жасалған орны, уақыты мен мәні

құқық бұзушылық біліктілігі әкімшілік құқық бұзушылық
Кодексінің _____ бабы _____ бөлігі _____ тармағы.

Мертологиялық тексеру кезінде пайдаланса, техникалық құралдың
көрсеткіштері _____

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қатысушылар
туралы мәліметтер: куәгер, жәбірленуші, заңды өкілдер, қорғаушы,
аудармашы

1. _____

(аты жөні, тұрғылықты жері)

2. _____

Құқықтармен және міндеттермен тыныстым:

1. _____ 2. _____

(колы)

Өзіне қатысты іс қозғалған жеке тұлғаның (заңды тұлға өкілінің)
түсініктемесі: _____

(колы)

Қолдары: әкімшілік хаттама толтырған адам _____

жәбірленуші _____

куәгерлер _____

куәлар 1. _____ 2. _____

Заң көмегін қажет етемін / қажет етпеймін (астын сызу) _____

(қолы)

аудармашыны қажет / қажет емес (астын сызу) _____

(қолы)

хаттамамен таныстым, көшірмесін алдым «___» _____ 20__ ж.

(қолы)

Мысалы:

25.03.2022 жылы сағат 23.10-да Аймауытов көшесі 45 үй, 48 пәтерде тұратын «М» деген азаматшадан №47 пәтердегі көршілері шу шығарып жатыр деген хабарлама келіп түсті. Полиция қызметкерлері келгеннен кейін оның көршісі «С» деген азаматтың пәтерінде жөндеу жұмыстарын жүргізіп жатқандығы анықталды.

Бұл құқық бұзушылық ҚР ӘҚБтК-нің 437-бабы бойынша саралануға жатады.

437-бап. «Тыныштықты бұзу»

1. Жеке тұлғалардың қалыпты демалысы мен тыныштығына кедергі келтіретін, сағат 22-ден таңғы 9-ға дейін тыныштықты бұзу, оның ішінде тұрғынжайда және оның сыртында шұғыл қажеттілікпен байланысы жоқ шу шығаратын жұмыстарды жүргізу, сол сияқты тұрғын ғимараттарда және тұрғын үй құрылысы аумақтарында орналасқан ойын-сауық орындарының жұмыс күндері сағат 22-ден таңғы 9-ға дейін, демалыс және мереке күндері сағат 23-тен таңғы 10-ға дейін тыныштықты бұзуы -

жеке тұлғаларға – бес, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне немесе коммерциялық емес ұйымдарға – жиырма, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – отыз, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне бір жүз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

2. Әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған дәл сол әрекет –

жеке тұлғаларға – он, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне немесе коммерциялық емес ұйымдарға – қырық, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – алпыс, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне бір жүз елу айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

Бұл жағдайда әкімшілік материал мыналарды қамтиды:

1. Тыныштықты бұзу фактісі бойынша арыз.

2. Арыз берушінің түсіндірмесі. Түсініктемеде келесі фактілер көрсетіледі: өтініш беруші қайда тұрады, кіммен тұрады, қай уақытта және кім қолайсыздық тудырды, құқық бұзушылықтың куәгерлері.

3. Құқық бұзушының түсіндірмесі. Сол сияқты: тұрғылықты жері, құқық бұзушылық жасалған жері, тыныштықты бұзу (мысалы, жөндеу жұмыстарын жүргізу, радио, бейне техниканы қосу және т. б.) көрсетіледі.

4. Куәгерлердің түсіндірмелері (көрші тұратын көршілері).

5. Әкімшілік жауапкершілікке тарту туралы мәліметтер.

6. «Наркология» Психикалық денсаулық орталығынан анықтамалар (диспансерлік есепте тұр ма).

7. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама (қоса беріліп отырған процестік құжаттар).

2.2 Ювеналды полиция қызметі

Қазақстан тәуелсіздік алғаннан бері полицейлер кәмелетке толмағандардың мыңдаған тобын зейін мен бақылаумен қалай қамту керектігі туралы мәселені шешуге мәжбүр болды. Ол әсіресе 1990-шы жылдардың аяғы мен 2000-шы жылдардың басында, жасөспірімдер арасындағы криминогендік жағдай ең жоғары деңгейге жеткенде өткір кезеңдердің бірі болды: бопсалау, ұрып-соғу, есірткі қолдану және басқа да қылмыстар фактілері мектептерді тұншықтырды.

Дәл осы қиын сәтте мектеп полиция инспекторлары институтын құру идеясы пайда болды.

Олар алғаш рет 2007 жылы пайда болды, ал инспекторлардың басты міндеті мұғалімдер және ата-аналардың өзара байланыста болу, оқу орындарында тәртіп орнатып, мектепті қауіпсіз аумаққа айналдыру болды.

Кәмелетке толмағандар жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының қызметі осы жылдар ішінде біршама өзгерді.

Ювеналды полиция бөлімшесінің міндеті - кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың, қадағалаусыз және қараусыз қалудың алдын алу, олардың құқықтарын, бостандықтарын мен мүдделерін қорғауды қамтамасыз ету.

Кәмелетке толмағандар жөніндегі учаскелік полиция инспекторы өз құзыреті шегінде қиын жасөспірімдермен және қолайсыз отбасылармен айналысатын міндеттерді орындайтын кәмелетке толмағандармен жұмыс жөніндегі аумақтық ПО өкілі болып табылады. Балалар суицидтері, төбелес, ұрлық, педофилия, жолы болмағыш ата – аналар - кәмелетке толмағандар істері

жөніндегі инспекторлардың кездесуге тура келетін барлық жағдайлар.

Міндеттері:

- кәмелетке толмағандар арасында құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауға, жоюға бағытталған шаралар кешенін жүзеге асыру;
- құқық бұзушылық жасауға бейім кәмелетке толмағандарды, ата-аналарды немесе заңды өкілдерді анықтау және оларды профилактикалық есепке алу мен бақылауға қою;
- кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу бойынша мемлекеттік органдармен, үкіметтік емес ұйымдармен өзара іс-қимылды жүзеге асыру;
- учаскелік полиция инспекторларымен бірлесіп, кәмелетке толмағандардың құқықтарын қамтамасыз етуге, жасөспірімдер арасындағы құқық бұзушылықтардың, қадағалаусыз және панасыз қалудың алдын алуға байланысты мәселелер бойынша халықпен кездесулерге қатысу;
- ата-аналарына немесе кәмелетке толмағандарды тәрбиелеу, оқыту және (немесе) күтіп-бағу жөніндегі өз міндеттерін орындамаған, не олардың мінез-құлқына теріс әсер ететін заңды өкілдеріне қатысты ата-ана құқықтарынан айыруға, не шектеуге арнаулы білім беру ұйымдарына және ерекше режимде ұстайтын білім беру ұйымдарына жіберілетін кәмелетке толмағандарға қатысты материалдарды дайындауға қатысу;
- қоғамнан оқшауланумен байланысты емес жазаларға және өзге де қылмыстық-құқықтық ықпал ету шараларына сотталған кәмелетке толмағандардың өмір салты мен мінез-құлқын бақылауды қамтамасыз етуде пробация қызметіне жәрдем көрсету;
- ЖПҚ бастығы бекітетін кестеге сәйкес азаматтарды қабылдауды жүзеге асыру;
- ПО-ның қызығушылық тудыратын тұлғалар мен фактілер туралы маңызды ақпарат жинауды жүзеге асырады, бұл туралы ПО басшылығы немесе ПО-ның тиісті бөлімшелері баянатпен дереу хабардар етеді. Басшылықтың визасы бар баянаттың көшірмесі және олар бойынша тексеру нәтижелері жинақтаушы істе тігіледі;
- адам мен азаматтың өмірін, денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын заңсыз қол сұғушылықтан қорғау;

- құқыққа қарсы қол сұғушылықтардан, заңсыз қол сұғушылықтан зардап шеккендерге жасалған, сондай-ақ олардың өмірі мен денсаулығына қауіпті, не өзге де жағдайдағы жеке тұлғаларға көмек көрсету;

- әкімшілік құқық бұзушылықтарды анықтау және жолын кесу, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуді жүзеге асыру;

- ата-аналарды немесе заңды өкілдерді немесе кәмелетке толмағандарды қоғамдық орындарда адамның қадір-қасиеті мен қоғамдық адамгершілікке нұқсан келтіретін масаң күйде медициналық ұйымдарға немесе ішкі істер органдарына жеткізуге;

- кәмелетке толмағандарды, үш жастан он сегіз жасқа дейінгі қараусыз қалған балаларды, сондай-ақ ата-анасының немесе заңды өкілдерінің қамқорлығынсыз қалған балаларды бейімдеу орталығына жеткізу;

- қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамдарды ұстау туралы бұйрық;

- қылмыстық теріс қылықтар бойынша сотқа дейінгі іс жүргізуді жүзеге асыру;

- жеке және заңды тұлғалардан Қазақстан Республикасының заңнамасын сақтауды, құқыққа қайшы әрекеттерді тоқтатуды талап етуге, ал бұл талаптар орындалмаған жағдайда тиісті мәжбүрлеу шараларын қолданады;

- жеке тұлғалардың жеке басын куәландыратын құжаттарды тексеру;

- іс жүргізудегі материалдар мен істер бойынша жеке тұлғаларды және заңды тұлғалардың өкілдерін ПО-на шақыруға, олардан түсініктемелер мен айғақтар, құжаттар, олардың көшірмелерін алуға, ал келмеген кезде белгіленген тәртіппен күштеп әкелуге;

- жеке және заңды тұлғаларға қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою туралы орындау үшін міндетті нұсқамалар, ұсынымдар енгізу;

- көліктің кез келген түрін (дипломатиялық иммунитеті бар шет мемлекеттер өкілдіктері мен халықаралық ұйымдардың көлік құралдарынан басқа) қылмыстық құқық бұзушылық жасады деп күдіктелген адамдарды қудалау, оқиға орнына, төтенше

жағдай немесе соғыс жағдайы кезінде, қарулы қақтығыс жағдайында, төтенше жағдайларды жою кезінде келу, сондай-ақ мұқтаж адамдарды жеткізу үшін пайдалану құқығы шұғыл медициналық көмекке, медициналық ұйымдарға, егер кешіктіру адамдардың өміріне немесе денсаулығына нақты қауіп төндіруі мүмкін, Қазақстан Республикасының Үкіметі айқындайтын тәртіппен меншік иелеріне келтірілген жағдайда материалдық залалды өтей отырып;

- қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық жасау фактілерін және ПО қызметкерлерінің іс әрекеттерін тіркеу үшін техникалық құралдарды пайдалану;

- әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін ПО-ға адамдарды жеткізу;

- қаруды, оқ-дәрілерді, есірткі құралдарын, психотроптық заттар мен прекурсорларды, сондай-ақ өзге де тыйым салынған заттар мен заттарды алып қою;

- жеке тұлғалардың қауіпсіздігіне қатер төндіретін қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылықтар жасады деген күдіктілерді қудалау кезінде не жеткілікті деректер болған кезде онда қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық жасалды немесе жасалып жатыр деп пайымдау кезінде кедергісіз кіруге, тұрғын және өзге де үй- жайларды, аумақтар мен жер учаскелерін (дипломатиялық иммунитеті бар шет мемлекеттер мен халықаралық ұйымдардың өкілдіктерінен басқа) жазатайым оқиға, табиғи апаттар, апаттар, авариялар, эпидемиялар, эпизоотиялар және жаппай тәртіпсіздіктер кезінде жеке тұлғалардың жеке қауіпсіздігін және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін;

- егер олардың болуы баланың өмірі мен денсаулығына қауіп төндіретін болса, жеке тұлғалардың тұрғын үйлерге, белгілі бір учаскелерге кіруіне немесе болуына шектеу, уақытша тыйым салу;

- профилактикалық есепте тұрған адамдарды криминалистикалық есепке қою, суретке түсіру, саусақ ізін түсіру, дыбыс жазу, кино және бейнетүсірілім жүргізу үшін ПО - ға жеткізу;

- ювеналды полиция қызметін жариялау үшін бұқаралық ақпарат құралдарын тарту;

- дербес деректерді жинауды және өңдеуді жүзеге асыру;

- Қазақстан Республикасының заңдарында, Қазақстан

Республикасы Президентінің және Қазақстан Республикасы Үкіметінің актілерінде көзделген өзге де құқықтарды жүзеге асыруға құқылы.

Ішкі істер органдарының жүйесінде кәмелетке толмағандар жасаған және оларға қатысты қылмыстардың алдын алу, ашу және тергеп-тексеруді әртүрлі мамандандырылған бөлімшелердің қызметкерлері жүзеге асырады, олардың ішінде:

1. өз қызметін өзге де құқық қорғау, мемлекеттік, мемлекеттік емес құрылымдармен және қоғамдық ұйымдармен өзара іс-қимыл негізінде жүзеге асыратын, кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтар профилактикасының негізгі буындарының бірі болып табылатын әкімшілік полицияның кәмелетке толмағандар істері жөніндегі учаскелік инспекторлары;

2. кәмелетке толмағандар жөніндегі криминалдық полиция қызметкерлерімен;

3. кәмелетке толмағандар жасаған қылмыстар туралы және оларға қатысты қылмыстық істерді тергеу үшін бекітілген тергеушілер.

Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу қылмысқа қарсы күрестің жетекші бағыттарының бірі болып табылады. Олардың тиімді алдын алу өскелең ұрпақтың адамгершілік денсаулығын қорғаудың маңызды шарты болып табылады және профилактиканың барлық субъектілерінің қызметін мақсатты ұйымдастыруды талап етеді. Қазақстан Республикасында кәмелетке толмағандардың құқыққа қарсы әрекеттеріне әкімшілік және өзге де профилактикалық ықпал ету құқық қорғау органдарына, қоғамдық бірлестіктерге, кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияларға жүктелген.

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасындағы өзекті және әлеуметтік міндеттердің бірі кәмелетке толмаған адамдар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу болып табылады, себебі жыл сайын осы адамдар арасында жасалған құқық бұзушылықтардың саны артып келеді.

Алдын алу ұғымы әртүрлі мағыналарды қамтиды - алдын алу, жолын кесу, алдын алу, олардың әрқайсысы құқық бұзушылық жасау мүмкіндігін болдырмайтын шараларды қабылдаудан тұрады. Табиғаты бойынша бұл қызмет бірдей емес, өйткені оны бірдей мүмкіндіктері жоқ мемлекет пен қоғамның әртүрлі органдары

жүзеге асырады.

Осылайша кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу - бұл кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың, қараусыздықтың, панасыздықтың және қоғамға қарсы әрекеттердің алдын алуға бағытталған құқықтық, педагогикалық және басқа шаралар жүйесі екенін анықтауға болады.

Бұл тұжырымдамаға себептер мен жағдайларды анықтау және жою кіреді. Кәмелетке толмағандармен, кәмелетке толмағандардың ата-аналарымен немесе басқа да заңды өкілдерімен оларды тәрбиелеу, оқыту немесе күтіп-бағу жөніндегі міндеттерді орындамайтын не олардың мінез-құлқына теріс әсер ететін, сондай-ақ кәмелетке толмағандарды құқық бұзушылықтар немесе қоғамға жат әрекеттер жасауға тартатын өзге де адамдармен жеке профилактика шараларымен бірге жүзеге асырылатын ықпал етушілер.

Кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі инспекция жұмысының тиімділігі кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алуды күшейту жөніндегі жұмыс жоспарларын әзірлеуге енгізілетін ұсыныстарға, олардың нақтылығына, сондай-ақ қоғамдық ұйымдармен және білім беру мекемелерімен бірлесіп жұмыс істеуге байланысты болады. Құқық бұзушылықтың алдын-алудың жалпы тиімділігі отбасылық, мектептегі және қоғамдық тәрбиедегі кез-келген кемшіліктерді жоюмен айналысатын көптеген факторларға байланысты.

Профилактикалық тұрғыдан алғанда, кәмелетке толмағандар жасаған құқық бұзушылықтар санының өсуін тежеу мақсатында әрбір бала толыққанды, гүлденген отбасында өсіп-жетілуі үшін мүдделі мемлекеттік органдардың, тұрмысы нашар отбасыларды әлеуметтік қамсыздандыру жөніндегі қоғамдық ұйымдардың жұмысын күшейту қажет.

Құқық бұзушылықтарды кәмелетке толмағандар негізінен көшеде, құрдастарымен бірге жасайды. Қазіргі уақытта кәмелетке толмағандар үшін бірлескен демалыстың топтық формаларына деген ұмтылыс тән, мұның бәрі негізінен девиантты мінез-құлқы бар жасөспірімдерге тән. Кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылық жасауының тікелей себептері ата-аналардың тәрбиесіндегі кемшіліктер ғана емес, сонымен қатар олардың әлеуметтік ортасының әдепсіз көзқарастары мен әдеттерін тікелей

жұқтыру болып табылады.

Кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтары әлеуметтік мәдениеттің төмендігінің, адамгершілік тәрбиесінің жоқтығының нәтижесі деп тұжырымдау керек. Күн сайын ювеналды полицейлер балаларға арналған дәрістермен мектептерге барады, профилактикалық әңгімелер жүргізеді, қылмыстық және әкімшілік құқық бұзушылықтар үшін жауапкершілік туралы ескертеді.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманы кәмелетке толмағандар істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторы жасайтын соттар қарайтын әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер:

73, 73-1, 73-2, 73-3, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 200, 442 (үшінші бөлім), 448- баптар.

Мысалы:

05.03.2022 жылы Семей қаласының ПБ Орталық полиция бөліміне №54 ЖОББМ КММ директорынан «А» азаматшасына қатысты шара қолдану туралы өтініш келіп түсті, өйткені оның ұлы 5 «А» сынып оқушысы «П» 10 күннен артық мектепте сабаққа қатыспады. Тұрғылықты жеріне барған кезде ««П» оқушының анасы «А» азаматша мас күйінде болды, оның ұлы қайда екенін түсіндіре алмады. Барған кезде үйдің іші шашылған болды (заттар шашыраңқы, алкогольден бос бөтелкелер және т.б.). Бұл отбасы есепке алынбаған, бұрын мұндай фактілер тіркелмеген.

Бұл іс-әрекеттер ҚР ӘҚБтК-нің 127-бабы 1-бабы бойынша саралануы тиіс.

127-бап. Кәмелетке толмағанды тәрбиелеу және (немесе) білім беру, оның құқықтары мен мүдделерін қорғау жөніндегі міндеттерді орындамау.

1. Ата-ананың немесе басқа да заңды өкілдердің кәмелетке толмаған балаларды тәрбиелеу және (немесе) оларға білім беру, олардың құқықтарын және (немесе) мүдделерін қорғау жөніндегі, сондай-ақ оларға күтім жасау және күтіп-бағу жөніндегі міндеттерді орындамауы –

он айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

2. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған іс-әрекет – он бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға алып келеді.

3. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, ата-ананың немесе осы міндеттер жүктелген өзге де адамның, сол сияқты педагогтің немесе білім беру, денсаулық сақтау ұйымының немесе өзге де ұйымның тәрбиелеу және (немесе) білім беру жөніндегі міндеттер жүктелген басқа да жұмыскерінің жасаған, кәмелетке толмаған адамның алкогольдік ішімдіктерді, есірткі, психотроптық заттарды, сол тектестерді тұтынуына не қаңғыбастықпен немесе қайыршылықпен айналысуына не оның қылмыстық не әкімшілік құқық бұзушылық белгілері бар қасақана іс-әрекет жасауына алып келген іс-әрекеті –

жиырма айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл алуға не он тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға алып келеді.

Бұл жағдайда әкімшілік материал мыналарды қамтиды:

1. №54 ЖОББМ КММ-нің қолдау хаты (сондай-ақ лауазымды тұлғаның баянаты, өтініші болуы мүмкін).

2. Сынып жетекшісі, тәрбие ісі жөніндегі меңгеруші, педагог-психолог түсіндірмелері. Түсініктемеде келесі фактілер нақтыланады: сауалнамаға қатысқан адамның жұмыс орны, оның кәмелетке толмағанға қандай қатысы бар (тәрбиеші, сынып жетекшісі, мұғалім, педагог-психолог және т. б.), кәмелетке толмаған баланың қай сыныпта оқитыны (оның үлгерімі), кәмелетке толмағанды тиісті түрде тәрбиелеу және оқыту бойынша ата-аналар қандай шаралар қолданады (ата-аналар жиналысына қатысу, қалай көбінесе ата-ана баланың мектеп өміріне, мектепке барған кезде баланың сыртқы келбетіне, қажетті оқу құралдарымен қамтамасыз етілуіне, мектеп және басқа киімдердің болуына қызығушылық танытады), ата-аналардың кәмелетке толмаған баланы тәрбиелеуге қандай қатысы бар (тәрбиемен айналысады, тәрбие бермейді немесе оған немқұрайлы қарайды).

3. Құқық бұзушының түсіндірмесі (бұл жағдайда ата-ана). Занды өкілдің түсіндірмесінде мынадай ақпарат көрсетіледі: тұрғылықты жері, жұмыс орны, ай сайынғы табыс мөлшері, асырауында кәмелетке толмаған балалардың болуы туралы. Алкогольді ішімдіктерді, есірткі және басқа психотроптық заттарды қолдануға қатынасы. Ол кіммен тұрады, некеде ме. ПО-на бұрын қатыстыма, ПО-да, ювеналды полицияда, қадағалау қызмет бөлімінде есепте тұр ма. Кәмелетке толмаған баланы тәрбиелеуге деген көзқарасы.

4. Кәмелетке толмаған баланы түсіндірмесі (сауалнама ананың, педагог-психологтың қатысуымен жүзеге асырылады).

5. Куәгерлер (мүмкін көрші тұратын көршілер).

6. Кәмелетке толмағанға қатысты педагог-психологтың мінездемесі.

7. Тұрғын үй-тұрмыстық жағдайларды тексеру актісі (ювеналды полиция инспекторының, қорғаншылық және қамқоршылық органының, оқу орнының (мектептің, колледждің және т.б.) өкілінің, медицина қызметкерінің, кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссия өкілінің қатысуымен комиссиялық түрде құрастырылуы басым). Егер тұрғын үй-тұрмыстық жағдайлар актісін лауазымды адам жеке өзі жасаған жағдайда, кейіннен әкімшілік материалды қарау кезінде сотта әкімшілік жауаптылыққа тарту туралы, сондай-ақ кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі комиссияның отырысында ата-ана құқықтарын шектеу не одан айыру туралы материалдар, ал кейіннен сотта жан-жақты және объективті тәсілге күмән туындауы мүмкін.

8. Мас болу мәніне медициналық куәландыру қорытындысы. Учаскелік полиция инспекторының құқық бұзушыға қатысты сипаттамасы. Әкімшілік жауапкершілікке тарту туралы мәліметтер.

9. «Наркология» психикалық денсаулық орталығынан анықтамалар (диспансерлік есепте тұрма).

10. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама (қоса беріліп отырған процестік құжаттар).

Мысалы:

14.05.2022 жылы сағат 23.45-те М. Әуезов атындағы алаңда рейдтік іс-шараларды өткізу кезінде 2006 ж. т. кәмелетке толмаған бала «В» 2003 ж. т. «С» ағасымен бірге болды.

Бұл іс-әрекеттер ҚР ӘҚБтК-нің 442-бабы 2-бөлігі бойынша саралануы тиіс.

442-бап. Кәмелетке толмағандардың заңды өкілдерінің еріп жүруінсіз түнгі уақытта ойын-сауық мекемелерінде немесе тұрғынжайдан тыс жерде болуы.

1. Кәмелетке толмағандардың түнгі уақытта заңды өкілдерінің еріп жүруінсіз сағат 22-ден таңғы 6-ға дейін ойын-сауық мекемелерінде болуы –

заңды өкілдеріне үш айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

2. Кәмелетке толмағандардың заңды өкілдерінің еріп жүруінсіз тұрғын-жайдан тыс жерде сағат 23-тен таңғы 6-ға дейін болуы – заңды өкілдеріне ескерту жасауға әкеп соғады.

3. Осы баптың бірінші және екінші бөліктерінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекеттер –

заңды өкілдеріне жеті айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

Бұл жағдайда әкімшілік материал мыналарды қамтиды:

1. Құқық бұзушылық фактісі туралы лауазымды тұлғаның баянаты.

2. Кәмелетке толмағанның түсіндірмесі.

3. Заңды өкілдің түсіндірмесі.

4. Әкімшілік жауапкершілікке тарту туралы мәліметтер.

5. «Наркология» психикалық денсаулық орталығынан анықтамалар (диспансерлік есепте тұр ма) мәліметтері.

6. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама (қоса беріліп отырған процестік құжаттар).

2.3. Патрульдік полиция қызметі

Патрульдік-бекеттік қызмет - қоғамдық тәртіп пен жол қауіпсіздігін қамтамасыз ету, сондай-ақ қылмысқа қарсы күрес мақсатында патрульдеу бекеттері мен маршруттарында нысанды киіммен қызмет атқаратын арнайы тағайындалған патрульдік-бекеттік нарядтар жүзеге асыратын ПО және ҰҰ әкімшілік қызметінің бір түрі.

Патрульдік полиция қызметкерінің қызметін атқару қызметтік көлікте де, жаяу жүргіншілер кезекшілігінде болуы да болуы мүмкін. Патрульдік полиция инспекторы қызмет атқару кезінде жол қозғалысына қатысушыларға көрінетін аймақта болуға тиіс. Қызметтік автомобильдер сондай-ақ көрінуді шектейтін қандай да бір кедергілердің (ағаштар, ғимараттар мен құрылыстар, билбордтар және т.б.) артында, сондай-ақ аялдама мен тұраққа тыйым салынған жерлерде орналаспауы тиіс, дәл осындай талаптар жаяукезекшілерге де қолданылады.

Қалада және тас жолында радарларды оқиғалардың алдын алу және олардың ықтимал зардаптарының алдын алу мақсатында пайдалануға тыйым салынбайды, оның ішінде ПП инспекторы

деректер базасы бойынша не радиобайланысты пайдалана отырып, бұзушылықтардың бар/жоқтығына автокөлікті тексеруге құқылы.

Қыметін атқару кезінде қызметкерлер нысанды киім-кешекте болуы, қызметтік куәлігі және төсбелгісі болуы тиіс. Қызметкерлердің әкімшілік рәсімдерді (іс-қимылдарды) орындау мерзімдері нақты жағдайға сәйкес орындалу керек, оларды жүзеге асыру үшін ең аз уақыт қажетті болуға тиіс. Қызметкерлердің әкімшілік рәсімдерді орындау шеңберінде нақты әкімшілік іс-әрекеттерді орындауы тиісті, әкімшілік іс-қимылды бастау үшін негіз болып табылатын заңды факт басталғаннан кейін тікелей жүзеге асырылуға тиіс.

Жол жүрісіне қатысушыларға қатысты әкімшілік рәсімдерді (іс-қимылдарды) орындау уақытын ұлғайтуға әкеп соғатын қызметкерлердің негізсіз әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) тәртіппен шағым жасалады. Заңда көзделген жағдайларды қоспағанда, процестік құжаттарды ресімдеу жөніндегі іс-әрекеттер әкімшілік құқық бұзушылық жасалған (жолын кесу) жерде не көлік құралын (жаяу жүргіншіні) тоқтату (ұстау) орнында жүзеге асырылуға тиіс.

Қызметкер мемлекеттік функцияны орындау кезінде фото-, бейне және дыбыс жазу аппаратурасын, оның ішінде патрульдік автомобильде орнатылған бейнетіркегішті пайдаланған жағдайда, ол бұл туралы жол жүрісіне қатысушыларды (әкімшілік рәсімдерді жүзеге асыру кезінде қатысатын адамдарды) хабардар етеді.

Қызметкердің жол жүрісін қадағалау кезінде әкімшілік рәсімдерді жүзеге асыруы мүмкіндік болған кезде патрульдік көлік құралдарында және стационарлық бекеттерде орналастырылған бейнебақылау жүйелерін не тағылатын бейнетіркегіштерді қарау өрісінде жүргізілуіне тиіс.

Куәгерлердің қатысуынсыз жүргізілетін процестік әрекеттерді бейнежазу үшін қызметкердің сандық аппаратураны (киілетін бейнетіркегіштерді, бейнекамераларды, бейнежазба функциясы бар фотоаппараттарды, бейнежазбаны жүзеге асыруға мүмкіндік беретін өзге де құрылғыларды) пайдалануына жол беріледі. Әкімшілік әрекеттер жасау кезінде алынған бейнежазбалар тиісті хаттамаға, не алкогольдік мас күйін куәландыру актісіне қоса тіркеледі.

Қолмен жасалған процедуралық құжаттың мәтіні түсінікті болуы керек.

Қызметкерлердің жол жүрісіне қатысушылармен өзара қарым-

қатынасы заңдылықты қатаң сақтауға, өз міндеттерін нақты орындауға, жол жүрісіне қатысушыларға ұқыпты және құрметпен қараумен құқық бұзушылықтардың алдын алу мен жолын кесуде шешімділік пен қағидаттылықты ұштастыруға негізделуге тиіс.

Жол қозғалысына қатысушылармен әңгімелесу кезінде қызметкер сыпайы, әдепті болуға, оларға «сіз» деп жүгінуге, сабырлылық пен шыдамдылық танытуға, өз талаптары мен ескертулерін оларды қате немесе екі жақты түсіну мүмкіндігін болдырмай, сенімді және түсінікті түрде жеткізуге міндетті.

Жол қозғалысына қатысушылармен сөйлескен кезде қызметкер бас тартуы керек:

- жынысына, жасына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, азаматтығына, әлеуметтік, мүліктік немесе отбасылық жағдайына, саяси немесе діни қалауына байланысты кемсітушілік сипаттағы кез келген мәлімдемелер мен іс-қимылдарды жасаудан;
- дөрекілік, немқұрайлылық, менмендік, біржақты ескертулер, заңсыз, лайықсыз айып тағудан;
- қорлайтын сөздер немесе белгілер;
- заңсыз мінез-құлықты тудыратын әрекеттер.

Жол қозғалысына қатысушыға жүгінген кезде қызметкер өз лауазымын, атағын және тегін атай отырып, өзін таныстыруға, азаматтың талабы бойынша қызметтік куәлігін көрсетуге, содан кейін өтініштің себебі мен мақсатын хабарлауға міндетті. Жол жүрісіне қатысушының құқықтары мен бостандықтарын шектейтін шараларды қолданудың барлық жағдайларында қызметкер оған осындай шараларды қолданудың себебі мен негізін, сондай-ақ осыған байланысты туындайтын жол жүрісіне қатысушының құқықтары мен міндеттерін түсіндіруге міндетті. Жол қозғалысына қатысушыларды анықтамалық ақпарат алу үшін қызметкер жол жүру ерекшелігіне, жүру бағытын нақтылауға, оның ішінде медициналық мекемелердің, ішкі істер органдарының орналасқан жерлеріне, сондай-ақ ұсталған көлік құралдарының қозғалысы туралы ақпарат алуға арналған телефондар және ұсталған көлік құралдарын сақтауға арналған мамандандырылған тұрақтардың орналасқан жерлері туралы мәселелер бойынша ғана түсініктеме береді. Көлік құралының жүргізушісіне жүгінуге жүргізушінің орналасқан жері тарапынан жүзеге асырылуға тиіс. Объективті мән-жайлар (жол бөлігінде болған кезде жеке қауіпсіздігіне қатер, жол жамылғысының ластануы және басқалар) болған кезде

қызметкер көлік құралының қарама-қарсы жағынан жүргізушіге жүгінуге немесе қалыптасқан жағдайға байланысты тәртіппен көзделген өзге де әрекеттерді орындауға құқылы.

Жол қозғалысына қатысушыларға қызметкердің белгілері нақты берілуі және жол қозғалысына қатысушылар үшін түсінікті болуы тиіс.

Жол қозғалысына қатысушыға ол жасаған бұзушылықтың мәнін түсіндіру жол қозғалысының тиісті талаптарына және басқа да нормативтік құқықтық актілерге сілтеме жасай отырып, адамгершіліксіз, сенімді және анық берілуі тиіс.

Жанжалды жағдайлар, шағымдар туындаған кезде немесе жол қозғалысына қатысушылардың талабы бойынша қызметкер өз әрекеттеріне шағымдану тәртібін түсіндіреді.

Жол қозғалысына қатысушыға оның әрекеттері туралы түсініктеме беру мүмкіндігі берілуі тиіс, содан кейін қызметкер құқық бұзушылықтың мәнін қосымша түсіндіреді және әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуді жүзеге асырады.

Қызметкердің заңды өкіміне немесе талабына бағынбаған не оның адамға қатысты қызметтік міндеттерін атқаруына кедергі келтірген жағдайда, заңда көзделген әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғалады.

Жол қозғалысына қатысушының талабы бойынша қызметкер жол патрульдік қызметі кезекші бөлімшесінің (тобының) орналасқан жерін және телефоның, не ҚР ІІМ аумақтық органының кезекші бөлімінің телефоның өзі қызмет өткеріп жатқан аудандық деңгейде хабарлауға тиіс.

Жол жүрісіне қатысушының іс-әрекеттерінде қылмыс белгілері болған кезде қызметкер бұл адамды ұстауға шаралар қабылдайды, тергеу-жедел топты шақыру немесе ұсталған адамды ішкі істер органына жеткізу туралы шешім қабылдау үшін тиісті ақпарат кезекшіге баяндалады.

Иммунитетті пайдаланатын шетелдік азаматтарға, сондай-ақ белгілі бір мемлекеттік функцияларды орындайтын лауазымды адамдарға қатысты әкімшілік рәсімдерді орындау жөніндегі қызметкерлердің іс-әрекеттері заңға сәйкес жүзеге асырылады.

Әкімшілік полиция инспекторы. Әдетте хабарлама келіп түскеннен кейін оқиға орнына бірінші болып патрульдік полиция қызметкерлері келеді. Олар зардап шеккендерге алғашқы медициналық көмек көрсету бойынша; ЖКО орнын күзету жөнінде

шаралар қолдануға міндетті. Бұл ретте ЖКО орнын күзетудің негізгі міндеттері:

- ЖКО мән-жайларын тергеу үшін маңызы бар оқиғаның, материалдық объектілердің және іздердің өзгермейтін ахуалын сақтау;

- оқиға болған учаскеде жол қозғалысының қауіпсіздігін қамтамасыз ету;

- ЖКО болған жол учаскесін арнайы құралдармен (жыпылықтайтын маяктар, тасымалданатын тіректер, жол апаттық белгілері және т. б.) қоршау не қолда бар құралдарды қолдану қажет;

- оқиға куәгерлерін анықтау туралы бұйрық олардың мекен-жайларын жазып алады, оларды жедел-тергеу тобы келгенге дейін қалуға шақырады;

- оқиғаның мән-жайларын қалпына келтіру үшін елеулі маңызы болуы мүмкін іздер мен заттарды сақтауға септігін тигізеді;

- табылған іздер мүмкіндігінше атмосфералық жауын-шашынның әсерінен қорғалуы керек және әртүрлі объектілердің (оқиғаға қатысы бар көлік құралдары, құлаған жүк және т.б.) қозғалуына жол бермеу керек;

- ЖКО ауданында жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі іс-шаралар;

- іс-шара тергеушіге немесе анықтаушыға оқиға орнын тексеруге, схема жасауға, жол-көлік оқиғасына қатысқан көлік құралын анықтауға мүмкіндік беретін іздер мен заттарды табуға көмектеседі.

- бұл көлік құралының техникалық жағдайын тексеруге және оны сақтау орнына жіберуге көмектеседі.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманы патрульдік полиция қызметкері жасайтын соттар қарайтын әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер:

590 (төртінші бөлім), 596 (үшінші бөлім), 603 (бірінші бөлім, екінші бөлім), 606 (екінші бөлім), 607 (екінші бөлім), 608, 610, 611 (екінші және үшінші бөліктер), 612 (үшінші және 4-1 бөліктер), 613 (үшінші бөлім), 654 (құқық бұзушылықтар бөлігінде 590, 591, 592, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 606, 607, 608, 610, 611, 612, 613 баптарында көзделген) баптармен қарастырылады [10].

Мысалы:

02.05.2022 жылы сағат 18.00-де «А» азаматынан Гагарин көшесінде жол-көлік оқиғасы болғандығы туралы хабарлама келіп түсті. Жүргізушісі азамат «Б» мемлекеттік нөмірі 111 ASD 16 «Hyundai accent» маркалы автокөлікті басқара отырып, қауіпсіздігіне көз жеткізбей, алда тұрған «А» азаматтың жүргізуіндегі мемлекеттік нөмірі 222 FGH 16 «Hyundai solaris» маркалы автокөлікпен соқтығысуға жол берді. Зардап шеккендер жоқ. Материалдық шығын келтірілді.

Бұл іс-әрекеттер ҚР ӘҚБтК-нің 610-бабы 1-бөлігі бойынша саралануы тиіс.

610-бап. Көлік құралдары жүргізушілерінің жол жүрісі қағидаларын адамдардың денсаулығына зиян келтіруге, көлік құралдарының немесе өзге де мүліктің бүлінуіне алып келген бұзушылығы

1. Көлік құралдарын, жүктерді, жолдарды, жолдағы және басқа да құрылыс жайлардың немесе өзге де мүліктің бүлінуіне алып келген, материалдық залал келтірген көлік құралдары жүргізушілерінің жол жүрісі қағидаларын бұзуы –

жиырма айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға немесе алты айға дейінгі мерзімге көлік құралын басқару құқығынан айыруға әкеп соғады.

2. Жәбірленушінің денсаулығына жеңіл зиян келтіруге әкеп соққан дәл сол әрекет -

қырық айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға немесе тоғыз айға дейінгі мерзімге көлік құралын басқару құқығынан айыруға әкеп соғады.

3. Осы баптың бірінші және екінші бөліктерінде көзделген, көлік құралдарын басқару құқығы жоқ не басқару құқығынан айырылған адам жасаған әрекеттер –

алпыс айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады [11].

Бұл жағдайда әкімшілік материал мыналарды қамтиды:

1. Жол-көлік оқиғасы фактісі туралы лауазымды тұлғаның баянаты.

2. Жол-көлік оқиғасына қатысушылардың түсіндірмелері. Түсініктемеде міндетті түрде: ЖКО жасалған уақыт, орын, ЖКО қатысушысы кім (жүргізуші, жолаушы, жаяу жүргінші) көрсетіледі. ЖКО қатысушысы қандай көлікпен жүрді (автомашинаның маркасы, мемлекеттік нөмірі), ЖКО жасалған кезде

автомашинаның салонында тағы кім болды (сауалнама деректері көрсетіледі). Автокөліктің зақымдану орындары, сондай-ақ ЖКО қатысушыларына дене жарақаты келтірілген-келтірілмегені көрсетіледі.

3. Жол-көлік оқиғасының куәгерлерінің түсіндірмелері.
4. Жол-көлік оқиғасының схемасы.
5. Бейнебақылау камераларынан бейнежазба (егер бар болса).

6. Мас болу (алкогольдік, есірткілік, уытқұмарлық) мәніне медициналық куәландыру қорытындысы.

7. Құқық бұзушыны әкімшілік жауапкершілікке тарту туралы мәліметтер.

8. «Наркология» психикалық денсаулық орталығынан анықтамалар (диспансерлік есепте тұр ма).

9. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама (қоса беріліп отырған процестік құжаттар).

Мысалы:

13.03.2022 жылы сағат 12.35-те. жаяу жүргінші азамат «С» Шәкәрім даңғылындағы жолды өтуге белгіленбеген жерден кесіп өтті.

Бұл іс-әрекеттер ҚР ӘҚБтК-нің 615-бабы 1-бөлігі бойынша саралануы тиіс.

615-бап. Жаяу жүргіншілердің және жол жүрісіне өзге де қатысушылардың жол жүрісі қағидаларын бұзуы

1. Жаяу жүргіншілердің және жол жүрісіне өзге де қатысушылардың жол жүрісі қағидаларының талаптарын орындамауы –

екі айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

2. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, жәбірленушінің денсаулығына қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері жоқ зиян келтіруге әкеп соққан не материалдық залал келтірген әрекет –

он айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

3. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасаған әрекет –

он айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

4. Осы баптың екінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жаза

қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекет – жиырма айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға немесе үш тәулікке әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғады.

Ескертпе. Осы бапта жол жүрісіне өзге де қатысушылар деп мопедтерді, велосипедтер мен ат-арба көлігін басқаратын адамдарды, жол бойымен жүк артылған, мініс малын немесе табынды айдаушыларды, сондай-ақ көлік құралдары жолаушыларын түсіну керек [11].

Бұл жағдайда әкімшілік материал мыналарды қамтиды:

1. Жасалған құқық бұзушылық фактісі туралы лауазымды тұлғаның баянаты.
2. Жаяу жүргіншіні немесе басқа жол қозғалысына қатысушыны түсіндірмесі.
3. Куәгерлердің түсініктемелері.
4. Бейне, фотосурет.
5. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама (қоса беріліп отырған процестік құжаттар).

2.4 Табиғатты қорғау полиция қызметі

Табиғатты қорғау функциясы мемлекеттің маңызды функцияларының бірі болып табылады. Оны іске асыру жөніндегі міндет құқық қорғау органдарына, оның ішінде ішкі істер органдарына полицияның міндеттеріне жүктеледі.

Құқық қорғау органдарының қылмысқа қарсы күрес жөніндегі қызметін үйлестіру туралы ереженің негізінде мемлекеттің табиғатты қорғау функциясын іске асыру саласында полицияның басқа құқық қорғау органдарымен өзара іс-қимыл нысандарына бөлінеді. Экологиялық құқық бұзушылықтар мен қылмыстарға қарсы іс-қимыл саласындағы алдын алу шаралары: өңірдегі экологиялық ахуал туралы, жеке қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі шаралар туралы, экологиялық құқық бұзушылықтар мен қылмыстардың статистикасы туралы, оларды жасағаны үшін жауапкершілік туралы халықты хабардар ету қаралады; экологиялық саладағы құқық бұзушылықтар мен қылмыстардың алдын алу мақсатында профилактикалық рейдтер жүргізу; халықтың әртүрлі санаттарымен кездесулер, әңгімелер мен дәрістер өткізу.

Мұндай іс – шаралардың мақсаты - экологиялық

заңнаманың талаптарын және оны сақтамаған жағдайда туындайтын жауапкершілікті түсіндіру.

Бұл ретте негізгі жүктеме кәметке толмағандар істері жөніндегі инспекторларға және учаскелік уәкілдерге жүктеледі. Заң ішкі істер органдарының табиғатты қорғау функцияларын жеткілікті түрде анық болмаса да анықтайды. Табиғатты қорғау саласындағы полиция қызметінің бағыттары өте кең, бірақ іс жүзінде оларды іске асырудың пысықталған тетіктері бар, ішкі істер органдарының табиғатты қорғау қызметін заңнамалық нақтылау және арнайы бөлімше – экологиялық полиция құру күмәнмен бағаланады.

Табиғатты қорғау полициясының қызметкері:

1. табиғат қорғау заңнамасын бұзушылықтарды анықтауға, алдын алуға және жолын кесуге бағытталған іс - шараларға қатысады, табиғат қорғау органдарына браконьерлікке қарсы күресте жәрдем көрсетеді;

2. заңнамада белгіленген тәртіпке сәйкес экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша анықтауды жүзеге асырады;

3. табиғат қорғау заңнамасы саласындағы әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуді жүзеге асырады;

4. өз өкілеттігі шегінде жасалған немесе дайындалып жатқан экологиялық қылмыстар мен құқық бұзушылықтар туралы арыздар мен хабарламаларды қарайды, оларды жасаған адамдардың алдын алу, анықтау, жолын кесу, ашу, ұстау жөнінде уақтылы шаралар қабылдайды;

5. бұқаралық ақпарат құралдарында жариялау үшін табиғат қорғау заңнамасын бұзушылықтарды анықтау, алдын алу және жолын кесу бойынша ішкі істер органының қабылданатын шаралары мен нәтижелері туралы материалдар дайындауды жүзеге асырады [12].

Жануарлар дүниесін қорғау жөніндегі іс-шараларды өткізу кезінде мемлекеттік инспекторлар сөзсіз түрлі құқық бұзушылықтарды құжаттауға тап болады. Осыған байланысты, құқық бұзушыларды жауапкершілікке тарту барысында маңызды рөл атқаратын құжаттарды дұрыс жасау маңызды рөл атқарады. Бұл ретте құжаттарды дұрыс емес, абайсызда жасаған жағдайда маңызды дәлелдемелер жоғалады, ал бұзушы болашақта әділ жазадан құтылуға мүмкіндігі бар екенін ескеру қажет.

Қорық режимі мен табиғат қорғау заңнамасының бұзылуына қарсы күрес жөніндегі жұмыстың әдістері мен нысандары.

Табиғатты қорғау заңнамасын бұзу фактілерін анықтау және жолын кесу бойынша жұмыстың ең тиімді әдісі жерлерді қорғаудың бригадалық әдісі болып табылады. Әдіс бұзушыларға күшті психологиялық әсер етумен, әдетте олардың қарсылыққа және басқа да жағымсыз әрекеттерге деген ұмтылысын басумен сипатталады. Инспекторлар бригадасына (тобына) браконьерліктің мылтықтары мен басқа да құралдарын және заңсыз өндірілген өнімді толық табу, алып қою, бұзушылықтарды дұрыс тіркеу және құқық бұзушылардың жеке басын дәл анықтау, ал қажет болған жағдайда - құқық бұзушыларды жеке басын анықтау үшін полиция бөлімшесіне немесе жергілікті атқарушы органдарға жеткізу.

Инспекцияланатын жерлердің сипатына, сондай-ақ инспекциялау уақыты мен тәсіліне байланысты бригадалар көлік және жүзбелі құралдармен, кейбір инспекторлық операцияларға арналған әртүрлі құрылғылармен (мысалы, су қоймаларынан торларды, тұзақтарды және басқа да аулау құралдарын табу) жабдықталады. Полиция қызметкерлерін инспекциялауға қатысу кезінде бригадалар қажетті жағдайларда браконьерлердің автотокөлік құралдарын мәжбүрлеп тоқтатуға арналған арнайы құралдармен жарақтандырылуы мүмкін. Бұл жағдайда арнайы құралдарды тек оған құқығы бар полиция қызметкерлері қолданады. Арнайы құралдар болмаған жағдайда кейбір импровизацияланған құралдар сәтті пайдаланылуы мүмкін. Мұндай құралдарды қолданар алдында автокөлік құралын таяқпен, ал моторлы қайықты - жалаушаның көмегімен тоқтатуға тырысу керек, бұл әрекеттерді патрульдік қызметтің қоғамдық қызметкері болып табылатын топ мүшесі жасаған жөн. Бригада рейдке шыққанға дейін бригаданың аға қызметкері жекелеген мүшелерге бригаданы қандай да бір қажетті жабдықтармен қамтамасыз етуді тапсырады, ал шығу алдында оның жарақтандырылуын тікелей тексереді.

Кейбір жағдайларда, кішігірім қорық жағдайында, сонымен қатар радиобайланыспен жақсы қамтамасыз етілген, біріктірілген әдіс инспекторлар бұзушыларды іздеу үшін жалғыз жұмыс істеген кезде тиімді болады. Оларды анықтағаннан кейін радиобайланыс арқылы көршілес айналма инспекторлардың немесе орталық манордағы қызметкерлердің күшеюі шақырылады. Құқық

бұзушыны анықтаған инспектор қолдау келгенге дейін өзін анықтамауға тырысады (қоршаған ортаға айтарлықтай зиян келтіргендіктен, құқық бұзушының әрекетін тоқтату қажет болған жағдайларды қоспағанда). Табиғатты қорғау тәжірибесінде жерді қорғаудың бригадалық әдісі көбінесе белсенді инспекция түрінде қолданылады. Бұл форма бригаданың (топтың) алдын-ала жасалған жоспар бойынша күндізгі және түнгі уақытта оларды күзету үшін белгілі бір жерлерге шығуын (шығуын) білдіреді. Рейд кезінде бригада ең алдымен ойын мен балықтың шоғырлану орындарын, жидектерді және құқық бұзушыларды тартатын басқа жерлерді зерттейді. Сондай-ақ, аң аулауға немесе баруға ыңғайлы жерлерге (жолдарға, елді мекендерге және т.б. жақын) назар аудару керек.

Қорғалатын аңшылық алқаптарының ерекшеліктеріне, жануарлар дүниесін қорғау жөніндегі қызметті жүзеге асыратын адамдардың санына және басқа да факторларға байланысты браконьерлік және аң аулау қағидаларын бұзушыларды ұстау жағдайларын анықтау үшін стационарлық бекеттер қойылуы мүмкін. Бақылау іс-шарасының осы түрін ұйымдастыру үшін ішкі істер органдарының қызметкерлерін тартқан жөн, олармен өзара әрекеттесу кезінде үйге заңсыз аң аулау өнімдері мен құралдарын жеткізетін зиянды браконьерлер жиі анықталады. Сонымен қатар, бұл әдіс инспекторларға аң аулау орындары туралы ақпарат алуға, түсіндіру жұмыстарын жүргізуге мүмкіндік береді.

Жануарлар дүниесін қорғау жөніндегі іс-шараларды жүзеге асыру кезінде жеке аралау әдісі айтарлықтай аз тиімді. Құқық бұзушымен бір-бірден инспектор әрдайым бұзушылықты тіркеу, жеке басын анықтау бойынша жұмысты толық және тиісті түрде жүргізе алмайтын жағдайда.

Іс-шараларды өткізбес бұрын қозғалыс маршрутының егжей-тегжейлі жоспарын жасау керек. Барлық жерлерге, әсіресе шалғай жерлерге шығу туралы полиция органдары маршрутты, топтың құрамын және қайтарудың бақылау мерзімін көрсете отырып, хабардар етіледі. Ұзақ уақытқа кететін топтар өз барысының бағытын, күзет ауданы туралы мәліметтерді, қайтарудың болжамды мерзімдерін орналасқан жерінде қалдыруға тиіс. Бұл ақпаратты топ ауданхотоведінде, полиция органдарында, жергілікті атқарушы органда қалдырады.

Нұсқауды аға инспекция әрбір инспекциялық рейдтің алдында жүргізеді және қойылған міндеттерді орындау үшін топ

мүшелерінің іс-әрекеттерін біріктіру және келісу, инспекциялаудың үнемі өзгеріп отыратын жағдайларында жұмыстың тиімділігі мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету қажеттігімен белгіленеді.

Бригаданың құрамы мен жабдықталуына байланысты нұсқама қысылған және нақты тұжырымдалған түрде мыналарды қамтуы мүмкін:

1. Инспекциялау ауданының қысқаша сипаттамасы.
2. Инспекциялауды жүргізудің жалпы ережелері.
3. Қатаң тәртіпті сақтау, инспекцияның барлық кезеңдерінде бригада басшысына бағыну (дара басшылық қағидаты); топтың барлық мүшелерінің қоршаған ортаға үнемі назар аудару қажеттілігі.
4. Тәртіп бұзушымен сөйлесудегі сыпайылық, дұрыстық, ресми болу; инспектордың құжаттарын уақтылы ұсыну.
5. Құқық бұзушыға (ларға) күш немесе қару қолдану қажеттілігі жағдайлары.
6. Басқа жедел топтардың (кіші топтардың) маршруттарымен танысу.
7. Базаға оралудың мерзімдері мен бақылау уақыты.
8. Бұзушыларды анықтаудың (іздеудің) тактикалық тәсілдері туралы ақпарат:
9. Жерлердегі қозғалыс тәртібі.
10. Алда келе жатқан міндеттер, бинокльмен бақылаушы, жабушы, олардың топтың аға мүшелерімен өзара әрекеттесуі.
11. Маршруттағы топ мүшелерінің өзара әрекеті, топ ішіндегі шартты дабыл (қажет болған жағдайда тыңдау, бір мезгілде тоқтату, үлкендердің назарын аудару үшін).
12. Топты 2-3 кіші топқа бөлу (бұзушыларды бір мезгілде ұстау қажет болған жағдайда), кіші топтардың үлкендері.
13. Әртүрлі типтегі жерлерді тексеру кезінде топтар, топ және көлік, кіші топтар арасындағы өзара іс-қимыл, радиобайланыс құралдары мен пиротехникалық дабыл құралдарын пайдалану.

Құқық бұзушыны ұстау кезінде топ мүшелерінің мінез-құлық ережелері мен міндеттері егжей-тегжейлі және нақты көрсетілген:

1. Құқық бұзушыға жақындау, жақындау тәртібі.
2. Құқық бұзушымен сөйлесуді тек бір адам жүргізеді: топтың ағақызметкері немесе ол тағайындаған инспектор.
3. Топ мүшелерінің құқық бұзушының айналасында орналасуы

(кім қай жағынан және қандай қашықтықта), орналастыруды сынау.

4. Қаруды мәжбүрлеп ату және алып қою, кім жүргізеді және кім сақтандырады, команда немесе қаруды атуға (алуға) шартты сигнал, ату және қаруды алу дағдыларын пысықтау.

5. Бұзушылық орнын, тұрақ орнын тексеру - кім шығарады, не нәрсеге назар аудару керек, үлкендерге нәтижелер туралы қалай хабарлау керек, көлік құралдарының мемлекеттік белгілерін, мылтық нөмірлерін және басқа деректерді тіркеу.

6. Құқық бұзушыны, бұзушылықтың орны мен құралдарын, табиғатты заңсыз пайдалану өнімдерін суретке түсіру, не нәрсеге назар аудару керек, суретке түсірудің қарқындылығы мен құқықтық негізділігі.

7. Алқаптарда хаттама жасау кезінде байқау, топқа бөгде адамдардың жақындағаны, қоршаған ортадағы басқа да өзгерістер туралы хабарлау. Топта оның басқа функцияларының мүшелері арасында бөлу және бөлу мүмкін. Мысалы, топтың ең физикалық дайындалған мүшелері қуғынға қатысуға бөлінуі мүмкін. Жұмыс орнына, уақытына және сипатына байланысты, сондай-ақ қандай да бір құрылғылар мен жабдықтарды пайдалану кезінде нұсқама барысында олардың қолданылуы және жұмыс тәртібі туралы хабарланады. Көбінесе бұзушылар қорық күзетінің жұмысы туралы біледі және патрульдік топтармен және жерлердегі бейтаныс адамдармен кездесуден аулақ болуға тырысады. Бұзушылар тарапынан «сақтық шараларын» жеңу үшін топ 1-2 адамнан тұратын заставаны көру қашықтығына Алға жібере алады. Заставада жүрген қылмыскерлерге күдік туғызбау үшін аңшы мылтығы, қармақ, саңырауқұлақ себеті немесе маусым мен жер сипатына сәйкес басқа зат болған жөн. Заставаның міндеттеріне бұзушы патрульдік топты тапқанға дейін бұзушыны(лейді) анықтау, бұзушылардың табылғаны, саны және орналасқан жері туралы топқа ескерту жасау, бұзушылардың ұшуын болдырмау, олардың браконьерлік құралдары мен өнімдерін жою шараларын қабылдау кіреді.

Аңшылық алқап шекарасындағы адамдарға қатысты жануарлар дүниесін қорғау жөніндегі қызметті жүзеге асыру кезінде инспектор:

- тегі, аты, әкесінің аты және өндірістік аңшылық инспекторының куәлігін көрсету;

- жануарлар дүниесін қорғау жөніндегі іс-шараларды

жүзеге асыру себебін жариялау;

- аңшылық билетін тексеріңіз;

- аңшылық атыс қаруын және (немесе) пневматикалық қаруды сақтауға және алып жүруге рұқсатты тексеру (бұл ретте қаруда и рұқсатындағы Нөмірді салыстыру жүргізіледі);

- аңшылық ресурстарын өндіруге жолдама мен рұқсатты тексеру;

- азаматтардың жануарлар дүниесін қорғау саласындағы заңнама талаптарын, аң аулау ережелерін (аң аулау мерзімдерін, аң аулау ережелерін, аң аулау нормативтері мен нормаларын сақтау) орындауын тексеру.

Егер құқық бұзушының заттай дәлелдемелерден құтылу мүмкіндігі болса (мысалы, балық аулау құралдарын қайықтың бортынан лақтыру), онда бұл заттар куәлікті ұсынған және көрсеткен сәтте бұғатталуы тиіс. Сондай-ақ құқық бұзушының құқық бұзушылық орнынан жасырыну мүмкіндігін жоққа шығару керек.

Егер құқық бұзушының атыс қаруы болса, инспектор оны ұсынғаннан кейін бірден қарусыздандыруды ұсынады. Құқық бұзушымен сөйлескен кезде инспектор шыдамдылық пен парасаттылық танытуға ,рек-керіс пен дауласпауға, дөрекілікке дөрекілікпен жауап бермеуге міндетті. Қарама-қарсы тарап мәселені шешудің (өзара тиімді) белгісі ретінде қабылдауы мүмкін екіұштылыққа жол берілмейді. Ақша қаражатын ұсыну арқылы мәселелерді реттеу туралы бұзушылардың ықтимал ұсыныстары қабылданбауы керек.

Қорық режимін қорғау жөніндегі міндеттерді орындау кезінде инспектор өзін сыпайы және әдепті ұстауы, қорық режимін бұзушыларға «сіз» деп жүгінуі, ескертулер мен талаптарды жеке басын және қадір-қасиетін қорлайтын сөздер мен әрекеттерге жол бермей, дұрыс және сенімді түрде баяндауы тиіс.

Қорық режимін бұзушылармен жұмыс істеуге жол берілмейді:

1. Тәкаппар тон, дөрекілік және тәкаппарлық.
2. Бұзушылық туралы ирониялық немесе әдепсіз мәлімдеме.
3. Қорлайтын сөздер мен белгілер.
4. Әдепсіз моральдар, сөгістер және негізсіз айыптаулар.
5. Қауіпті сөздер, қимылдар мен белгілер.

Қорық режимін бұзушымен сөйлескенде инспектор шыдамдылық пен парасаттылық танытуға ,рек-керіс пен дауласпауға, дөрекілікке дөрекілікпен жауап бермеуге міндетті. Қорық режимін бұзған жасөспірімдер мен кәмелетке толмаған азаматтармен инспектор ересек азаматтар сияқты сыпайы болуы керек. Бұл адамдарға ескертулер олардың жасын, психологиясын және даму деңгейін ескере отырып жасалады. Құқық бұзушымен байланыс кезінде белгілі бір ережелерді сақтау қажет. Тексеру кезінде инспектор құқық бұзушының атыс қаруы немесе суық қаруы немесе қару ретінде пайдаланылуы мүмкін заттардың бар-жоғына назар аударып, сақтық шараларын қабылдауы керек. Сіз тексерілетін адамға арқаңызбен бара алмайсыз, одан үлкен қашықтыққа кете алмайсыз, тікелей қарым-қатынас үшін ыңғайсыз жағдайға ие бола алмайсыз. Актіні жасау немесе заттарды, көлік құралдарын қарау, құжаттарды тексеру кезінде рейдтік топтың мүшелері ұсталған немесе ұсталған адамдардың мінез-құлқын байқауға және оның қауіпті әрекеттерінің жолын кесуге тиіс. Құқық бұзушының жеке басын анықтау үшін инспектор жеке басын куәландыратын құжаттарды (паспорт, аңшылық билеті, көлік құралын басқару құқығына куәлік және т.б.) көрсетуді ұсынады. Тексерілетін құжаттарды жерге тастауға, жаңбырға немесе қарға қоюға, ластауға, мыжуға, беттерді бүгуге болмайды. Егер құжат әмиянда болса немесе оған жазбалар немесе ақша салынған болса, құжаттың иесіне құжатты әмияннан алып тастауды және оны көрсетілген заттардан босатуды ұсыну қажет.

Жарамсыз немесе мерзімі өткен құжаттар, сондай-ақ басқа тұлғаға берілген құжаттар кейіннен оларды берген ұйымдарға беріле отырып, алып қоюға жатады. Көбінесе құқық бұзушылар құжаттар үйлерді ұмытып кетті деп айтады және олар үшін елді мекенге бірге баруды ұсынады. Ауыл жақын жерде болса да, топта көлік болмаған кезде елді мекендерге кез-келген кіруден аулақ болу керек. Құқық бұзушыға хаттама кез-келген жағдайда, кем дегенде, оның сөздерінен жасалуы керек. Бұзушыдан заңсыз табиғат пайдалану өнімдері мен құралдарын немесе көлік құралдарын алып қойған жағдайда инспектор хаттамадан басқа алып қойылғанын аударып отырып, екі данада тізімдеме-бағалау жасайды. Тізімдеме-бағалаудың бір данасы бұзушыға қолхатпен беріледі. Қажет болған жағдайда табиғатты заңсыз пайдалану өнімдері мен құралдарын табу үшін инспектор бұзушының заттары мен көлік құралдарына

тексеру жүргізе алады.

Табиғат қорғау заңнамасы саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу. Табиғат қорғау заңнамасы саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу мен алдын алудың жалпы шаралары деп аталған құқық бұзушылықтарды жасау шарттарын зерделеу, сондай-ақ отбасының, ортаның және қоғамның осы құқық бұзушылықтарға әсерін талдау түсінген жөн. Әдетте, табиғатты қорғау саласындағы құқық бұзушылықтардың себептері белгілі бір қоғамға тән жағымсыз әлеуметтік құбылыстарда, әлеуметтік, саяси, экономикалық және рухани проблемаларда жатыр. Сондықтан жоғарыда аталған құқық бұзушылықтардың жалпы алдын алудың негізі экономиканы нығайтуға, халықты жұмыс орындарымен қамтамасыз етуге, халықтың әлеуметтік-экономикалық өмір сүру деңгейін арттыруға, қоғамда жағымды моральдық ахуалды қалыптастыруға бағытталған шаралар болуы тиіс. Жалпы профилактика шараларына сондай-ақ жалпы мемлекеттік экологиялық саясатты қалыптастыру және дәйекті іске асыру; сыбайлас жемқорлық схемаларының пайда болуы мен қолданылуына кедергі келтіретін мемлекеттік экологиялық бақылау органдары жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету және қызметін оңтайландыру жатады; қолданыстағы қылмыстық, әкімшілік және экологиялық заңнаманы жетілдіру; халықтың қоғамдық экологиялық-құқықтық санасының деңгейін арттыру.

Аталған құқық бұзушылықтардың алдын алудың арнайы шаралары экономикалық, әлеуметтік, мәдени-тәрбиелік, ұйымдастырушылық, құқықтық сипатта болуы және өз ерекшеліктеріне ие болуы мүмкін. Арнайы сипаттағы шаралар табиғат қорғау заңнамасы саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алудың жалпы әлеуметтік шараларының тиімділігін күшейтуге арналған. Құқықтық сипаттағы маңызды шара, және, ең алдымен, табиғат қорғау заңнамасы саласында құқық бұзушылықтар мен қылмыстар жасағаны үшін жауапкершілік туралы Әкімшілік және қылмыстық заңнаманы жетілдіруге бағытталған шаралар; құқық қорғау органдарының, мемлекеттік экологиялық бақылау органдарының және қоғамдық бірлестіктер мен ұйымдардың экологиялық қылмыстарға қарсы күрестегі өзара іс-қимылын күшейту, осы саладағы құқық қолдану практикасын жетілдіру; экологиялық заңнаманы бұзушылықтарға қарсы күрес

жөніндегі мамандандырылған құқық қорғау органдарын құру тәжірибесін тарату, сондай-ақ олардың қызметінің құқықтық және материалдық негіздерін нығайту.

Шұғыл ұйымдастырушылық іс-шаралардың қатарына экологиялық қылмысқа қарсы күрес саласындағы құқық қорғау және бақылаушы органдар қызметінің тиімділігін арттыруға бағытталған іс-шаралар да жатады (атап айтқанда, алдын алу қызметі субъектілерінің үйлестіруі мен өзара іс-қимылын күшейту және осы құрылымдар қызметкерлерінің біліктілік деңгейін арттыру арқылы). Экологиялық қылмыстың алдын алу саласындағы маңызды бағыт халықты экологиялық ағарту жөніндегі жұмыс болып табылады, оған экологиялық білім беру деңгейін арттыруға, оның ішінде бұқаралық ақпарат құралдарының көмегімен қоршаған ортаны қорғау мәселелеріне жұртшылықтың назарын аударуға ықпал етуге тиіс. Табиғат қорғау заңнамасы мен аң аулау ережелерін бұзудың алдын алу мен сәтті күресудің маңызды құралдарының бірі аңшылар мен азаматтар арасында жануарлар дүниесін қорғау және ұтымды пайдалану туралы кең түсіндіру жұмыстарын жүргізу болып табылады, Аңшылық заңнамасын түсіндіру және сирек кездесетін және құрып кету қаупі төнген жануарлар түрлері туралы, сондай-ақ жабайы жануарлардың тіршілік ету ортасын сақтау жөніндегі білімді насихаттау. Бұл жұмысқа жұртшылықтың, әсіресе табиғатты қорғау жөніндегі қоғамның және басқа да қоғамдық аңшылық ұйымдардың, ішкі істер органдарының қызметкерлерін тарту қажет.

Бұқаралық-түсіндіру жұмысының негізгі бағыттары:

- бастаушы аңшылармен үнемі арнайы сабақтар өткізу;
- аңшылармен, сондай-ақ кәсіпорындарда, мекемелерде браконьерлікпен күресудің жергілікті тәжірибесінің мысалдарын қолдана отырып, табиғатқа ұқыпты қарау, жануарлар әлемін құқықтық қорғау туралы дәрістер, баяндамалар, әңгімелер оқуды ұйымдастыру. Бұрын аң аулау ережелерін бұзған адамдармен жеке сөйлесуге ерекше назар аудару керек;
- соттардың заңсыз аң аулау туралы істерді қарауы кезінде сот отырыстарына белсенді қатысу (қоғамдық айыптаушылар ретінде) ;
- іс-шара аңшылықты ашар алдында жергілікті радиохабар тарату бойынша аң аулау мерзімдері мен тәртібі туралы хабарламалар ұйымдастыруға, нақты бұзушыларды және оларға қатысты қабылданған шараларды көрсете отырып, браконьерліктің

болған жағдайлары туралы материалдар жариялауға;

- «дөңгелек үстелдер», пікірталастар, науқандар, экспозициялар, оқырмандар байқауларын өткізу;

- жануарлар әлемін қорғау тақырыбында түрлі-түсті плакаттарды, хабарландырулар мен парақшаларды белсенді пайдалану. Оларды аңшылық және басқа да табиғатты қорғау ұйымдарында, мектептерде, станцияларда, қоғамдық көлік аялдамаларында, дүкендерде және азаматтардың кең ауқымы олармен таныса алатын басқа жерлерде орналастыру қажет. Сонымен қатар постердің сапасына үлкен мән беріңіз;

- аңшылық жануарларға ұқыпты қарау, оларды құтқару, жабайы жануарларды азықтандыру, браконьерлікке қарсы күресте аңшылық қадағалау бригадаларының белсенділігі және т.б. мысалдарды аңшылар мен балықшылардың бастауыш ұйымдарының үйлерінде, клубтарында, бөлмелері мен бұрыштарында, басқа жерлерде ілінген қабырға газеттері мен фотовитриндерде үнемі жариялап отыру. Аңшылар қоғамының ұйымдарында жануарлар дүниесін қорғауда өзін белсенді көрсететін аңшылық қадағалау, аңшылық шаруашылығы, қоғамдық аңшылық инспекторлары қызметкерлерінің

«Құрмет тақтасы» болуы қажет.

Профилактикалық жұмыста браконьердің жұмыс, оқу немесе тұрғылықты жері бойынша жіберілген бұзушылықтары туралы хабарлама оң болып табылады. Бұдан басқа, аталған құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимылда мемлекеттік инспекторларды қажетті арнайы техникамен жарақтандырудан бастап, әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманы **табиғат қорғау полициясының қызметкері** жасайтын соттар қарайтын әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істі анықтау, жолын кесу кезінде ғылым мен техниканың жаңа жетістіктерін енгізуге және пайдалануды кеңейтуге дейінгі техникалық сипаттағы шаралардың профилактикалық мүмкіндіктерін жете бағаламауға болмайды.

381-1,382 (екінші бөлім, үшінші бөлім), 383 (үшінші және төртінші бөліктер), 395 (екінші бөлім), 398-баптар.

Мысалы:

28.03.2022 ж. «А» азаматшадан «102» арнасына Семей қаласының аумағында Гагарин көшесінде №51 мектеп маңында 4 ағаш кесілгені туралы хабарлама түсті.

Бұл іс-әрекеттер ҚР ӘҚБтК-нің 381-1-бабы 1-бабы

бойынша саралануы тиіс.

381-1-бап. Ағаштар мен бұталарды заңсыз кесу, жою немесе зақымдау

1. Үй маңындағы, саяжай мен бақша учаскелеріндегі ағаштар мен бұталардан басқа, елу айлық есептік көрсеткішке дейін залал келтіре отырып, орман қорына кірмейтін және кесуге тыйым салынған ағаштар мен бұталарды заңсыз кесу, жою немесе зақымдау, сол сияқты орман дақылдарын, орман питомниктері мен плантацияларындағы егілген не отырғызылған көшеттерді, сондай-ақ ормандарды молықтыру және орман өсіруге арналған аландарда өзі өсіп шыққан шыбықтарды, өскіндерді не қолдан отырғызылған екпелерді жою немесе зақымдау –

заңсыз кесілген ағаштар мен бұталар, көрсетілген бұзушылықтарды жасау құралы болған бұзушының көлік құралдары және өзге де заттары тәркілене отырып, жеке тұлғаларға – елу, лауазымды адамдарға, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне немесе коммерциялық емес ұйымдарға – бір жүз елу, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – екі жүз, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне бес жүз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

2. Елу айлық есептік көрсеткішке дейін залал келтіре отырып, орман қорына кіретін ағаштар мен бұталарды заңсыз кесу, жою немесе зақымдау –

заңсыз кесілген ағаштар мен бұталар, көрсетілген бұзушылықтарды жасау құралы болған бұзушының көлік құралдары және өзге де заттары тәркілене отырып, жеке тұлғаларға – бір жүз, лауазымды адамдарға, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне немесе коммерциялық емес ұйымдарға – үш жүз, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – төрт жүз, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне бір мың айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

3. Осы баптың бірінші немесе екінші бөліктерінде көзделген, ерекше қорғалатын табиғи аумақтарда немесе әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекеттер –

заңсыз кесілген ағаштар мен бұталар, көрсетілген бұзушылықтарды жасау құралы болған бұзушының көлік құралдары және өзге де заттары тәркілене отырып, жеке тұлғаларға – бір жүз елу, лауазымды адамдарға, шағын кәсіпкерлік

субъектілеріне немесе коммерциялық емес ұйымдарға – төрт жүз елу, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – алты жүз, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне бір мың бес жүз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

Бұл жағдайда әкімшілік материал мыналарды қамтиды:

1. Құқық бұзушылық фактісі туралы есеп (бұл жағдайда кесу)
2. Куәгерлерді түсіндіру.
3. Құқық бұзушының түсіндірмесі (бұл жағдайда кесуді жасаған адам). Түсініктемеде міндетті түрде кесу орны, кесілген ағаштардың, бұталардың саны, олардың түрлері туралы мәліметтер көрсетіледі. Кесуге (жергілікті атқарушы органдардың) жазбаша рұқсаты бар ма?
4. Келтірілген залал туралы анықтама.
5. Учаскелік полиция инспекторының құқық бұзушыға қатысты сипаттамасы.
6. Әкімшілік жауапкершілікке тарту туралы мәліметтер.
7. «Наркология» психикалық денсаулық орталығынан анықтамалар (диспансерлік есепте тұр ма).
8. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама (қоса беріліп отырған процестік құжаттар).

Мысалы:

12.04.2022 ж. «102» арнасына Семей қаласы, 15 шағын аудан 123-үй, 4-пәтер мекенжайында тұратын 1973 ж.т. «П» азаматынан хабарлама келіп түсті. Қабылбаев көшесінде, аллеяның жанында белгісіз адамдар бұталарды аралап жүргені туралы хабарлады.

Бұл іс-әрекеттер ҚР ӘҚБтК-нің 386-бабы 1-бөлігі бойынша саралануы тиіс.

386-бап. Жасыл екпелерді күтіп-ұстау және қорғау қағидаларын бұзу Осы Кодекстің 381-1-бабында көзделген жағдайларды қоспағанда, облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың жергілікті өкілді органдары белгілейтін жасыл екпелерді күтіп-ұстау және қорғау қағидаларын бұзу – ескерту жасауға немесе жеке тұлғаларға – отыз, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне немесе коммерциялық емес ұйымдарға – алпыс, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – бір жүз, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне үш жүз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

Бұл жағдайда әкімшілік материал мыналарды қамтиды:

1. Құқық бұзушылық фактісі туралы лауазымды тұлғаның

баянаты.

2. Куәгерлерді түсіндіру.
3. Құқық бұзушының түсіндірмесі.
4. Фото, құқық бұзушылықты бейнетіркеу.
5. Әкімшілік жауапкершілікке тарту туралы мәліметтер.
6. «Наркология» психикалық денсаулық орталығынан анықтамалар (диспансерлік есепте тұр ма).
7. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама (қоса беріліп отырған процестік құжаттар).

2.5 Әкімшілік полиция қызметі (жол-техникалық инспекция қызметі, азаматтық және қызметтік қару айналымын бақылау қызметі)

Жол-техникалық инспекциясының қызметкерлері автомобиль жолдарын, көшелерді, жолқұрылыстарын, теміржол өткелдері мен электркөлік желілерін салу, реконструкциялау, жөндеу және оңалту кезінде жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз ету бөлігінде регламенттердің, нормативтер мен стандарттардың сақталуын бақылауды жүзеге асырады:

1. Тексеру жүргізу;
2. Ұйғарымдар беру;
3. Елдімекендердің автомобиль жолдарында және көше-жол желісінде өндіріс орындарын қоршау және жол белгілерін қою жөніндегі схемаларды қарау;
4. Бақылау тексерулерін жүргізу.

Жол-патрульдік қызметінде ұйымдастырылады:

1) бақылау-өткізупункті- жаппайіс-шаралар, дүлейзілзалалар, эпидемияларжәнебасқа да төтенше жағдайлар туындаған кезде белгілі бір ауданда (жергілікті жерде) көлік пен жаяужүргіншілердің өткізу режимін қамтамасыз ету немесе қозғалысын шектеу үшін қойылатын полиция наряды;

2) жол полициясы бекеті— жолполициясы қызметкерлері өздеріне жүктелген міндеттерді іорындайтын белгілібір (апаттылықтыталдау, жоғары тұрған органдар мен лауазымды адамдардың нұсқаулары мен өкімдері, жоспарлар, полицияның кешенді күштерінің бірыңғай орналасуы негізінде) нақтыорын;

3) жол полициясы наряды - күзетбекеттері мен маршруттарында қызметету үшін тағайындалған жол

полициясының қызметкері немесе бірнеше қызметкері;

4) жол полициясының стационарлық бекеті- жедел-техникалық және арнайы құралдармен, инженерлік және өзге де құрылыстар мен жарактандырылған арнайы қызметтік үй-жайлар мен жабдықталған жол полициясы нарядтарының қызметат қару орны, сондай-ақ оған бекітілген жауапкершілі каймағы;

5) патрульдеу бағыты – командирлер (апаттылықты талдау, жоғары тұрған органдар мен лауазымды адамдардың нұсқаулары мен өкімдері, жоспарлар, полицияның кешенді күштерін бірыңғай орналастыру негізінде) айқындаған және жол полициясы қызметкерлері өздеріне жүктелген міндеттерді орындайтын автомобиль жолының (көше, автомагистраль) басшылығы бекіткен учаскесі;

б) патрульдік көлік– ішкі істер органдарында теңгерімде тұрған және бекеттік ведомосқа енгізілген жол полициясының көлік құралдары (автомобиль, мотоцикл, автобус). Патрульдік автомобильдер сыртқы бетіне түсті схемасы бар және жарық және дыбыс сигналдарын беруге арналған құрылғылар мен жабдықталған, сондай-ақ көрсетілген түс схемалары мен сигнал беру құрылғыларынсыз қолданыла алады.

Жол-патрульдік қызметтің жұмысы қызметкерлердің саны мен құралдардың болуына, олардың арқынды жол қозғалысы орындарында шоғырландыру қағидатына сүйене отырып ұйымдастырылады.

Бұл ретте қызмет көрсетілетін аумақтағы жол апаттығының, қылмыстылықтың және құқық бұзушылықтардың жай-күйі, автомобиль жолдарының ұзақтығы және олар бойынша жүру жағдайларының ерекшеліктері, тәуліктің әртүрлі сағаттарында, апта күндерінде, жыл мезгілінде көлік пен жаяу жүргіншілер қозғалысының қарқындылығы ескеріледі.

Жедел жағдайды жоспарлау, қызмет көрсетілетін аумақтағы авариялықтың жай-күйін, қоғамдық тәртіпті қорғауды, қылмысқа қарсы күресті, қолда бар күштер мен құралдарды ескере отырып, жол-патрульдік қызмет бөлімшелеріндегі тәртіп пен заңдылықты талдау және болжау негізінде жүзеге асырылады.

Саптық бөлімшелердің жұмыс жоспарлары жол полициясы басқармаларының (бөлімдерінің) жол-патрульдік қызметі бөлімінің (бөлімшесінің) бастығымен келісіледі және Департаменттердің жол полициясы басқармасының бастығымен бекітіледі. Жол полициясы

басқармаларының (бөлімдерінің) бастықтарымен, саптық бөлімшелер командирлерімен келісім бойынша жұмыс жоспарларына өзгерістер мен толықтырулар енгізілуі мүмкін.

Жоспарлы кезең аяқталғаннан кейін жоспарланған іс-шаралардың орындалуы туралы жоспарды бекіткен басшыға баяндалады. Қандай да бір іс-шара орындалмаған жағдайда есепте себеп және қажет болған жағдайда оны орындаудың жаңа мерзімі көрсетіледі. Жоспарларды орындау қорытындылары саптық бөлімше командирі жанындағы жедел жиналыста қаралады.

Жоспарлардың орындалуын бақылауды саптық бөлімшелердің командирлері (штаб бастықтары), сондай-ақ Департаменттердің жол полициясы басқармаларының бастықтары жүзеге асырады.

Жол-патрульдік қызмет бөлімшелерінде қызмет алдында тұрған негізгі міндеттерді орындау үшін маңызы бар мәліметтерді тіркеу, есепке алу және талдау ұйымдастырылады. Тіркеуге, есепке алуға және талдауға жол-көлік оқиғалары, жол қозғалысы саласындағы қылмыстар мен әкімшілік құқық бұзушылықтар және олар туралы хабарлар, олардың алдын алу бойынша қабылданатын шаралар, жол-патрульдік қызметтің жеке құрамы арасындағы тәртіп пен заңдылықтың жай-күйі туралы деректер, ұйымдардың, қоғамдық бірлестіктер мен азаматтардың өтініштері, сондай-ақ жол қозғалысы қызметіне қатысты өзге де мәліметтер жатады.- жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша патрульдік қызмет.

Арнайы техникалық құралдарды пайдалану

Көлік құралдарының қозғалыс жылдамдығын анықтауға арналған өлшеу құралдары, жол қозғалысы ережелерін бұзушылықтарды тіркеудің басқа құралдары, көлік құралдарын мәжбүрлеп тоқтатуға арналған құрылғылар, жүргізуші куәліктеріндегі, көлік құралдарын тіркеу туралы куәліктердегі жалғандықтарды анықтауға арналған аспаптар, басқа да техникалық құралдар осы техникалық құралдарды пайдалану тәртібі туралы нұсқаулықтар мен әдістемелік ұсынымдарға сәйкес қолданылады. Метрологиялық тексеруден өтпеген немесе тексеру туралы мерзімі өткен куәліктері бар өлшеу құралдары қолданылмайды.

Өлшеу құралдарын тиімді пайдалану мақсатында бөлімше басшысы оларды қолданудың жүргізушілердің тәртібі менапаттылық жағдайына әсер ету нәтижелерін талдайды. Белгілі

бір учаскелердегі апаттық көрсеткіштерге, көлік ағындарының қарқындылығына және жол жағдайларына сүйене отырып, саптық бөлімшенің командирі өлшеу құралдары берілуі тиіс жеке құрамның күнделікті орналасуын анықтайды.

Арнайы техникалық құралдармен жұмыс істеуге пайдалану жөніндегі нұсқаулықтар бойынша оқытылған және оларды қолдану қағидалары бойынша сынақтар тапсырған инспекторлық құрам жіберіледі.

Өлшеу құралдарын есепке алу оларды пайдалануды есепке алу журналына сәйкес нысан бойынша жүргізіледі, оны ауысым аяқталғаннан кейін жол қозғалысын бақылау кезінде аспапты қолданған инспектор толтырады.

Жол полициясы саптық бөлімшелерінің техникалық бөлімінің бастығы не оның функцияларын орындайтын лауазымды адам техникалық құралдардың пайдаланылуын апта сайын бақылауды қамтамасыз етеді, бұл туралы оларды пайдалануды есепке алу журналына жазба жасалады.

Байланыс құралдары (радио, транкті, сымды) нарядтарды басқаруды және олардың арасындағы өзара іс-қимылды қамтамасыз ету үшін қолданылады.

Азаматтық және қызметтік қару айналымын бақылау қызметінің қызметкерлері.

1) ПО-ның басқа бөлімшелерімен және қызметтерімен бірлесіп, бұйрықтардың жобаларын және әдістемелік ұсынымдарды, сондай-ақ ПО-да тіркелген азаматтық, қызметтік және марапаттау қаруларының, сондай-ақ азаматтық пиротехникалық заттар мен бұйымдардың айналымын бақылауды жүзеге асыруға және ПО-да тіркелген қаруды қолдана отырып қылмыстардың алдын алуға бағытталған практикалық және ұйымдастырушылық іс-шараларды әзірлейді, ал сондай-ақ оның ұрлығы мен жоғалуы;

2) ПО да тіркелген азаматтық және қызметтік қаруды қолдана отырып қылмыстың жай күйі туралы мәліметтерге тұрақты негізде талдау жүргізіп нәтижелері бойынша оларға жол бермеу жөнінде шаралар қабылдайды;

3) жеке және заңды тұлғалардың азаматтық және қызметтік қару мен оның оқ-дәрісінің, азаматтық пиротехникалық заттар мен оларды қолдана отырып жасалған бұйымдардың айналымы саласындағы Қазақстан Республикасы заңнамасының талаптарын

сақтауын бақылауды жүзеге асырады;

4) жеке тұлғалардан азаматтық қаруды сақтауға, сақтауға және алып жүруге арналған рұқсаттарды, сондай-ақ азаматтық қару мен оның оқ-дәрілері мен азаматтық пиротехникалық заттар мен оларды қолдана отырып жасалған бұйымдардың (мәдени-бұқаралық іс-шараларды өткізуге арналған отшашулар, отшашулар) айналымы жөніндегі заңнама талаптарының сақталуын тексеру үшін қажетті құжаттарды тексереді;

5) ПО-на жеке тұлғалар мен заңды тұлғалардың өкілдерін өндірістегі материалдар мен істер бойынша, олардан түсініктеме мен айғақтар, құжаттар, олардың көшірмелерін алу үшін шақырады;

б) азаматтық және қызметтік қару мен оның оқ-дәрілерін, олардың негізгі құрамдас бөліктерін әзірлеу, өндіру, жөндеу, сақтау, пайдалану, жою, сауда жасау, коллекциялау және экспонаттау орындарына, сондай-ақ азаматтық пиротехникалық заттар мен олар қолданылатын бұйымдарды (отшашулар, отшашулар) әзірлеу, өндіру, сақтау, сауда және пайдалану орындарына тексеру жүргізеді мәдени-бұқаралық іс-шаралар);

7) азаматтық және қызметтік қару мен оның оқ-дәрілерінің айналымы салаларында лицензиялар мен рұқсаттар беру туралы шешім қабылдау үшін ұсынылған құжаттардағы мәліметтердің, сондай-ақ азаматтық пиротехникалық заттар мен оларды қолдана отырып жасалған бұйымдардың (мәдени-бұқаралық іс-шараларды өткізуге арналған отшашулар, отшашулар) дұрыстығын белгілейді;

8) азаматтық және қызметтік қару мен оның оқ-дәрілерін сатумен айналысатын заңды тұлғалардың қызметіне тексеру жүргізеді;

9) «Жекелеген қару түрлерінің айналымына мемлекеттік бақылау жасау туралы» 1998 жылғы 30 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Заңында көзделген жағдайларда қару, қаруға оқ-дәрілер, олардың негізгі және құрамдас бөліктері алынады [17];

10) жеке немесе заңды тұлғалардан бақылау функцияларын орындау үшін қажетті құжаттарды немесе олардың көшірмелерін, жазбаша немесе ауызша ақпаратты ұсынуды талап етеді;

11) жеке және заңды тұлғаларға орындалуы міндетті нұсқамалар, азаматтық және қызметтік қару айналымы қағидаларының, қаруға оқ-дәрілердің анықталған бұзушылықтарын жою туралы ұсынымдар енгізеді;

12)Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен қару айналымын шектейді және заңда көзделген өзге де шараларды қолданады;

13)бұзушылықтар анықталған кезде лицензиялар мен рұқсаттардың қолданылуын тоқтата тұру, оларды айыру жөніндегі шараларды, сондай-ақ өзге де шараларды қабылдайды;

14)Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес мемлекеттік қызметтер көрсетуден бас тартады.

Мысалы:

18.01.2022 жылы сағат 14.45-те «102» арнасына 1991 жылы туған «Б» азаматшасынан оның бұрынғы жұбайы «М» азаматы мемлекеттік нөмірі 888 АВС «Тойота» автокөлігімен жүк салғышта атыс қаруы бар туралы хабарлама келіп түсті. Полиция келген соң аталған автокөліктің жүк салғышынан тегіс ұңғылы мылтық табылып, тәркіленді.

Бұл іс-әрекеттер ҚР ӘҚБтК-нің 484-бабы 1-бөлігі бойынша саралануы тиіс.

484-бап. Азаматтық және қызметтік қару айналымы қағидаларын бұзу

1. Азаматтық және қызметтік қару айналымы қағидаларын бұзу, егер бұл іс-әрекетте қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болмаса, –

лицензияның және (немесе) рұқсаттың қолданысын тоқтата тұрып не онсыз, жеке тұлғаларға – он, заңды тұлғаларға елу айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

2. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған іс- әрекет

–

лицензиядан және (немесе) рұқсаттан айыра отырып не онсыз, жеке тұлғаларға – жиырма, заңды тұлғаларға сексен айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

Бұл жағдайда әкімшілік материал мыналарды қамтиды:

1. Құқық бұзушылық фактісі туралы лауазымды тұлғаның баянаты.

2. Куәгерлердің түсіндіруі.

3. Құқық бұзушының түсініктемесі. Түсініктемеде міндетті түрде тұрғылықты жері, жұмыс орны туралы мәліметтер көрсетіледі. Атыс қаруын сақтауға және алып жүруге рұқсаттың болуы не болмауы туралы.

4. Фото, құқық бұзушылықты бейнетіркеу.
5. Әкімшілік жауапкершілікке тарту туралы мәліметтер.
6. «Наркология» психикалық денсаулық орталығынан анықтамалар (диспансерлік есепте тұр ма) мәліметтері.
7. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама (қоса беріліп отырған процестік құжаттар).

2.6 Көші-қон қызметі

Көші-қон полициясы бөлімшелерінің қызметкерлері:

- Қазақстан Республикасындағы шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы қолданыстағы заңнаманы кәсіпорындардың, мекемелер мен ұйымдардың лауазымды тұлғаларына, теміржол, теңіз, өзен, авиация және автокөлік кассаларының қызметкерлеріне, автошаруашылықтардың жүргізуші құрамына, қонақ үйлер, кемпингтер, санаторийлер, демалыс үйлері, турбазалар әкімшілігіне, сондай-ақ Қазақстан Республикасына шет елдік қонақтарды шақырған қазақстандық азаматтарға түсіндіреді;

- ауданның, қаланың аумағында тұратын, оның ішінде заңнамада белгіленген болу тәртібін бұзатын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың есебін жүргізеді;

- Қазақстан Республикасына келген шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың паспорттарын тіркеуді ресімдейді;

- шетелдіктерді және азаматтығы жоқ адамдарды қабылдайтын және оларға қызмет көрсететін лауазымды адамдардың Қазақстан Республикасындағы шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы заңнама талаптарын орындауын тексеруді жүзеге асырады;

- қабылдаушы ұйымдар өкілдерінің қатысуымен шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың болуын бақылау мәселесі бойынша жатақханаларды, студенттік қалашықтарды, қонақ үйлерді, кемпингтерді, санаторийлерді, демалыс үйлерін, турбазаларды тексеруді ұйымдастырады;

- ішкі істер органдарында тіркелген тұрақты тұратын және уақытша болатын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың тұрғылықты жері бойынша тексеру жүргізеді;

- арыздар, хабарламалар, сондай-ақ жедел ақпаратты алған кезде заңсыз көшіп-қонушылар, сондай-ақ заңнамада белгіленген болу тәртібін бұзған көшіп келушілер болуы мүмкін

мекенжайларды тексереді;

- Қазақстан Республикасында болу қағидаларын және заңсыз көші-қон фактілерін бұзатын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарды анықтау мақсатында патрульдеуді «шекара» бекеттерінде қызмет атқарады;

- қалалық ауданның басшылығы арқылы 48 сағат ішінде қоғамдық қауіпсіздік бөлімшелеріне қызмет көрсетілетін аумақта тіркелген шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың болу тәртібінің сақталуын бақылауды ұйымдастыру үшін тізімдерін ұсынады;

- әкімшілік тәжірибені жүзеге асырады, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарды шығарып жіберу туралы шешімдердің орындалуын қамтамасыз етеді;

- өз құзыреті шегінде ішкі істер органдарынан жасырынған, сондай-ақ қылмыс жасағаны үшін мемлекетаралық іздестіруге жарияланған шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарды іздестіруге және ұстауға қатысады;

- шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың болуын бақылау және заңсыз көші-қонға қарсы күрес мәселелері бойынша ұйымдастыру-әдістемелік жұмысты жүзеге асырады;

- шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың болуын бақылауды жүзеге асыру және заңсыз көші-қонның жолын кесу жөніндегі жұмыстың нәтижелерін жинақтайды және талдайды. ІІМ бекітетін нысан бойынша жұмыс нәтижелері туралы есептер мен атқарушы органдардың құрылымдық бөлімшелерін хабардар ету үшін материалдар дайындайды;

- өз құзыреті шегінде заңсыз көші-қон арналарын анықтау, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарды Қазақстан Республикасының аумағы арқылы заңсыз тасымалдауды ұйымдастыратын және оған ықпал ететін адамдарды анықтау жөнінде шаралар қабылдайды;

- патрульдік-бекеттік нарядтарға нұсқамада, олар қызметке кіріспес бұрын, бекет аумағында шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың тұратын жерлерінің мекенжайлары мен орналасу ерекшеліктерін, патрульдеу бағытын (оқу орындары, жатақханалар, кәсіпорындар мен ұйымдар, қонақ үйлер, кемпингтер, турбазалар), сондай-ақ олардың пайда болуы мүмкін орындарды (мейрамханалар, барлар) назарға жеткізеді, концерт залдары, стадиондар, жағажайлар);

- ішкі істер органдарының басқа қызметтері қызметкерлері талаптардың орындалуын бақылауды жүзеге асырады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманы көші-қон қызметінің қызметкері жасап соттар қарайтын әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер:

495 (екінші тармағы), 496 (екінші және үшінші тармақтары), 506,510 (төртінші тармағы), 512 (екінші тармағы), 513 (екінші тармағы), 514 (екінші тармағы), 517 (екінші, төртінші, бесінші, алтыншы және жетінші тармақтары) баптар.

Мысалы:

12.01.2022 жылысағат 21.45-те «102» арнасына белгісіз әйелден 15-үй, 34-пәтер мекен жайындағы көршілер тіркеусіз тұратыны туралы хабарлама келіп түсті. Полиция келгеннен кейін 1993 жылытуған «Б» азаматы ҚР азаматы бола отырып, бір айдан астам тіркеусіз тұратыны анықталды.

492-бап. Қазақстан Республикасында тіркеусіз не жеке бастық уәландыратын құжаттарсыз тұру

1. Қазақстан Республикасы азаматтарының күнтізбелік он күннен бір айға дейінгі мерзімде жеке куәліксіз немесе жарамсыз жеке куәлікпен не тұрғылықты жері бойынша, уақытша болатын (тұратын) жері бойынша тіркеусіз тұруы –

ескерту жасауға әкеп соғады.

2. Қазақстан Республикасы азаматтарының бір айдан астам мерзімде жеке куәліксіз немесе жарамсыз жеке куәлікпен не тұрғылықты жері бойынша, уақытша болатын (тұратын) жері бойынша тіркеусіз тұруы –

жеті айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

3. Осы баптың бірінші және екінші бөліктерінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған іс-әрекет –

он үш айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

4. Қазақстан Республикасында шетелдіктің немесе азаматтығы жоқ адамның күнтізбелік он күннен астам мерзімде тұрақты тұрғылықты жері бойынша тіркеусіз не тұруға ықтиярхатсыз немесе азаматтығы жоқ адам куәлігінсіз не тұруға ықтиярхаты, азаматтығы жоқ адам куәлігі жарамсыз болып тұрақты тұруы, сондай-ақ ішкі істер органдарын паспорттың, тұруға ықтиярхаттың

не азаматтығы жоқ адам куәлігінің жоғалғаны туралы уақтылы хабардар етпеуі –

он айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

5. Осы баптың төртінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған іс-әрекеттер – жиырма айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

Ескертпе. Осы баптың бірінші бөлігінің Қазақстан Республикасы азаматтарының уақытша болатын (тұратын) жері бойынша тіркеусіз тұруы туралы талабы уақытша болатын (тұратын) жері бойынша бір айға дейінгі мерзімде тұратын уақытшатұрғындарға қолданылмайды [11].

Бұл жағдайда әкімшілік материал мыналарды қамтиды:

1. Куәгерлердің түсіндіруі.
2. Құқық бұзушының түсініктемесі. Түсініктемеде міндетті түрде тұрғылықты жері, жұмыс орны туралы мәліметтер көрсетіледі. Атыс қаруын сақтауға және алып жүруге рұқсаттың болуы не болмауы туралы.
3. Әкімшілік жауапкершілікке тарту туралы мәліметтер.
4. «Наркология» психикалық денсаулық орталығынан анықтамалар (диспансерлік есепте тұр ма) мәліметтері.
5. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама (қоса беріліп отырған процестік құжаттар).

2.7 ПО қызметкерлерінің психологиялық аспектілері

Ішкі істер органдарының қызметіне кіретін азаматтар өз өмірлерін түбегейлі өзгертеді. Жаңа орта, жағдайдың өзгеруі, жаңа ұжым, жаңа әлеуметтік рөлді қабылдау. Мұның бәрі сөзсіз жаңадан қабылданған қызметкердің психикалық жағдайына әсер етеді.

Шет елдерде заңға бағынуға, заңға бағыну құқығын құрметтеуге, өмір сүру құқығын құрметтеуге, жеке тұлғаның іргелі құқықтары мен бостандығына, адалдық пен сыпайылыққа ерекше назар аударылады. Құқық қорғау органдары этикалық мәселелерді нақты түсінуі керек: полиция қызметкері болуға саналы түрде ұмтылу, қоғамды қылмыстан қорғағаны үшін жеке жауапкершілікті сезіну, адалдық, қажырлы еңбек ету қабілеті, полиция қызметкеріне халықпен жақсы байланыста болуға және өз кәсібінің беделін

нығайтуға мүмкіндік беретін жеке қасиеттердің сәйкес келуі, агрессивті мінез-құлықтан аулақ болу мүмкіндігі және т.б. [5].

Құқықтық психологияның дамуымен психологиялық білімді құқық қорғау органдарының практикалық қызметіне, сондай-ақ болашақ қызметкерлердің білім беру процесіне енгізу қажеттілігі туындады. Психологиялық қызмет күн сайын психологиялық көмек көрсету, қызметкердің кәсіби және жеке өсу процесіне көмек көрсету, тиімді кәсіби қызмет үшін қолайлы жұмыс атмосферасын құру сияқты күрделі және өзекті міндеттерді шешеді.

Құқық қорғау органдарындағы психологиялық қызметтің тиімділігі оны дамытудың перспективалық мәселелерін зерттеуге және шешуге байланысты. Ең маңызды мәселелердің бірі-психологиялық қызметтің теориялық тұжырымдамасын жасау. Көптеген ғалымдар психологиялық қызметті және оның даму жолдарын өз еңбектерінде қарастырады психологиялық қызметті дамыту тұжырымдамасын құруды тек ғалымдар қауымдастығы ғана емес, сонымен қатар ПО-да қызмет ететін қазіргі психологтардың үлесі қажет [15].

Бұл қызметтің функцияларына мыналар жатады:

- құқық қорғау органдарының қызметкерлерімен жүргізілетін психологиялық жұмыс кезінде заңнаманың орындалуын бақылау;

- құқық қорғау органдарында моральдық-психологиялық қамтамасыз етудің жай-күйін тексеру, алынған деректерді талдау және жеке құраммен жұмыс саласындағы ПО қызметін бақылау;

- ҚР ІІМ аумақтық органдарының моральдық-психологиялық қамтамасыз ету бөлімшелерінің бастықтары лауазымдарына тағайындауға үміткер кандидатураларды келісу, олардың жұмысын бақылау, бөлімше басшыларына басқарушылық және кадрлық шешімдер қабылдауда, қызметтік және жеке өзара іс-қимылдың қиын жағдайларында, кәсіптік даму стратегияларын әзірлеуде, бөлімшелерде қолайлы ахуалды қалыптастыруда көмек көрсету;

- психологтарды даярлау үшін білім беру стандарттарын, оқу жоспарларын, әдебиеттерді орталықтандырылған шығарудың тақырыптық жоспарын әзірлеу және оқу процесіне енгізу, сондай-ақ білім беру ұйымдарының белгіленген стандарттарды сақтауын бақылау;

- ҚР ІІМ кадр резервіне енгізілген азаматтардың психологиялық және физикалық жағдайын тексеру;

- жұмыс топтарындағы әлеуметтік-психологиялық ахуалды жақсарту бойынша ұсынымдар әзірлеу, сондай-ақ бөлімшелер басшылығы қызметінің тиімділігі мақсатында қызметшілердің моральдық-психологиялық жай-күйін зерделеу;

- орталық аппарат қызметшілерін оңалтуды ұйымдастыру, ерекше жағдайларда қызметтік міндеттерін орындағандарға психологиялық көмек көрсету және т. б.

ПО қызметкерінің кәсібіне «кіру» процесін психологиялық сүйемелдеу кезең-кезеңмен, кешенді жұмыс ретінде қарастырылуы керек. Бұл жұмысты келесі негізгі бағыттар бойынша жүргізген жөн.

Қызметкердің психологиялық ерекшеліктерін зерттеу және талдау. Бұл жеке және әлеуметтік-психологиялық деректер туралы көбірек ақпарат алуды білдіреді. Жоғары психикалық функциялардың (естесактау, зейін, ойлау, қабылдау) даму деңгейі, ерекшеліктері мен динамикасы туралы ақпарат ерекше маңызға ие.

Ақпаратты жинау әдістері психологиялық тесттер (стандартталған және проективті), социометриялық зерттеулердің деректері, психологтың бақылаулары, жеке әңгімелер (психологиялық кеңестер) және топтық тренингтер болуы мүмкін.

Мүмкін болатын ішкі қайшылықтарды анықтауға, психологиялық қорғаныс тетіктерін қолдануға және қызметкерде туындайтын әлеуметтік қақтығыстардың сипатына ерекше назар аудару. Көбінесе олар кедергі ретінде қызмет етеді бастаушы қызметкердің психологиялық және кәсіби өсуі.

Қызметкерлердің психологиялық қасиеттерін зерттеу-бұл мақсат емес. Ол кәсіби маңызды қасиеттердің даму дәрежесін бағалау үшін - «кәсіби жарамдылықтың ағымдағы деңгейі», жаңа кәсіби қоғамдастыққа кіру кезінде қанша көмек (қызметтегі әріптестерімен қарым-қатынас орнату, кәсіби білім мен дағдыларды игеру, жоспарларды қалыптастыру, кәсіби өсу және т.б.), кәсіби қызметтің жеке стилін қалыптастыру үшін жүргізіледі. Бұл процестердің негізі мыналарға негізделуі керек: — кәсіптік білім (құқықтық сауаттылық, жеке қауіпсіздік шараларын білу, әртүрлі қызметтік жағдайларда мінез-құлық тактикасын игеру және т. б.);

Осылайша, ПО қызметкеріне сәтті кәсіби бейімделу үшін психологиялық мәдениеттің жоғары деңгейі маңызды. Оған

психолог көмектесуі керек.

Адамдармен тиімді қарым-қатынас жасау үшін қызметкер әрқайсысына жеке көзқарас таба білуі керек. Қазіргі әлеуметтік тәжірибеде психологиялық білімді игерудің ең тиімді әдістері жеке психологиялық пысықтау (психологиялық кеңес беру, психотерапия) және топтық тренинг болып саналады.

Бөлімшедегі қолайлы әлеуметтік-психологиялық атмосфера тиімді жедел-қызметтік қызмет үшін маңызды шарт болып табылады. Тұрақты психологиялық ахуалды қамтамасыз ету мақсатында келесі бағыттар бойынша жұмыс жүргізу қажет.

Ұжымның қолайлы жағдайы үшін қызметкерлер арасында ерікті негізде сауалнама түрінде әлеуметтік-психологиялық зерттеулер жүргізу болып табылады.

Құқық қорғау органдары қызметкерлерінің кәсіби күйзелісі кезіндегі психологиялық көмек төмен қарқындылықтағы травматикалық оқиғаларға ұшыраған кезде табысты қалпына келтірудің негізі бола алады және неғұрлым травматикалық стресс-факторлар әсер еткен жағдайда білікті медициналық (психиатриялық) көмекті одан әрі көрсету нәтижелерін жақсарты алады.

Алғашқы психологиялық көмек көрсетудің мақсаты зардап шеккендердің жедел стресстік реакциясын әлсірету немесе алдын алу және зардап шеккендерге болған оқиғаны саналы түрде бағалау және травматикалық оқиғаның мазмұнын эмоционалды қайта өңдеу үшін жағдай жасау арқылы жарақаттың тұрақты салдарының дамуын болдырмау болып табылады. Алғашқы психологиялық көмек зардап шеккендердің жағдайын тұрақтандыруға, күйзелістің салдарын азайтуға, психологиялық және физикалық қалпына келтіруді жеңілдетуге, сыртқы және аутоагрессияның алдын алуға, негізгі физиологиялық қажеттіліктер мен қауіпсіздік қажеттіліктерін қанағаттандыруға, туындаған мәселелерді шешуге көмектесуге, жағдайды бақылауды қалпына келтіруге және көмек көрсетуді жалғастыруға немесе оны көрсетуді жеделдетуге қол жеткізуге бағытталуы керек.

Алғашқы медициналық көмекті арнайы дайындықтан өткен құқық қорғау органдары қызметкерлерінің әріптестері мен әріптестері көрсете алады. Травматикалық оқиға әсер еткеннен кейінгі алғашқы 48 сағат ішінде алғашқы психологиялық көмек көрсету зардап шеккендердің сауығып кетуін қамтамасыз ету үшін

жеткілікті болуы мүмкін, әрі қарай білікті медициналық персоналды тартпай.

Құқық қорғау органдарының психологиялық қызметі психологтар өз қызметін жүзеге асыратын мамандандырылған бөлімшелердің күрделі, көп деңгейлі, орталықтандырылған жүйесі ретінде әрекет етеді. Мамандардың жұмысы құқық қорғау органдарының тиімді қызметін, психологиялық техниканы қолдану негізінде жеке құраммен жұмыс тиімділігін қамтамасыз етуге, курсанттардың, тыңдаушылардың, қызметкерлердің, оқу және қызметтік ұжымдардың жеке әлеуетін көтермелеуге бағытталған.

Қорытынды

«ҚР ПО әкімшілік тәжірибесі» оқу құралы ішкі істер органдарының әкімшілік тәжірибесі бойынша өзін-өзі оқытуға арналған. Әр бөлімде нақты теориялық материал қол жетімді түрде қысқаша ұсынылған, білімді тексеру үшін бақылау сұрақтары мен тест тапсырмалары, өздік жұмыс үшін тапсырмалар берілген.

Оқу құралында күрделі материалды ұсынудың ең қолжетімді түрлерін тауып, ішкі істер органдарының әкімшілік тәжірибесінің объективтілігімен таныстыруға және олардың таным қажеттілігін көрсетуге тырыстық.

Оқу құралы білім алушылардың пәндегі терминдерді, ұғымдарды, теориялық және басқа да мәселелерді өз бетінше түсіне алатындай етіп құрастырылып жазылған. Оқу құралының тақырыптарының дәйектілігі - алдымен құқық қорғау органдарының, әкімшілік полицияның және ішкі істер органдарының әкімшілік практикасының мәні ашылады, содан кейін авторлар әкімшілік полицияны ұйымдастыру мәселелеріне және Қазақстан Республикасындағы ішкі істер органдарының әкімшілік практикасына көшеді, материалды ішкі істер органдарының әкімшілік практикасының негізгі аспектілерін ашумен аяқтайды. Оқу құралының тақырыптарының дәйектілігі қисынды - алдымен құқық қорғау органдарының, әкімшілік полицияның және ішкі істер органдарының әкімшілік практикасының мәні ашылады, содан кейін авторлар әкімшілік полицияны ұйымдастыру мәселелеріне және Қазақстан Республикасындағы ішкі істер органдарының әкімшілік практикасына көшеді, материалды ішкі істер органдарының әкімшілік практикасының негізгі аспектілерін ашумен аяқтайды.

Оқу құралын «Ішкі істер органдарының әкімшілік тәжірибесі» курсы бойынша авторлар ұжымы әзірледі. Ең алдымен «6В04220 – Құқықтану», «6В12330 - құқық қорғау қызметі» БББ барлық оқу нысандарының білім алушыларына арналған, олардың оқу жоспарларына аталған курс енгізілген және семинар сабақтары үшін материал ретінде де, ішкі істер органдарының әкімшілік тәжірибесінің қызметкерлерінің өз бетінше танысу үшін де пайдаланылуы мүмкін.

Авторлар материалдың мұндай орынды орналасуы оның жақсы сіңуіне ықпал етеді деп санайды.

Тақырыптар бойынша тест тапсырмалары

№1 Тақырып бойынша тест тапсырмалары

1. Құқық қорғау органдарының қалыптастыру мақсаты?
 - А) Тұрақтылықты қамтамасыз ету мақсатында
 - Б) Қоршаған ортаны қорғау мақсатында
 - В) Заңдылықты және азаматтардың құқықтарын қорғау мақсатында
 - Г) Азаматтардың жеке мүдделерін қорғау мақсатында

2. Құқық қорғау органдарының міндеті
 - А) Табиғи ресурстарды қорғау
 - Б) Президенттің жеке бас қауіпсіздігін қамтамасыз ету.
 - В) Мемлекеттік органдардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету
 - Г) Охрана правопорядка, прав и свобод граждан.

3. Қоғамдық тәртіпті қорғау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, адамның, мемлекеттің, қоғамның құқықтары мен бостандықтарына қылмыстық және құқыққа қарсы қол сұғушылықтардың жолын кесу жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган....
 - А) Прокуратура
 - Б) Адвокатура
 - В) ҰҚК
 - Г) ПО

4. Биліктің барлық 3 тармағы: заң шығарушы, атқарушы және сот - жеке және тәуелсіз өз функцияларын жүзеге асыратындығына бағытталған мемлекеттік қызмет принципі:
 - А) Конституцияның үстемдік қағидасы
 - Б) Жеке жауапкершілік қағидасы
 - В) Адам құқықтары мен бостандықтарына басымдық беру қағидасы
 - Г) Билікті бөлу қағидасы

5. ҚР құқық қорғау органдары тікелей есеп береді...
 - А) Бас прокурорға
 - Б) Премьер-Министре.

- В) Президентке.
- Г) Ішкі істер министріне.

6. Жақын туыстық қарым-қатынаста болатын азаматтар ішкі істер органдарының қызметкерлері ретінде қызмет ете ала ма?

- А) Жоқ.
- Б) Иә, егер олар бірдей арнайы атақтарға ие болса.
- В) Иә.
- Г) Жоқ, егер олар бірдей арнайы атақтарға ие болса.

7. Полиция қызметінің қағидатына қайсысы жатпайды?

- А) Адам және азамат құқықтарын құрметтеу қағидасы.
- Б) Бейтараптық.
- В) Қол жетімділік.
- Г) Адам құқықтарын құрметтеу.

8. Негізгі мақсатқа жету үшін қандай міндеттер қолданылады?

- А) Құқық бұзушылықтың алдын алу.
- Б) Қоғамдық тәртіптің қауіпсіздігі.
- В) Қылмысқа әсері.
- Г) Барлық жауап дұрыс.

9. Құқық қорғау органдарына не жатады?

- А) Прокуратура.
- Б) А,С,Д варианттары.
- В) Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес агенттігі.
- Г) Экономикалық тергеу қызметі.

10. Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында әкімшілік полицияның мақсаты?

- А) Құқық бұзушылықтың алдын алу жүйесін жетілдіруге ықпал етеді
- Б) Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес агенттігі.
- В) Экономикалық тергеу қызметі.
- Г) Барлық жауап дұрыс

№2 Тақырып бойынша тест тапсырмалары

1. Құқық қорғау қызметі нені білдіреді:
 - А) Мемлекеттік қызмет түрі.
 - Б) Белгілі бір түр.
 - В) Қылмыстық қудалау органдары қызметінің белгілі бір түрі.
 - Г) Прокуратура, сот, тергеу және анықтау органдары.

2. Құқық қорғау органының қызметкері-бұл:
 - А) Арнайы атақ немесе сыныптық шен берілген немесе біліктілік сыныбы белгіленген құқық қорғау органдарының қызметкері..
 - Б) Сынып дәрежесі немесе біліктілік сыныбы белгіленген..
 - В) Жеке еңбек шарты негізінде қызметке қабылданған Құқық қорғау органдарының қызметкері.
 - Г) Өз құзыреті шегінде адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғауды жүзеге асыратын лауазымды адам, құқық қорғау қызметін жүзеге асыратын адам.

3. Құқық қорғау органдарына түсу мынадай жолмен жүзеге асырылады:
 - А) міндетті тағылымдамадан өтумен конкурстық негізде;
 - Б) тағылымдамадан өтуге келіскен кезде конкурстық негізде;
 - В) үміткерлер тағылымдамадан өткеннен кейін;
 - Г) конкурстық негізде.

4. Конкурстан өтпеген азаматтарды лауазымға қабылдаған лауазымды тұлғалар:
 - А) құқық қорғау органдарындағы қызметтен босатылады;
 - Б) тәртіптік жауапкершілікке тартылады;
 - В) қайта аттестаттауға жатады;
 - Г) Қазақстан Республикасының Заңында белгіленген тәртіппен әкімшілік жауаптылыққа тартылады.

5. Жоғарыда келтірілген тізімдегі органдардың қайсысы құқыққорғау органдарына жатпайды:
 - А) кәмелетке толмағандар жөніндегі ауданаралық мамандандырылған соттар;
 - Б) прокуратура;

- В) қаржы полициясы;
- Г) ішкі істер органдары;

6. Аталған қағидаттардың қайсысы құқық қорғау қызметінің арнайы қағидаты болып табылмайды:

А) адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қылмыстық және өзге де құқыққа қарсы қол сұғушылықтардан қорғау міндеттілігі;

Б) дара басшылық және бағыныштылық;

В) саяси партиялар мен өзге де қоғамдық бірлестіктердің қызметінен тәуелсіздік;

Г) лауазымдық міндеттерін орындамағаны не тиісінше орындамағаны және оның өз өкілеттіктерін асыра пайдаланғаны үшін жеке жауапкершілігін.

7. Құқық қорғау қызметіне кіретін адамның Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген шектеулерді олардың мәртебесі мен оған негізделген беделін жеке, топтық және өзге де қызметтік емес мүдделерде пайдалануға әкеп соғуы мүмкін іс-әрекеттерге жол бермеу мақсатында қабылдамауы:

А) қылмыстық жауаптылық үшін негіз болып табылады;

Б) құқық қорғау қызметіне қабылдаудан бас тарту үшін негіз болып табылмайды;

В) құқық қорғау қызметіне қабылдаудан бас тарту үшін негіз болып табылады;

Г) тәртіптік жауапкершілік үшін негіз болып табылады.

8. Құқық қорғау қызметіне қабылдануы мүмкін адамдар:

А) әрекетке қабілетсіз немесе әрекет қабілеті шектеулі деп танылған адамдар;

Б) он сегіз жасқа толған Қазақстан Республикасының азаматтары; В) заңда белгіленген тәртіппен әрекетке қабілетсіз деп танылған;

Г) лауазымдық өкілеттіктерін орындауға кедергі келтіретін ауруыбар.

9. Құқық қорғау органының қызметкері сынақ мерзімі кезеңінде құқықты қоспағанда, өзіне жүктелген лауазымдық міндеттерді орындайды:

- А) атыс қаруын алып жүруге және сақтауға;
- Б) арнайы құралдарды алып жүруге және сақтауға;
- В) демалысқа шығу;
- Г) еңбекке жарамсыздығы бойынша алынған демалыс;

10. Қызметкерлердің құқығы бар:

- А) Қызметтік бабында көтерілу;
- Б) ақпарат пен материалдарды алу;
- В) жоғарыда айтылғандардың барлығы;
- Г) лауазымдық міндеттерін атқаруға байланысты мемлекеттік органдарға қолжетімділік.

№3 Тақырып бойынша тест тапсырмалары

1. Ішкі істер органдарының әкімшілік қызметі (бұдан әрі-ПО) бұл(дәлірек жауапты таңдаңыз):

А) Ішкі істер органдарының міндеттері мен функцияларын ұйымдастыруға және іс жүзінде жүзеге асыруға бағытталған атқарушылық-өкімдік қызмет.

Б) Азаматтардың жеке қауіпсіздігін қамтамасыз ету, қылмысқа қарсы күрес, қоғамдық тәртіпті қорғау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы ішкі істер органдарының міндеттері мен функцияларын ұйымдастыруға және іс жүзінде жүзеге асыруға бағытталған атқарушылық-өкімдік қызмет.

В) Азаматтардың жеке қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы ішкі істер органдарының міндеттері мен функцияларын ұйымдастыруға және іс жүзінде жүзеге асыруға бағытталған атқарушылық-өкімдік қызмет.

2. ПО әкімшілік қызметінің негізгі ерекшеліктері (дәлірек жауапты таңдаңыз):

А) Заңға тәуелді, атқарушы және әкімшілік сипатта болады.

Б) Атқарушылық-өкімдік және мемлекеттік-билік сипатында болады.

В) Заңға тәуелді, атқарушы-өкімдік және мемлекеттік-билік сипатында болады.

3. ПО әкімшілік қызметі саланы қамтиды:

А) Сыртқы және ішік.

- Б) Ішкі.
- В) Сыртқы.

4. ПО әкімшілік қызметінің арнайы қағидаттарына мыналар жатады:

- А) Тактикалық.
- Б) Жалпы.
- В) Ұйымдастырушылық және тактикалық.

5. ПО әкімшілік қызмет нысандарының түрлері:

- А) Құқықтық.
- Б) Құқықтық және құқықтық емес.
- В) Құқықтық емес.

6. Тұрақты болу орындарына мыналар жатады:

- А) Көшелер, алаңдар, скверлер, бульварлар.
- Б) Базарлар, қалалық көлік, жолаушылар пойыздары.
- В) Жаппай мереке кезінде орман, алаң, жер учаскесі.

7. ПО мен азамат, ұйым, фирма арасындағы кез-келген қатынасты тудыратын, өзгертетін немесе тоқтататын біржақты билік туралы бұйрық:

- А) Басқару әдісі.
- Б) Басқару акті.
- В) Басқару қағидасы.

8. ПО әкімшілік қызметінің заңсыз нысандары:

- А) Материалдық-техникалық іс-әрекеттер.
- Б) Ұйымдастыру әрекеттері.
- В) Материалдық-техникалық және ұйымдастырушылық іс-әрекеттер.

9. Құқық бұзушылықтардың алдын алу, қиылысу және кінәлілерді әкімшілік жауапкершілікке тарту мақсатында психологиялық, физикалық немесе материалдық сипаттағы шараларды қолдануда көрінетін адамдардың санасы мен мінез-құлқына әсер ету әдісі:

- А) Сендіру.
- Б) Әкімшілік мәжбүрлеу.

В) Қоғамдық тәртіптің беріктігіне кепілдік.

10. Қоғамдық тәртіпті реттеу құралдарына мыналар жатады:

А) Адамгершілік сипаттағы әлеуметтік ережелер.

Б) Адамгершілік сипаттағы әлеуметтік ережелер және құқықтық нормалар.

В) Құқықтық нормалар.

№ 4 Тақырып бойынша тест тапсырмалары

1. Сервистік полиция моделі - бұл?

А) Полицияның бірлескен қызметі.

Б) Құқық қорғау органдарындағы лауазымдардағы мемлекеттік қызметтің ерекше түрі.

В) Қылмыстық қудалау органдары қызметінің ерекше түрі.

Г) Прокуратура, сот, тергеу және анықтау органдарындағы қызмет.

2. Учаскелік полиция инспекторы:

А) Құқық қорғау органдарының жалғыз өкілі.

Б) Лауазымды полиция қызметкері.

В) Қызмет бабын жүзеге асырушы.

Г) Прокуратура, сот, тергеу және анықтау органдарындағы қызмет.

3. Қазақстан Республикасының аумағында полицияның сервистік моделін енгізу жөніндегі алғашқы пилоттық жоба қай қалада іске асырылды?

А) Астана.

Б) Республикалық маңызы бар қалалар.

В) Облыс орталықтары.

Г) Аудан орталықтары.

4. Жобаның мақсаты:

А) Қоғамдық қауіпсіздік.

Б) Учаскелік полиция қызметін атқару үшін жаңа тәсілдер.

В) Азаматтарға сапалы полиция қызметін ұсыну.

Г) Полицияның өзгеруі.

5. Дәстүрліден полицияның сервистік моделіне көшкен алғашқы елдердің бірі:

- А) АҚШ.
- Б) Ұлыбритания.
- В) Ресей.
- Г) Түркия.

6. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жіберіледі:

- А) Прокуратураға.
- Б) Департаментке.
- В) Сотқа.
- Г) Құқықбұзушыға.

7. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама қандай нысанда жасалады?

- А) Жазбаша.
- Б) Электрондық.
- В) Ауызша.
- Г) Жасалмайды.

8. Азаматтардың өтініштерін қарау және олар бойынша шешім қабылдау мерзімін анықтаңыз:

- А) 1 күннен 10 күнге дейін.
- Б) 10 күннен 15 күнге дейін.
- В) 15 күннен 1 айға дейін.
- Г) 1 айдан 3 айға дейін.

9. Жеке тұлғаларға әкімшілік құқық субъектілері ретінде мыналар:

- А) ҚР азаматтары және барлық шетелдіктер.
- Б) ҚР азаматтары, шетелдіктер және азаматтығы жоқ адамдар.
- В) ҚР азаматтары ғана.
- Г) ҚР азаматтары, шетелдіктер және мемлекеттік қызметшілер.

10. Әкімшілік құқық субъектісі...

- А) мемлекеттің азаматтың белгілі бір жасқа жетудегі құқықтары мен бостандықтарын тануы.
- Б) азаматтың өз құқықтарын қорғауға заңды

қабілеті; мемлекетмойындаған, азаматтың нақты мүмкіндігі.
В) нақты әкімшілік-құқықтық қатынастардың субъектісі болу, субъективті міндеттер мен құқықтарға ие болу және жүзеге асыру.

Г) азаматтардың заңды түрде белгіленген құқықтары мен міндеттері.

Қосымша Тест тапсырмалары

1 Мемлекеттік басқару саласында туындайтын, дамитын және тоқтатылатын қоғамдық қатынастар:

- А) әкімшілік құқық әдісі
- Б) әкімшілік құқық пәні
- В) әкімшілік құқық жүйесі
- Г) әкімшілік құқық принциптері
- Д) әкімшілік құқық көздері

2 Әкімшілік құқық ғылымының дамуына бастау алған ғылым қалай аталады:

- А) полицеистика
- Б) цивилистика
- В) камералистика
- Г) административистика
- Д) кибернетика

3 Әкімшілік латын тілінен аударғанда нені білдіреді:

- А) басқару
- Б) шаруалау
- В) қамтамасыз ету
- Г) ұйымдастыру
- Д) жоспарлау

4 Әкімшілік құқықтың негізгі функцияларын бөлектеңіз:

- А) қорғау
- Б) басқарушылық
- В) реттеуші, қорғаныш
- Г) көмекші
- Д) материалдық

5 Әкімшілік құқықта қандай әдіс басым:

- А) билік және бағыну
- Б) теңдік
- В) келісу
- Г) көтермелеу
- Д) жазалау

6 Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі қашан қабылданды:

- А) 5 шілде 2014 жыл
- Б) 2014 жылғы 3 шілде
- В) 2014 жылғы 4 шілде
- Г) 30 желтоқсан 2015 жыл
- Д) 2014 жылдың 23 сәуірі

7 Мемлекеттік басқарудағы үйлестіру - бұл:

- А) әртүрлі басқару органдарының келісілген жұмысын қамтамасызету
- Б) тігінен өзара әрекеттесу
- В) көлденең өзара әрекеттесу
- Г) түрлі органдардың келісілген жұмысын қамтамасыз ету
- Д) көлденең элементтермен тігінен өзара әрекеттесу

8 Әкімшілік құқық заманауи жүйесі саласына кіретіндер:

- А) жалпы бөлім, ерекше бөлім
- Б) әкімшілік іс жүргізу құқығы
- В) әлеуметтік басқарудың жалпы теориясы
- Г) арнайы бөлім
- Д) материалдық әкімшілік құқық

9 Әкімшілік құқық бұзушылық элементтерінің құрылымына қандай элемент кірмейді:

- А) нысан
- Б) объективті жағы
- В) субъект
- Г) әкімшілік құқық бұзушылық мәні
- Д) субъективті жағы

10 Тұлғаның ерік-жігерін қалыптастыру немесе оны өзгерту үшін әртүрлі түсіндіру, тәрбиелік, ұйымдастыру шараларын қолдану-бұл:

- А) мәжбүрлеу
- Б) сенім
- В) түсіндіру
- Г) рұқсат
- Д) көтермелеу

11 Әкімшілік-құқықтық қатынастардың құрылымына қандай элементтер кіреді:

- А) субъективті жағы
- Б) құқықтық қатынастардың субъектілері, құқықтық қатынастардың объектісі, құқықтық қатынастардың мазмұны
- В) объективті жағы
- Г) әкімшілік-құқықтық қатынастардың әдістері
- Д) ішкі жағы

12 Әкімшілік құқықтық қатынастардың мазмұны:

- А) субъектілердің құқықтарын іске асыру жөніндегі іс-әрекеттері
- Б) субъектілердің міндеттерді іске асыру жөніндегі іс-әрекеттері
- В) субъектілердің құқықтары мен міндеттері
- Г) заңды бұзу бойынша субъектілердің іс жүзіндегі әрекеттері
- Д) құқықтық қатынас нысаны

13 Азаматтардың әкімшілік құқық қабілеттілігінің пайда болу және тоқтатылу мерзімдерін атаңыз:

- А) 18 жастан бастап пайда болады
- Б) 16 жастан бастап пайда болады
- В) туған сәттен бастап пайда болады, азаматтың қайтыс болуы тоқтатылады
- Г) құрметті демалысқа шыққаннан кейін тоқтатылады
- Д) 14 жастан бастап пайда болады

14 Іске асыру мүмкіндігіне байланысты азаматтардың құқықтарының түрлерін көрсетіңіз:

- А) жалпы
- Б) абсолюттік, салыстырмалы
- В) мүлдем анықталған
- Г) белгісіз
- Д) жеке

15 Адамның өз әрекеттерімен құқықтарды жүзеге асыру, әкімшілік- құқықтық нормаларда көзделген міндеттерді орындау және заң нормаларына сәйкес жауапты болу қабілеті - бұл:

- А) әкімшілік құқық қабілеттілігі
- Б) әкімшілік әрекет қабілеттілігі

- В) әкімшілік деликтілік
- Г) жалпы құқық субъектілілігі
- Д) әкімшілік құқық субъектілілігі

16 Мақсаты мемлекеттік басқару саласында қалыптасатын қоғамдық қатынастарды реттеу болып табылатын мемлекет белгілеген жалпы сипаттағы мінез-құлық ережесі:

- А) әкімшілік-құқықтық норма
- Б) әкімшілік-құқықтық қарым-қатынастар
- В) гипотеза
- Г) әкімшілік юрисдикция
- Д) әкімшілік деликтілік

17 Әкімшілік-құқықтық норма қандай элементтерден тұрады:

- А) кіріспе
- Б) гипотеза, диспозиция, санкция
- В) кіріспе
- Г) қорытынды
- Д) негізгі бөлігі

18 Гипотезаның түрлерін көрсетіңіз:

- А) материалдық
- Б) іс жүргізу
- В) абсолютті-анықталған, салыстырмалы-анықталған
- С) бланкеттік
- Д) кіріспе

19 Нұсқаманың категориялығына байланысты әкімшілік-құқықтық нормалардың түрлерін көрсетіңіз:

- А) жалпы
- Б) міндеттейтін
- В) императивті, диспозитивті
- Г) материалдық
- Д) іс жүргізу

20 Төменде көрсетілген мән-жайлардың қайсысы әкімшілік жауаптылықты жеңілдететін мән-жайларға жататынын көрсетіңіз:

- А) кінәлінің өкінуі

- Б) жалғасы құқыққа қарсы әрекет қарамастан заңын түсіндіру
- В) әкімшілік құқық бұзушылықты алкогольдік, есірткілік масаң күйде жасау
- Г) кәмелетке толмағанды әкімшілік құқық бұзушылыққа тарту
- Д) әкімшілік құқық бұзушылықты бір жыл ішінде қайталап

21 Төменде аталғандардың ішінен мемлекеттік басқарудың дұрыс емес нысандарына не жатады:

- А) заңға тәуелді ресми шешім
- Б) әкімшілік шарт жасасу
- В) әдістемелік ұсыныстарды әзірлеу
- Г) лицензиялық қызмет
- Д) ресми құжаттарды беру

22 Төменде аталғандардың ішінен мемлекеттік басқарудың құқықтық нысандарына не жатады:

- А) зерттеу жүргізу
- Б) әкімшілік шарт жасасу
- В) лицензиялық қызмет
- Г) кадрларды таңдау
- Д) кеңестер өткізу

23 Уақытша әкімшілік-құқықтық нормалар әрекет етуі:

- А) мерзімсіз
- Б) 3 ай ішінде
- В) 24 сағат ішінде
- Г) белгіленген мерзім ішінде
- Д) 10 күн ішінде

24 Мемлекеттік басқару нысанының мазмұны бойынша:

- А) құқық шығармашылық, құқық қолдану
- Б) ішкі
- В) сыртқы
- Г) ынталандырушы
- Д) тыйым салу

25 Жол қозғалысын реттейтін белгі айқын формаларға жатады ма:

- А) жазбаша

- Б) ауызша
- В) схемалық
- Г) технологиялық
- Д) конклюдентті

26 Төменде көрсетілген шаралардың қайсысы бақылау-ескертушараларына жатады:

- А) көлік құралдарын және қол жүгін тексеру
- Б) ұстау
- В) жеткізу
- Г) әкету
- Д) әкімшілік қамауға алу

27 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасау үшін жекетұлғаны мәжбүрлеу бұл:

- А) жеткізу
- Б) ұстау
- В) әкімшілік қамауға алу
- Г) бостандықты шектеу
- Д) бас бостандығынан айыру

28 Әкімшілік-құқықтық қатынастардың ерекшелігі неде:

- А) мемлекеттік басқару процесінде пайда болады
- Б) қатысушылардың еркі көрінбей мүмкін емес
- В) мүліктік емес сипатқа ие
- Г) мүліктік сипатқа ие
- Д) сот сипаты бар

29 Нақты қатысушылар, атқарушы билік саласында міндеттер берілген және оларды жүзеге асыруға қабілетті құқықтық қатынастардың тараптары:

- А) функциялары
- Б) әдістер
- В) жақтары
- Г) субъектілер
- Д) қызметшілер

30 Әкімшілік-құқықтық норманың диспозициясы:

- А) норманы қолдану шарты

- Б) норманы қолдану режимі
- В) норманы қолдану ережесі
- Г) норманы бұзғаны үшін жауапкершілік
- Д) норманы қолдану реті

31 Әкімшілік-құқықтық мәртебеге қандай элементтер кіреді:

- А) жалпы
- Б) арнайы
- В) әрекет қабілеттілігі, құқық қабілеттілігі, құқық субъектісі
- Г) тікелей
- Д) жанама

32 Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылмайтын және өзінің шет мемлекеттің азаматтығына қатыстылығының дәлелдемелері бар адамдар:

- А) азаматтығы жоқ тұлғалар
- Б) екі азаматтығы бар тұлғалар
- В) шетел азаматтары
- Г) ҚР аумағына уақытша келген тұлғалар
- Д) жұмысқа байланысты ҚР аумағына келген адамдар

33 Төменде аталғандардың ішінен әкімшілік жауаптылықты ауырлататын мән-жайлар қатарына не жатпайды:

- А) кәмелетке толмағандарға әкімшілік құқық бұзушылық жасау
- Б) кінәлі адамға жүктілік жағдайында екендігі көрінеу белгілі әйелге қатысты әкімшілік құқық бұзушылық жасау
- В) жалғасы құқыққа қарсы әрекет жасау
- Г) 1 жыл ішінде қайталап жасағаны үшін біртекті әкімшілік құқық бұзушылықтар үшін
- Д) есірткі заттарды пайдаланып әкімшілік құқық бұзушылық жасау

34 Әскери жағдай дегеніміз не:

- А) күштеп қосылу, ҚР аумағын немесе оның бөлігін шет мемлекеттің басып алуы
- Б) Қазақстан Республикасына қарсы агрессияның алдын алу немесе оған тойтарыс беру үшін жағдай жасауға бағытталған саяси,

экономикалық, әкімшілік, әскери және өзге де шаралар кешенін көздейтін ерекше құқықтық режим

В) Қазақстан Республикасының аумағында агрессия жасаған мемлекет азаматтарын ұстау және арнайы бөлінген жерлерге орналастыру

Г) қоғамдық тәртіпті сақтауды қамтамасыз ету мақсатында оның қолданылу мерзімі мен уақытын көрсете отырып, ерекше жағдайда енгізілетін шара

Д) стратегиялық, жедел-стратегиялық, жедел-аумақтық іс-шаралар

35 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуді болдырмайтын мән-жай болып табылмайтындар:

А) құқық бұзушының өкінуі

Б) қажетті қорғаныс

В) төтенше қажеттілік

Г) бұйрықты немесе өкімді орындау

Д) физикалық немесе психикалық мәжбүрлеу

36 ҚР аумағында соғыс жағдайын енгізуге не негіз болады:

А) ел қауіпсіздігіне тікелей сыртқы қауіп

Б) аумақ шекарасын өзгерту

В) су тасқыны

Г) жанартаудың атқылауы

Д) өрт

37 Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында немесе оның жекелеген жерлерінде енгізілетін төтенше жағдайдың қолданылу мерзімін көрсетіңіз:

А) 30 тәулік ҚР бүкіл аумағында

Б) ҚР аумағында ~10 тәулік

В) Жеке жерлерде ~20 тәулік

Г) Жеке жерлерде ~45 тәулік

Д) ҚР аумағында ~15 тәулік

38 Субъект өзі жасаған әкімшілік құқық бұзушылық үшін мемлекеттік-билік айыруларына ұшыратуға міндетті болатын заңдық жауапкершіліктің бір түрі бұл:

А) мемлекеттік-құқықтық жауапкершілік

- Б) әкімшілік жауапкершілік
- В) мемлекеттік қызметі
- Г) әкімшілік жаза
- Д) әкімшілік құқық бұзушылық

39 Әкімшілік жауапкершілікке не негіз болады:

- А) әкімшілік құқық бұзушылық
- Б) коммуналдық қызметтерді төлемеу
- В) комиссиялық алымдарды төлемеу
- Г) қылмыстық теріс қылық жасау
- Д) тәртіптік теріс қылық жасау

40 Заңды тұлғаға қатысты қандай әкімшілік жаза қолдану мүмкін емес:

- А) ескерту
- Б) әкімшілік айыппұл
- В) қызметті тоқтата тұру немесе тыйым салу
- Г) әкімшілік қамауға алу
- Д) рұқсаттан айыру

41 Төменде аталғандардың қайсысы әкімшілік жаза болып табылмайды:

- А) әкімшілік айыппұл
- Б) алдын алу
- В) арнайы құқықтан айыру
- Г) міндетті жұмыстар
- Д) заңсыз салынған құрылысты мәжбүрлеп бұзу

42 Әкімшілік құқық субъектілері:

- А) азаматтардың мүліктік қатынасы
- Б) оларға әкімшілік құқық жүктелген өкілеттіктерді іске асыру мақсатында берілген құқықтар мен міндеттер
- В) азаматтардың мүліктік емес қатынастары
- Г) азаматтардың материалдық қатынасы
- Д) әкімшілік құқық бұзушылық жасау нәтижесінде қалыптасатын қоғамдық қатынастар

43 Тұлғаны әкімшілік жауапкершілікке тарту үшін ең төменгі жас қандай:

- А) 16 жас
- Б) 18 жас
- В) 14 жас
- Г) 12 жас
- Д) 21 жас

44 Арнайы құқықтан айыру мерзімін көрсетіңіз:

- А) 6 айдан кем емес және 3 жылдан артық емес
- Б) 1 айдан кем емес, 2 жылдан артық емес
- В) 1 жылдан кем емес және 5 жылдан артық емес
- Г) 2 жылдан кем емес және 7 жылдан артық емес
- Д) 1 айдан кем емес және 3 жылдан артық емес

45 Жалпы ережеге сәйкес әкімшілік жаза тағайындау мерзімі:

- А) 3 ай
- Б) 5 ай
- В) 1 ай
- Г) 2 ай
- Д) 6 ай

46 Төменде аталғандардың ішінен тек негізгі әкімшілік жаза ретінде қолданылуы мүмкін:

- А) ескерту, әкімшілік айыппұл, әкімшілік қамауға алу
- Б) тәркілеу
- В) арнайы құқықтан айыру
- Г) заңсыз салынған немесе салынған құрылысты мәжбүрлеп бұзу
- Д) әкімшілік шығарып жіберу

47 Әкімшілік жазаның мақсатын көрсетіңіз:

- А) құқық бұзушылық жасаған адамды тәрбиелеу, құқық бұзушының өзі және басқа да тұлғалардың жаңа құқық бұзушылық жасауының алдын алу
- Б) адамның қадір-қасиетін кемсіту
- В) бұзушының іскерлік беделіне зиян келтіру
- Г) физикалық азап
- Д) психикалық азап

48 Әкімшілік қамауға алу кімдерге қолданылмайды:

- А) жүкті әйелдерге
- Б) 18 жасқа толған тұлғаларға
- В) 50 жасқа толған әйелдерге
- Г) шетелдіктерге
- Д) азаматтығы жоқ адамдарға

50 Мас күйінде қоғамдық орында қандай жағдайда болу ҚР ӘҚБК 440-бабы бойынша әкімшілік құқық бұзушылық болып саналады:

А) егер мұндай тәртіп адамның қадір-қасиетін және қоғамдық имандылықты қорлайтын болса

Б) мас күйінде жүрген азамат қоғамдық жерде темекі шегетін болса

В) мас күйінде жүрген азамат парктегі орындықта отырып, телефон арқылы сөйлессе

Г) мас күйінде жүрген азамат түнгі уақытта көңіл көтеру орнынан қайтып келсе

Д) қоғамдық көлікте мас күйінде жүрген азамат жол жүру ақысын төлемесе

51 Төтенше немесе соғыс жағдайында әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін әкімшілік қамауға алу қандай мерзімге қолданылады:

А) 25 тәулікке дейін

Б) 45 тәулікке дейін

В) 15 тәулікке дейін

Г) 20 тәулікке дейін

Д) 90 тәулікке дейін

Пайдалаған әдебиеттер тізімі

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2020 жылғы 1 қыркүйек Қазақстан Жаңа шындықта: іс- қимыл уақыты. URL: Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2020 жылғы 1 қыркүйек - Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты (akorda.kz)
2. Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 15 қазандағы
3. № 674 Жарлығы Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясатының тұжырымдамасын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық- құқықтық жүйесі URL: Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасын бекіту туралы - «Әділет» ЖЗШ (zan.kz)
4. Ұлт жоспары-100 нақты қадам Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 20 мамырдағы бағдарламасы. URL: Ұлт жоспары - 100 нақты қадам - «Әділет» ЖЗШ (zan.kz)
5. Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы сындарлы қоғамдық диалог-Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі. URL: Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы - Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты (akorda.kz)
6. Шагиева Р.В., Шагиев Б. В. Құқық қорғау қызметі құқықтық қызметтің бір түрі ретінде: теориялық негіздеме мәселелері
7. //Еуразиялық заң журналы. 2014. № 2. С.167
8. Сырых В. М. Мемлекет және құқық теориясы: жоғары оқу орындарына арналған оқулық. 3-ші басылым., қайта өңдеу және қосымша М.: Әділет ақпараты, 2007 Б. 341
9. Құқық қорғау қызметі туралы Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңы.Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі. URL: Құқық қорғау қызметі туралы - «Әділет» ЖЗШ (zan.kz)
10. Якимов А.Ю. Құқық субъектісінің мәртебесі (теориялық мәселелер) // Мемлекет және құқық. 2003. № 4. Б.5.

11. Рогачева О.С. Салық және алымдар туралы Заңнаманы бұзу туралы істер бойынша іс жүргізудегі адвокаттың әкімшілік-құқықтық мәртебесі. Воронеж, 2003. Б.68.

12. Мещеряков А.Н., Ванюшин Я.Л. Шет елдердің полициясы (ұйым негіздері): Оқу құралы. - Челябинск: Ресей ІІМ Челябі заң институты. - 2005. - 95 б.

13. Қазақстан Республикасының 05.07.2014 жылғы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексі. Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі

14. «Ішкі істер органдарының кәмелетке толмағандар істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» ҚР ІІМ 29.12.2015 жылғы №1098 бұйрығы. Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі

15. ҚР ІІМ-нің 22.07.2016 жылғы №757 «Жол қауіпсіздігі және регламенттерді, нормативтер мен стандарттарды сақтау саласындағы әкімшілік полиция бөлімшелерінің қызметін ұйымдастыру жөніндегі нұсқаулықты бекіту туралы» бұйрығы.

16. «Қазақстан Республикасының аумағында заңсыз көші-конның алдын алу және жолын кесу жөніндегі ішкі істер органдарының жедел-қызметтік қызметін ұйымдастыру жөніндегі қағидаларды бекіту туралы» ҚР ІІМ 06.12.2012 жылғы №644 Бұйрығы.

17. Ерғалова А. А. Құқық қорғау органдарындағы психологиялық қызмет / / Өзекті зерттеулер.

2021. №39 (66).С. 35-37. URL:
<https://apni.ru/article/2962-psikhologicheskaya-sluzhba-v-pravookhraniteln>

18. Ахметжанов М. М. «Полицияның басты міндеті – қауіпсіздікті қамтамасыз ету» — Ақмола ақиқаты (argazeta.kz)

19. «Жекелеген қару түрлерінің айналымын мемлекеттік бақылау туралы» 1998 жылғы 30 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Заңы

**КҮМІСБЕКОВ С.К., САБИТОВ С.М., ҚУАНБАЕВА Г.З.
АЙДАРОВА А.А., БАЙГУНДИНОВ Е.Н.**

Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдарының әкімшілік тәжірибесі (оқу құралы). Авторлар ұжымы: «Alikhan Vokeikhan University» білім беру мекемесі Заң факультеті. Абай облысы Семей қаласы. Семей: «Zhardem» республикалық баспа компаниясы. – 2023 жыл. – 120 бет.

*Шығарушы директор А.Ғали-Арыстанұлы Редактор
А.Тойшыбекова
Дизаин Митрафанов В.С. Техникалық редактор А.Ержанқызы
Компьютерде беттеген С.Омарова
Корректор Ж.Құдайбергенова*

*Терімге жіберілді 25.12.2023. Басуға қол қойылды 15.11.2023.
Қалпы 60×84/8 Көлемі 19,37 б.т. Қағазы офсетті. Қаріп түрі
әдеби.Баспатабағы 19,37. Тираж 100 экз. Тапсырыс № 02518.*

*«Zhardem» республикалық баспа компаниясы 071710, Семей қаласы.,
Гоголь көшесі, 89 үйТел./факс: 8 7222 52-13-72*

*Тапсырыс берушінің файлдарынанҚазақстан Республикасы
«Zhardem» баспа компаниясының баспаханасында басылды.
071710, Семей қаласы, Гоголь көшесі, 89*

Zhardem.baspasy@bk.ru

ISBN 978-601-80081-4-6

